

A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

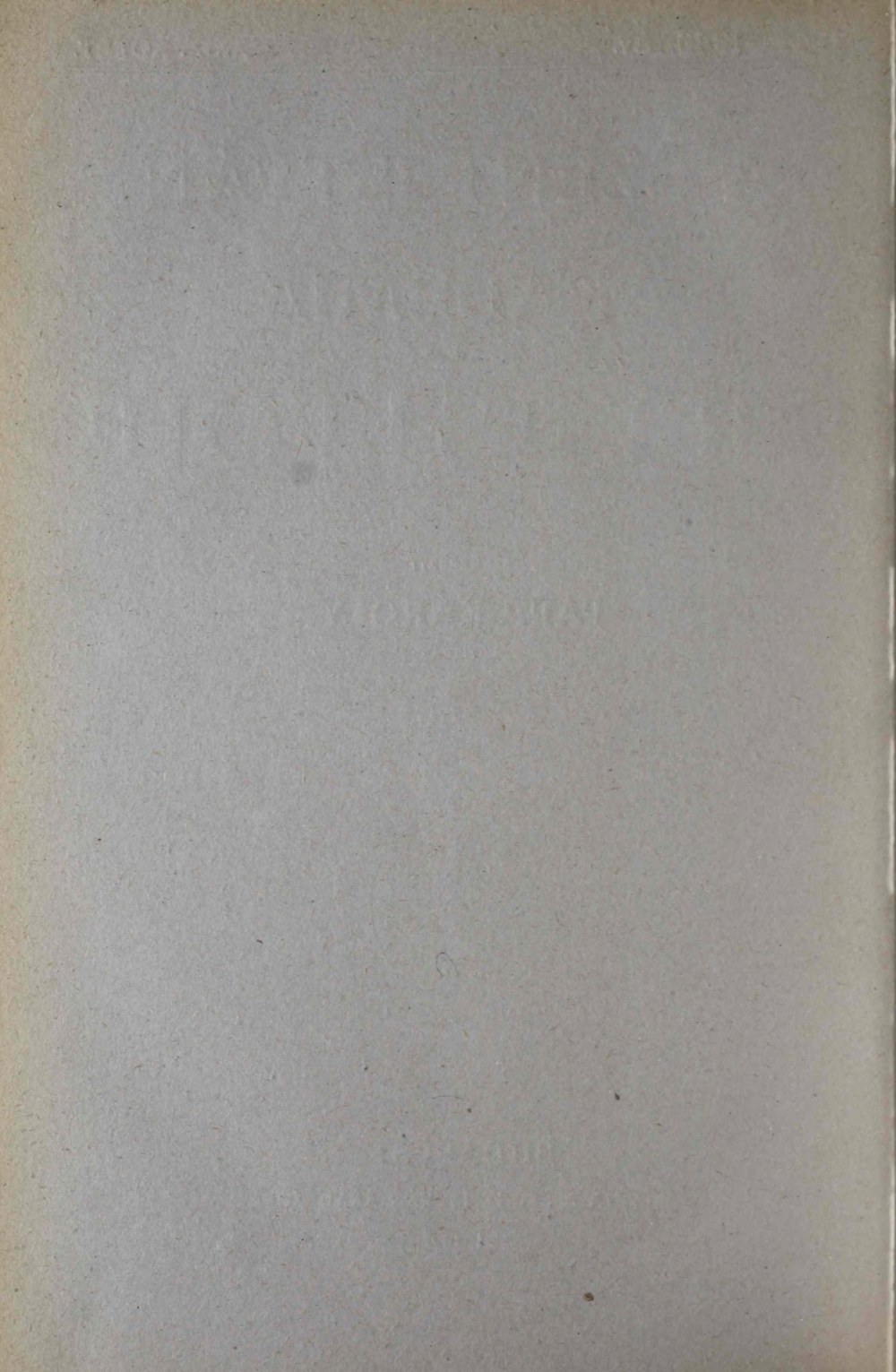
Két műmeléksettel

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADEMIA

1946

A SZENT ISTVÁN
AKADÉMIA
ÉRTESITŐJE

SZERKESZTI

PAPP KÁROLY

FŐTITKÁR

Két műmelléklettel

BUDAPEST

KIADJA A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA

1946

Kiadásért felelős: Papp Károly
Stephaneum nyomda Budapest. Felelős: Ketskés János.

I. ÜNNEPI BESZÉDEK.

I.

A NEVELÉS ÉS AZ ISKOLA VISZONYA A CSALÁDHOZ, AZ ÁLLAMHOZ ÉS AZ EGYHÁZHOZ.

Mindszenty József, Magyarország bíbornok-hercegprímásának, mint a Szent István Akadémia Fővédnökének megnyitó előadása az 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésen.

Tekintetes Szent István Akadémia !

Igen tisztelt Vendégeink !

Platon bölcseségének a fényét az évezredek távola nemcsak nem homályosítja el, hanem állandóan ragyogóbbá teszi. Ő volt az első akadémikus, körülötte született meg az akadémia. Ép ezért e szónak valami különös, bűvös csengése van. A művelt népeknél jelenti a tudomány, mégpedig a tiszta tudomány művelőinek, híveinek, rajongóinak a társaságát, azoknak a szellemi közösségét, kik az igazságot nem közvetlen érdekekért, nem földi haszonért, hanem önmagáért, egyszerűen azért, mert igazság, keresik, tudván azt, hogy ez a legfelsőbb szellemi érték.

A Szent István Akadémia katolikus akadémia, ami annyit jelent, hogy mi az igazságkeresésnél nemcsak a logika örök törvényeire és az emberi tudomány már biztosan megállapított tételeire támaszkodunk, hanem katolikus hitünk alapján az istenileg kinyilatkoztatott igazságokat is zsinórmértékül, mégpedig föltétlenül zsinórmértékül fogadjuk el. Számunkra ez nem korlátozást jelent, hanem, ellenkezőleg, könnyebbséget, azaz gyorsabb eligazodást és nagyobb biztonságot, mert nekünk így több *axiómánk* van. Az igaz, hogy mi így két létrédből vesszük axiómáinkat, de e két létrérend ugyanannak az egy Istennek a rendje s ezért a kettő között ellenmondás nem lehet, hanem csak a legteljesebb összhang.

Engedje meg nekem a tekintetes Szent István Akadémia, hogy a tudománynak most érintett szellemében e megtisztelő helyről vizsgálat tárgyává tegyem *a nevelés és iskola viszonyát a családhoz, az államhoz és az Egyházhoz*.

Ha azoknak az igazságoknak, melyeknek a megállapítására törekszem, gyakorlati következményeik is vannak, ez nem rontja le azoknak önmagukban való tiszta értékét, hanem csak azt mutatja, hogy oly alapvető igazságokról léssen itten szó, melyek a gyakorlati életet menthetetlenül állásfoglalásra kényszerítik. Newton ismeretes törvényei minden haszontól és érdektől mentes

tiszta igazságok, jöllehet az emberi élet minden mozzanatában és megnyilvánulásában kérlelhetetlenül érvényesülnek. Az igazságok azonban, melyekkel foglalkozni kívánok, nem a fizikai rend törvényei, hanem az erkölcsi rendéi s épp ezért megvalósulásukhoz kell az emberi akarat, ez pedig — lévén szabad — ellenük is foglалhat állást, ami természetesen azok igazságértékét a legtávolabbról sem érintheti.

I. A család, az Egyház és az állam nevelési joga elvileg.

1. *Kié a gyermek?* Ez a kérdés, illetve az erre adandó felelet lehet egyedül a helyes kiindulópont a felvetett problémátömeg megközelítésére. Oly kérdés ez, melyet csak tudósok előtt lehet felvetni, vagyis azok előtt, kik mindent, a legegyszerűbbnek és legtermészetesebbnek látszó dolgokat is kell, hogy észszerű vizsgálat tárgyává tegyenek. Mert ha ezt a kérdést gyermekekhez intézném, azok kinevetnének, hogy én még ezt sem tudom; ha a nem filozofáló népet kérdezném meg, az csodálkoznék s nem tudná hamarjában, hogy mit tartson felőlem. Ez mutatja legjobban, hogy az emberi felismerésnek föltétlen biztos tétele ez: *a gyermek a szülőké*. Aquinói Szent Tamás az ő rövidségével magyarázza ezt a kétségbevonhatatlan igazságot: «a test szerinti atya részszerűen bír azzal az eredeztető szereppel, amely egyetemesen az Istenben található fel... Az atya a nemzésnek, a nevelésnek, a fegyelmezésnek, valamint az emberi élet teljességéhez tartozó minden dolognak az eredete, a principiuma» (S. th. II—II q CII a 1.). E bölcséleti felismerésből feltétlen bizonyossággal elvonható jogi tétel az Egyházban már észszer megfogalmazták; legutóbb XI. Pius pápa a legrövidebben, legvilágosabban és a leghatározottabban így fejezte ezt ki: «A családnak közvetlenül a Teremtőtől adott feladata s épp ezért joga is a gyermek nevelése. Erről a jogról a szülők le nem mondhatnak, mert ez egyben a legsúlyosabb kötelezettséget is jelenti. A szülőknek ez a joga minden társas alakulatnak, nevezetesen az államnak is a jogát megelőzi és nincs földi hatalom, mely jogosult volna a szülők e jogát elvenni» (AAS XXII 1930 59).

Szent Tamás e jognak a szentségét így elemzi: «A gyermek természetesen valami az atyából... ennek folytán *a természetjog követelménye*, hogy a gyermek, míg eszének fejlett használatával nem bír, az atyának a hatalma alatt legyen. Ezért a természetes igazságosság ellen volna, ha a gyermek értelmének a kifejlődése előtt a szülők gondozása alól kivonatnék, vagy róla a szülők akarata ellenére bármiféle rendelkezés történnék» (S. t II—II q X a 12.). XI. Pius pápa az Angyali Doktor e megállapításához ezt fűzi: «Mivel a szülők a gyermek gondozására a természeti jog által köteleztetnek, az ő szent és sérthetetlen joguk a gyermek nevelése mindaddig, míg az természetesen erre rászorul» (AAS XXII 1930 59). Hogy Aquinói Tamás ezt milyen alapvető jelentőségű felismerésnek tartja, kitűnik abból is, hogy az egyházi tanokat klasszikusan összefoglaló halhatatlan művében, a Summa Theologicában erre számos alkalommal kitér. E munka utolsó kötetében ezt mondja: «A természet célja nemcsak ivadékok létrehozása, hanem épp annyira az is, hogy azok a teljes emberi formára, vagyis az erények állapotára eljussanak» (Suppl. S. th. 3 p q 41 a 1).

Az Egyház a természetjog e tételéről mindig vallott felfogását a ma érvényes törvénykönyvében, a Codex Juris Canoníciben fektette le ünnepélyes formában. Az 1113-ik kánon így szól: «A szülőket a legsúlyosabb kötelezett-

ség terheli, hogy erejükhöz képest a gyermeknek vallási, erkölcsi, fizikai és állampolgári neveléséről, valamint földi jólétéről gondoskodjanak».

Az Egyház tehát a gyermeknevelés kérdésében a legkifejezettebben és a legszigorúbban a természetjog alapján áll. Az Egyház magamagát is a természetjog alattvalójának tartja s ezért vallja, hogy neki sincs hatalmában azon változtatást eszközölnie. A természet rendje szerint pedig a család megelőzi az államot. Minden lényeges eleme úgy a logikai, mint a valósági rendben előbb van, mint az állam és ezért lényeges jogai és kötelességei is elsőbbséggel bírnak az állammal szemben. A család nevelési joga őseredeti jog, amely az atyaság tényéből közvetlenül adódik. A gyermek a természet kényszere folytán a család szociális kötelékébe szükségképen nő bele, ezért illeti meg a családot az elsődleges jog és kötelesség őt a maga számára használhatóvá tenni, azaz nevelni, tanítani, képezni, művelni. Hogy ez a természet követelménye, kitűnik abból is, hogy a szülő saját gyermekével szemben nevelési szempontból egyedülálló pszichológiai és etikai képesítéssel rendelkezik.

2. Tehát nincs hatalom, mely jogosítva lehetne arra, hogy a család ez őseredeti nevelési jogát megszüntesse; arról azonban lehet szó, hogy más tényezők a szülőket e kötelesség teljesítésében támogassák. Ennek kettős előfeltétele van. Az első az, hogy megállapíttassék a család elégtelensége a nevelésre, a másik pedig az, hogy a kisegítésre jelentkező érdekeltiségi jogcímét igazolja. Így jut szóhoz, illetve joghoz és kötelességhez a gyermeknevelés terén az Egyház és az állam.

Az Egyház isteni küldetése alapján egyetemes tanítói hatalommal bír. E jogot megalapozza isteni alapítójának ünnepélyes parancsa: «Égen és földön minden hatalom néked adatott. Elmenvén tehát, tanítsatok minden népet, megkeresztelvén azokat az Atyának és a Fiúnak és a Szentléleknek nevében; tanítván őket megtartani mindazt, mit néktek parancsoltam» (Mt 28, 18—20). E szent kötelessége alapján követeli magának az Egyház mindenekelőtt a jogot, hogy a gyermeknevelésben a vallási és erkölcsi értékek átszármaztatásának egész területén a szülők segítőtársa, támasza és irányítója legyen. A megkeresztelt gyermek az Egyházé is. A keresztség szentségében a gyermek újjászületik Krisztusban s ezért az Egyház azt vallja, hogy a megkeresztelt gyermekkel szemben a természetfeletti rendben az atyaságot szerzi meg. Mint Krisztus jegyese, az embereknek az isteni kegyelemben való életet közvetíti s ezt az életet szentségeivel állandóan istápolja. Így a természetfeletti rendben az anyának a szerepét is betölti. «Nem lehet annak az Isten az atyja, ki az Egyházat anyjának el nem ismeri» — vallja az Egyháznak legnagyobb tanítómestere, Szent Ágostob (De Symbolo ad catech. XIII). Az Egyház így a természet rendje szerint való szülők mellett foglal helyet, mint a természetfeletti rend szerint való szülő. *Feladatának és jogának a természetfeletti hitre és a természetfeletti erkölcsre való oktatásnak, vezetésnek és irányításnak a szerepét vallja, de ezt a maga teljességében, minden vonatkozásban, az egész embert felölelően.* Ezt a jogát szentnek, sérthetetlennek és elidegeníthetetlennek tekinti. E tekintetben minden beavatkozást, gátlást és korlátozást, bármely oldalról jelentkezze is az, abszolút elvi alapon utasít el.

4. Ugyanaz a természetjogi gondolkodásmód, mely elvezetett bennünket annak felismerésére, hogy a gyermeknevelés elsősorban az atyai jog körébe tartozik, logikai szükségszerűséggel tovább visz bennünket ahhoz a megállapításhoz, hogy a gyermek körül az állam is lényegileg érdekelt s ezért nem tanúsíthat a gyermeknevelés terén érdektelenséget. Az igaz, hogy az állam e joga elvileg

csak kisegítő jellegű. Alakulhatnak azonban a kultúrviszonyok olyképen, hogy e segítségnyújtás az államcél szempontjából teljességgel elengedhetetlenné válik. Az állam azért van, hogy polgárainak összes világi érdekeit, rendesen úgy szoktuk mondani, földi jólétüket, előmozdítsa. A műveltség a földi jólétnek nemcsak kétségtelen tartozéka, hanem egyben előfeltétele és előmozdítója is. Az emberi civilizáció elérhet, amint a mai emberiség igen nagy részénél már elérkezett, oly fokra, hogy a szükséges műveltséget a család többé nem képes gyermekeinek közvetíteni. Ekkor következik be az államnak a kötelezettsége a gyermeknevelés, a gyermekoktatás, a gyermekművelés nagy munkájában való részvételre, pontosan *segítségnyújtásra*.

A tisztára elvi megállapítások tehát ezek: a) A gyermeknevelés ősjoga a szülőknél van. b) A természetfeletti hitre és erkölcsre való rávezetés, a szülők bevonásával, az Egyháznak elidegeníthetetlen joga, c) az államot pedig a civilizáció fokozatos emelkedésével fokozott jog és kötelesség illeti meg, hogy a szülői nevelés-művelés elégtelenné válásával annak kiegészítésére, elmélyítésére és kiszélesítésére segítségül siessen. Azok számára, kik a nyugat-európai kultúrvilág értékeinek alapján állanak és gondolkoznak, e tekintetben lényeges eltérés csak abban mutatkozhatik, ha valaki az Egyház isteni küldetését elveti. Ebben az esetben az Egyházat, mint jogilag érdekelt nevelési tényezőt *elvileg* kénytelen kikapcsolni, azonban még az ilyen is az európai történelem két évezredének legnagyobb tényét, az Egyház létét és a népek nevelésére ennyi időn keresztül gyakorolt döntő befolyását kénytelen elismerni és ezért *gyakorlatilag* ezzel számolni.

II. Az Egyház és az állam joga az iskolához.

1. Az iskola akkor született meg, mikor az eredeti és természetszerűen adott nevelési alap, a család nem volt képes egy meghatározott kultúrhelyzetben a gyermeknek a szükséges képzést megadni. Így érthető, hogy a civilizáció különböző fokán álló népeknél más és más időben keletkezik az iskola. Két körülmény, mégpedig együttesen, határozza meg az iskola keletkezését és mindenkori fejlettségi fokát. Ez a kettő: a család elégtelensége és a nép kultúrszintje. Minél inkább válik a család a maga nevelő-művelő feladatának teljesítésére elégtelenné, annál nagyobb lesz a jelentősége más közületek — egyesületek, Egyház, hitfelekezetek, állam — által alapított segédintézményeknek. Viszont minél magasabb a nép kultúrszintje, annál kevésbé lesz képes egy család, avagy akár több családnak az egyesülése is e kultúrszint követelményeinek megfelelő képzést megadni és annál inkább emelkedik az iskola feladatköre. Ebből már következik, hogy az iskolakérdésnek minden időben más lesz az arculata és mások sajátos problémái.

Az iskoláról még nem beszélhetünk, ha csak arról van szó, hogy több gyermeket akár egy családból, akár többől nevelés céljából együtt tartunk. Hisz ezt bizonyos értelemben még az utca is végzi, de még inkább gyermek- és ifjúsági csoportok és egyesületek. Mindenesetre szükséges, hogy ilyen szociális alakulásokban adott nevelés és képzés az esetlegességből kiemelve, valami rendszeres formában történjék. Mindenekelőtt döntő körülmény az, hogy a képzés, ha nem is kizárólag, de mégis lényegileg tanok, tantárgyak képzőeszközeivel történjék. A tanokat egy minősített formában kell közölni. Egy munkaközösséget, melyben teljesen egyenjogú tagok foglalnak helyet, nem nevezünk iskolának. Az iskolát iskolává a tanító teszi. Az iskolától meg-

szoktuk különböztetni azokat az intézményeket, melyeket tanfolyamoknak, kurzusoknak nevezünk. Ezekben ugyan megvannak az iskolának eddig adott ismertetőjelei, de hiányzik belőlük egy átfogó műveltségi szektornak az ismerve. Ily tanfolyamok az anyag és rendszerint az idő szempontjából is szűk korlátok között mozognak. Ilyen megfontolások után, azt hiszem, elfogadhatjuk Josef Schröternek a meghatározását: Az iskola az az intézmény, melyben a tekintélyi alapon álló tanító egyszerre több tanulónak egy átfogó műveltségi terület ismeretét rendszerbe foglalt tanok útján közvetíti.

2. Nem tartottam feleslegesnek az iskola fogalmának pontos megállapítását, mert elvégre tudnunk kell, hogy melyik az az intézmény, melynek birtokaért vagy két évszázad óta harc folyik, harc, hol kirobbanó ádáz hevesseggel, hol a kultúra leszeldidített formái között, de soha nem szűnő szívóssággal.

Ha az iskolát a mondott értelemben fogjuk fel, akkor nyilvánvaló, hogy ma egyetlen kultúrközösség sem állhat fenn iskola nélkül. Viszont az is világos, hogy az iskola a maga lényében különböző tényezők függvénye. Ilyen mindenekelőtt a család, melynek az iskola kiegészítője, a kultúrnívó, melyet közvetítenie kell, és ama tényezők, amelyek a kultúrát elsősorban formálják és amelyek a kultúra védelmére és előbbrevételére lényük szerint hivatva vannak, tehát legelsőbbben is az Egyház és az állam. Mivel azonban a kultúra kialakításában világnézeti tényezők is nem lényegtelen formában vesznek részt, az iskolának pedig épp az a rendeltetése, hogy egy kornak világnézetileg meghatározott kultúrideáljait közvetítse, világnézeti közületek sem fognak az iskolával szemben érdektelenséget tanusítani.

A fogalom, melyet az annyit használt világnézet szó takar, nem egykönnyen fogható meg. Talán mondhatjuk azt, hogy jelenti azt a meghatározott *elvi* módot, amely szerint egy ember, vagy egy emberi közösség a világot és ennek életét nézi, szemléli, azaz felfogja és értelmezi és a világ folyását eszerint kívánja befolyásolni. Ilyen értelemben világnézet mindenekelőtt a kereszténység, mégpedig három történelmi főalakjában: a katolicizmusban, a bizánci orthodoxyában és a protestantizmusban. A vallásonkívüli tömegformái a világnézetnek az utóbbi másfél évszázadban mindenekelőtt: a liberalizmus a maga számtalan válfajával egészen az egyházüldöző laicizmusig, a marxizmus, a bolsevizmus, valamint a nemzeti szocializmus. És ez valamennyi igényt támaszt az iskolára.

Az itt felmerülő gyakorlati kérdéseket nem lehet megkerülni azzal a gondolattal, hogy az iskola legyen autonóm, e szónak a teljes függetlenséget jelentő értelmében. Öntörvényű pedagógia nincs, vagy ha mégis tudnának ilyet teremteni, ez a fentmondottak alapján az iskolát saját létfeltételeinek a keretéből emelné ki.

3. Mi most már az Egyház igénye az iskolával szemben? Vagy másfél évezreddel előbb ismerte fel az Egyház, mint az állam, a szükségét annak, hogy a család a gyermeknevelés és -oktatás terén az iskola segítségére szorul. Ennyi időn keresztül Európa minden népének gyermeke, amennyiben oktatást kapott, ezt kizárólag egyházi nevelőintézményektől kapta. Természetesen érvényesült a fentebb említett iskolát létesítő törvény, mely szerint az iskolaszükséglet a mindenkori civilizáció függvénye. [Teljes történelmi műveltségre vallana, ha valaki a VIII. vagy akár a XVIII. század iskolaügyének oly fejlettségét kívánja meg, melyet joggal követelünk meg a XX. század derekán.]

A westfáliai béke, a nemzetközi jognak ez a nagy okmánya, 1648-ban

az iskolát még «religioni annexum»-nak, vagyis az Egyház és a keresztény vallásfelekezetek belügyének mondja. Csak a felvilágosodott fejedelmi abszolútizmus, ez is csak történeti korának második szakaszában kezdett az iskolaügy iránt élénkebben érdeklődni. Nálunk 1869-ig az iskolák mind az Egyház, illetőleg a vallások és felekezetek kezén voltak. Az Egyház épp iskoláival a nyugati kultúra kialakítása és a népi kultúra megteremtése révén örök érdemeket szerzett magának. Így tehát a legtermészetesebb dolga a világnak, ha az Egyház már tisztán történelmi jogon, azon alapon, hogy közel két évezred felmérhetetlen munkájával jól szerzett joga van az iskolához, ma is jogigényt tart az iskola minden fajához és formájához

Bármily magasztos is az Egyházra nézve ez a majdnem kétezeréves törénelmi jogcím, ő elsősorban mégsem ezt hangsúlyozza ki. Számára legfontosabb isteni küldetésén nyugvó *isteni joga*. Az Egyház, amint ezt fentebb kifejtettem, egyetemes tanítói joga alapján követeli magának a nevelésjogot. Igaz, hogy ő csak a természetfeletti hitnek és erkölcsnek csatlakozhatatlan tanítója, igaz, hogy küldetése csak arra szól, hogy az embereket *földi életükben* a természetfeletti örök cél felé vezesse, de feladatainak megfelelni nem tud *emberi műveltség nélkül*. Ezért vallja azt, hogy a *ius divinum*-ból kifolyóan *van joga egyszerűen az iskolához*.

Az Egyház az iskolával szemben támasztott jogigényeit a saját törvénykönyvében, a *Codex Juris Canonici*-ben pontos megfogalmazásban juttatta kifejezésre. Legelőbb is megállapítja minden korlátozottság nélküli iskolaalapítási és iskolafentartói jogát és ezt kifejezetten érti az iskola minden fajára és fokára, az elemitől a főiskoláig (C 1375). A vallási és erkölcsi oktatás saját hívei számára csakis az ő tekintélye alapján, hivatalos megbízása és felügyelete mellett lehetséges (C 1381 § 1). A hitnek oktatóit ő küldi, a hittani könyveket ő hagyja jóvá (C 1381 § 3). A hittanítás módszerének és terjedelmének megállapítása ugyancsak az ő jogkörébe tartozik. Mivel isteni megbízatása alapján híveinek egész vallás-erkölcsi élete irányító hatalmának van alávetve, megilleti őt a jog és kötelesség ügyelni arra, hogy az iskolában a katolikus hit és erkölcs ellen semmi se történjék (C 1381 § 2). Hogy ez hatályosan megvalósítható legyen, elengedhetetlen, hogy a püspökök minden iskolában, amennyiben a hit és erkölcs kérdései érintetnek, tekintélyi felügyeleti jogot gyakorolhassanak (C 1382, C 336 § 2).

Az Egyház jogának és kötelességének tartja, hogy híveit, főképp a még fejlődő, le nem zárt egyéniségű fiatalokat a katolikus hitet és katolikus erkölcsöt fenyegető minden veszedelemmel szemben eredményesen megvéddesse. Ezért az 1374-ik kánonban megtiltotta, hogy katolikus *gyermekek* nem-katolikus hitvallású iskolákba járjanak: [pueri catholici scholas acatholicas, neutras, mixtas, quae nempe etiam acatholicis patent, ne frequentent.] E kánon, mely az elveknek egyedül megfelelő helyes gyakorlatot szigorúan írja elő, számol a való életben e téren mutatkozó leküzdhetetlen nehézségekkel is s ezért megadja a püspököknek a jogot, hogy ilyen esetekben, az Apostoli Szentszék külön utasításainak megfelelően, gondoskodjanak a fenyegető veszélyek kivédéséről. Ez a helyzet azonban már csak a «tolerari posse» szomorú fejezetébe tartozik, ideig-óráig, addig, míg meg nem változtatható, eltűrhető [«tolerari possit, ut eae scholae celebrentur»], mondja a kánon. XI. Pius pápa 1929. december 31-én kiadott, az egész katolikus nevelésügyet felölelő, hatalmas enciklikájában, a Divini illius Magistriben e kánon rendelkezéseit a legélesebben hangsúlyozza.

A katolikus iskolában a legfontosabb tantárgy a *hit*tan. Ennek az iskolának az üzemében a hit nemcsak negatív normát jelent, vagyis azt, hogy ott semmi hitellenest tanítani nem szabad, hanem kell, hogy kifejezetten pozitív norma legyen abban az értelemben, hogy az egész oktatás a hit szellemében történjék. Így kívánja ezt az 1372-ik kánon, mely a 2. paragrafusában a legnagyobb mértékben hangsúlyozza, hogy e keresztény nevelés — *christiana liberorum educatio* — megkövetelése a szülők legnagyobb joga és legsúlyosabb kötelessége.

Ha röviden összegezni akarjuk a törvénykönyv rendelkezéseit, ezt mondhatjuk: a katolikus Egyház a katolikus gyermekek oktatását csak oly iskolában engedélyezi, melyben az ő isteni küldetésen nyugvó tanítói hatalmának követelményei minden tekintetben kielégítő módon érvényesülhetnek. Az iskolafelállítási és -fenntartási jogot magának feltétlenül megköveteli, de ezt nem teszi kizárólagossággal, hanem minden, a családi nevelés iskolai kiegészítésére hivatott, vagy alkalmas tényezőnek ugyanilyen jogát elismeri, híveinek, illetve saját gyermekeinek azonban ily iskolák látogatását csak akkor engedélyezi korlátlanul, ha azokban az ő hit- és erkölcsitanítói joghatósága korlátlanul érvényesülhet.

4. Hogy a biblia nyelvén szóljak, ha megadtuk Istennek, ami az Istené, adjuk meg a császárnak is, ami a császáré, vagyis állapítsuk meg az *állam jogát is az egész iskolaüggyel kapcsolatban*. [Az egyházi törvénykönyvhöz e téren való eligazításért nem nyúlhatunk, mert e nagybölcsességű Codex kizárólag csak az egyházi jogviszonyokkal foglalkozik.] Az állami iskolajognak a vizsgálatánál útmutatónk lehet mindenekelőtt a nagy államfilozófus pápa, XIII. Leó az ő idevonatkozó, szinte számtalan megnyilatkozásával, főképp pedig az egyik legklasszikusabb enciklikájával, az *Immortale Dei*-vel (1885 nov. 1.), valamint a katolikus Egyház elveire, nevezetesen az általa vallott természetjogra támaszkodó állambölcselekre.

Az államot, minden kétséget kizáróan, megilleti az iskolaalapításnak és -fenntartásnak a joga. Elsősorban azért, hogy saját hivatalnokainak a szükséges képzést megadja, de ezen messze túlmenően azért, mert polgárainak nagyon nagy része az államcél szempontjából felette kíváncsi műveltséget csak az iskolákon keresztül tudja magának megszerezni. Tehát állami kötelesség az iskoláknak és népművelési intézményeknek a *védelme és támogatása*. De az állam veleszületett jogosítványai még tovább terjednek. Az állam a maga feladatait csak úgy tudja teljesíteni, ha polgárai a műveltség bizonyos mértékével rendelkeznek. Ez a kíváncsi abban a mértékben fokozódik, amelyben a polgárok az állam vezetésében tényleg résztvesznek. Hogy mi az a műveltségi mérték, amely az állampolgárok egésze számára megkövetelendő, nem önkény, nem pártteóriák alapján, hanem a belső jólét és a külpolitikai versenyképesség összes szempontjainak bölcs mérlegelése alapján állapítandó meg. Nem tagadható meg végül az államtól az a jog és kötelesség sem, hogy az összes művelődési intézmények felett felügyeletet gyakoroljon, hogy azokban semmi olyasmi ne történjék és ne taníttassék, ami a közjó, a helyesen felfogott államérdek és államcél ártalmára volna.

Vitatható az iskolakényszer kérdése. Ez függvénye annak, hogy az állam művelődési kényszere, melyet a katolikus állambölcselektől újabb általában elismernek, iskolakényszer nélkül egyetemesen megvalósítható-e. Viszont az ismertett elvek alapján nem lehet vita tárgya, hogy az *államot semmi körülmények között és semmi formában sem illeti meg az iskolamonopó-*

lium joga. A nevelés, amint ezt kimutattam, elsődleges jogon a családot illeti meg és az államnak itt csak segítő szerepe, illetve kötelessége van. Az állam iskolafelállításra egyáltalában nem köteles, ha ezt egyébként a család által esetleg inkább kívánt közösségek, mint községek, városok, egyesületek, az Egyház és a vallásfelekezetek, avagy akár vallásonkívüli világnézeti csoportok ezt kellőképpen elvégzik. Ebben az esetben az államnak kötelessége ezeket a népoktatási intézményeket, ha azok önmagukban anyagi szempontból elégteleneknek bizonyulnak, minden tőle telhető módon támogatni; viszont joga ezekről az iskoláktól az államcél szolgálatát megkövetelni s őket működésükben az államérdek szempontjából ellenőrizni.

III. Egyház és állam problémája az iskolaügyhöz való viszonylatban.

1. Ha így egymás mellé állítottuk az Egyház és állam alapvető érdekességét az iskolával szemben és ha megállapítottuk mindkettőnek az iskolára vonatkozó jogait és kötelességeit, nyilvánvaló, hogy e két hatalmi körnek igényei e téren erősen ütköznek. Nyilvánvaló az is, hogy e kétféle jogigénynek maradéktalan érvényesülése, vagyis az ütköző érdekek teljes harmóniába hozatala csakis egy abszolút katolikus állam keretében valósítható meg. Katolikus államon értem itt azt az államot, melynek alattvalói mind a katolikus hitvallás hívei és amilyenben az államberendezkedés és államvezetés katolikus alapon áll. A valóság ez elméleti követelménnyel szemben az, hogy a keresztény civilizáció népei egy jelentős részénél immár több, mint négy évszázada vallási hasadás következett be, és innen-onnan két évszázada egy folyton erősödő achristianus és antichristianus világnézeti hasadás az egyes országok lelki-szellemi egységét darabokra tépte.

A meglevő és meg nem változtatható tényeket a gyakorlati életnek, hogy élet maradjon, tudomásul kell vennie. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy a végső értékelések világnézeti különfelelése miatt az emberek az önfenntartási ösztön öserejével szállnak síkra. Megoldás csak egy van: a polgári türelem alapján, egymás meggyőződését tisztelve, a történelmileg kialakult helyzeteket lehetőleg nem bolygatva, az osztó igazság szigorú szemmel tartásával, kit-kit a maga felfogása szerint élni hagyni.

2. E megfontolások alapján kialakult gyakorlati megoldások közül négyet, mint típusképviseelőket akarok megemlíteni.

a) Az *Északamerikai Egyesült-Államok* alkotmánya e világnézetet és az államot elvileg teljesen elválasztja egymástól. Ez az álláspont az Únió keletkezési történetének szinte velejárója volt. Világnézeti közösségeknek korlátlan jogot ad iskolafelállításra és amennyiben az iskola bizonyos törvényes követelményeknek megfelel, nyilvánossági jogot kap, azaz államjogilag érvényes bizonyítványokat oszthat. Az ilyen iskolák az állam részéről anyagi támogatásban nem részesülnek.

b) *Hollandia* megadja a világnézeti közösségnek az iskolalapítási jogot s hagyja, hogy az iskolában az alapító világnézete korlátlanul érvényesüljön és a műveltségi anyagot csak mennyiségileg határozza meg. Az állami iskolából fedezi a világnézeti iskolák fenntartási költségeit olyképp, hogy a juttatott összegeknek csak rendeltetésszerű felhasználását ellenőrzi. Az iskolák belső világával csak annyiban törődik, hogy ott nyilvánvalóan államellenes üzemek elő ne forduljanak.

c) A *német* megoldás alapja az volt, hogy az állam elvileg az állami

iskola alapján állott és ő maga állított fel az általa erre jogosított világnézeti közösségek számára a saját világnézetüknek megfelelő iskolát.

d) *Magyarország*, miként tudjuk, nem áll elvileg az állami iskolajog alapján, hanem közjogi testületeknek (községek, városok, bevett vallásfelekezetek) korlátlan, a magánjog személyeinek pedig korlátozott iskolaállítási jogot ad. A közjogi személyek iskolái, amennyiben a megkívánt követelmények fennforognak, az államtól anyagi támogatást kaphatnak és kapnak.

A megoldási módzatok sorában szükségképen mellőznöm kellett az alapjaiban egyébként már rég összeomlott francia formát. Ez ugyanis nem megoldásra törekedett, hanem szektáriánus fanatizmussal a laikus gondolat diktatúráját teremtette meg az iskolázás terén Európa legnagyobb és legnagyobb múltú népének felmérhetetlen kárára.

Ha e négy, tényleg megoldásra törekvő forma közül akármelyiket veszem is, a katolikus Egyháznak fentebb ismertetett elvi igényei szempontjából ideálisnak egyiket sem mondhatjuk. De ugyanez lesz az eredmény, ha valaki a katolikus Egyházzal ellentétes világszemlélet síkjáról állítja fel a maga mérlegét. És ez egészen természetes. Hisz itt kompromisszumról van szó, márpedig a kompromisszum lehet kevésbé kielégítő, vagy egészen kielégítő, jó vagy éppen igen jó (pl. a fent említettek között a hollandus megoldás), de ideális nem lehet soha.

Minket természetesen a magyar megoldási mód érdekel. Mellőzve most ennek történelmi okait és elvi értékelését, tisztára a gyakorlat szempontjából nyugodtan teszem a kijelentést, hogy ez a *modus vivendi* minket katolikusokat kielégít. Mi e történelmileg kialakult helyzeten változást nem kívánunk, de egy esetleges, kárunkra történő módosítási kísérlettel, nem is szólván egy gyökeres, hátrányos változtatásról, szembeszállnánk. Szembeszállnánk abban a feltétlenül biztos tudatban, hogy az ország keresztény népe — mert hiszem, hogy az iskola védelmében magyar és magyar között különbség nem lenne —, tehát az összes magyar keresztények még soha nem látott elkeseredéssel szállnának ki a harcra.

* * *

Legutóbbi római tartózkodásom alkalmával találkoztam Cagliari bíboros-érsekével is. Őt látván, eszembe jutottak ez ősi püspöki székek nagy főpásztorai. Megjelent előttem a IV. századbeli, Cagliari-ban és egész Szardíniában a mai napig szentként tisztelt Lucifer Calaritanus gránitból és acélból formált egyénisége is. Az Úr 356—361. évei között, Constantius császár despotizmusa folytán, végigélvezte a kommagenei Germanicia, a palesztinai Eleutheropolis és az egyiptomi Thebais internáló táborait. Azonban a mindenható császár minden hatalma, minden száműzetése és minden börtöne nemcsak kapitulációra nem bírta az athanaziusi orthodoxia e rettenthetetlen bajnokát, hanem a jogtalanságnak, az önkénynek, a tyrannismusnak és despotismusnak minden, vele szemben alkalmazott sakkhúzása csak növelte ennek az igaz jellemnek acélosságát. Az egyik ránkmaradt írásának a címe: *Moriendum esse pro Filio, Dei*, magyarul: Az Istenfiáért, ha kell, meghalunk! Ebben a könyvben, melynek a címe eléggé sejteti már tartalmát, maradt ránk az Egyház hőskorából a következő emlékezetes mondat: Szeretném néked — nem kisebb személynek szól a mondat, mint a mindenható Constantius császárnak — szemedbe mondani: kegyetlen hatalmad minden fitogtatása mellett, nyomorultan ott fekszel az Isten szolgálói lábainál, mert

mi a te császári ragyogásodat semmibe se vesszük. Mi téged imperiumod minden hatalmával együtt csak egy elviharzott szélnek tekintünk. És ha valaki a te császári talpnyalóid közül azt mondaná, hogy mi csak hencegünk, kérlek, Constantius, emlékezzél vissza arra az esetre, mikor te függönyök mögött rejtőzve a magad császári füleivel hallottad, hogy biráidnak ezt mondtam a szemükbe: Ha a császár minden katonáját ellenünk kommandírozza, ha császári birodalmának minden lövedékét reánk is zúditja, mi a magunk elvi álláspontjából egy tapponatnyit sem fogunk engedni» (*Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum XIV. kötet, 291 l.*).

Lucifer Calaritanus egy túlfútott temperamentum volt. Szavai élesek, nyersegek, kegyetlenek voltak, de nem voltak csak üres szavak. A feldühödött császár az orthodox püspököket száműzte, a pápai követet elhurcolták, a pápai diaconust embertelenül megkorbácsolták. Liberius pápa a száműzötteknek egy vigasztaló iratot küldött, mely telve van vágyakozással, vajha ő is mártírhálált halhatna a keresztény hit szabadságáért.

Calaris püspökebe még közvetlen közelről, egy félévszázad távolából sugárzott át a vértanu-egyház hősi lelke. Ez a kisugárzás azonban nem az időtávolság függvénye. Az Egyház húsz évszázada között nincs egy sem, melyben az ő hitének, erkölcsének és jogainak védelmében a hős hívek légiója nem volna feltalálható, mert a kereszténybe a hősi lelkületet nem történelmi visszaemlékezés, hanem a Szentlélek Úristen kegyelme önti belé.

Az Egyház imént tárgyalt nevelő és tanító joga mellett ezelőtt tizenöt és fél évvel tett a nagyemlékű pápa, XI. Pius oly hitet, mely a pápák hősi kiállása sorába tartozik. Előadásom során többször említettem a *Divini illius Magistri* enciklikát. Tudnunk kell, hogy 1930-ban a totális állam eszméje már hatalmas országok népeit ejtette bódulatba. A pápa e nagyarányú konstitúciójában, melyet joggal neveztek el a keresztény nevelés magna chartájának, nem ugyan a Moriendum esse pro Filio Dei írásmű kiméletlenül nyers szavaival, de ugyanazzal a férfias nyíltsággal, félreértést nem tűrő határozottsággal szállt szembe az állami totális gondolat nevelési igényeivel, eszményeivel, rendszerével és módszereivel. Ezt meg kellett tennie, mert a pogány állami gondolat megfosztaná a családot a természetjog adta hatalmától, az Egyházat pedig az ő istenileg garantált nevelő és tanító jogától. Az Egyháznak mindegy, hogy pogány római imperátorral, vagy keresztény caesaropapista császárral, egyének vagy pártok diktatúrájával áll szemben, magatartása és szava mindig ugyanaz: inkább kell engedelmeskedni Istennek, mint embereknek! Magis debet obedire Deo, quam hominibus. Ezzel nyitom meg a Szent István Akadémia XXIX. ünnepi ülését.

II.

EMLÉKBESZÉD

SERÉDI JUSZTINIÁN BIBORNOK-HERCEGPRIMÁS, AKADÉMIÁNK FŐVÉDNÖKE ÉS ELNÖKE FÖLÖTT.

A Szent István Akadémia 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésén felolvasta
Angyal Pál egyetemi tanár, másodelnök.

Az I. számú műmellékleten a Megboldogult arcképével.

Tekintetes Szent István Akadémia !

Az emlékezés — *Jean Paul* szerint — az az egyetlen paradicsom, amelyből senki minket ki nem űzhet. Ébresszen az emlék boldogító, vagy lehangoló érzést, okozzon az örömet vagy fájdalmat, az emlékekben való elmerüléstől nem vagyunk eltilthatók. És ennek a mult átélésnek ez a korlátnélkülisége, ez az akadálymentessége nem csekély jelentőségű sem az egyéni, sem a szociális, sem az állami életben. Van-e, aki ne időzne szeretettel gyermekéveinek bohó és gondtalan emlékeinél, nem vonz-e valami megmagyarázhatatlan erő valamennyiünket azokhoz a sírhalmokhoz, amelyek alatt közel-állóink örök álmukat alusszák? Nem köt-e le mindnyájunkat időközönként egyes megrázó, vagy felemelő társadalmi események évfordulóján az újra átélés hangulata, — vagy van-e embercsoport, mely ne térne vissza majd büszkeséggel, majd hálával, azoknak a nagy költőknek, íróknak, művészeknek, tudósoknak emlékezetéhez, kiknek alkotásaiban évszázadok, sőt évezredek után is még mindig gyönyörködik s akik felépíteni és megerősíteni segítették a szociális és kulturális épületnek alapjait és falait? De van-e állam, mely ne ülné meg öröm- és gyászünnepeit, mely elmulasztaná megbecsülni vagy megiratni alapításának s egyéb sorsdöntő eseményeinek emlékét? Az emlékezés a lélek szükséglete, az egyén, társadalom és állam éltető ereje. Amint ideálok nélkül nincs az életnek értelme, épügy emlékek hiányában elveszti az élet hangulatát, értékét és azt a folytonosságát, mely erőt kölcsönöz a küzdőnek, reményt ébreszt a csüggedőben és lendülettel tölti el az élni akarót.

A világtörténelem — *Spengler* baljóslatú sejtéseivel szemben — számtalan példán keresztül igazolja, hogy azok a nemzetek, melyeknek tagjai az érzelmekben egygyé forrnak, — ha tettekre került a sor — mint egy test állták meg helyüket a legválságosabb időkben, kikerülték az összezúzással fenyegető szirteket, — legyőzték a nyíltan, vagy alattomban támadó ellenséget, — elhárították a fejlődés akadályait s ha tűrés, szenvedés és áldozatok

arán is nemcsak kimentették hajójukat az örvényekből, de átvezették azokra a síma és napsugaras vizekre, amelyeken immár veszély nélkül haladva tovább az ígért földje felé, úgy maguknak, mint a jövő nemzedéknek megelégedett, boldog és szépséges életet biztosítottak. Amely nemzet megszűnik emlékezni, és nem tud már ideálokért lelkesedni, annak órái meg vannak számlálva s tán meg sem hallja annak a lélekharangnak csilingelését, mely közeli elmúlását jelzi.

És ha van nemzet a földkerekségen, amelynek önzetlen, buzgó, törhetetlen és mindenre kész munkásokra van szüksége, — ha van állam, amely leginkább igényli, elvárja, sőt megkövetelheti polgáraitól az öntudatos, semmiféle adadálytól vissza nem rettenő, hősies munkásságot, ez a magyar nemzet, melyet ezeréves multja, az európai kultúrfejlődés védőbástyájaként való ismételt szereplése, szellemi értékeinek kitünése, — a Gondviselés különös kegyelméből oly sikra lendített, amelyen a vezető államokkal találja magát egy társaságban. Nem nagy hatalom, de nem is tartozik az imponderabiliák közé, nem primhegedűs, de oly hangszeren játszik, amely nélkül Európa melódiája sivár maradna és nélkülözné az orchester teljességét. Ha tehát van nemzet, amelynek az emlékezésre és e forrásból erőgyűjtésre szüksége van, az a magyar nemzet.

És ma itt, a Szent István Akadémia ünnepi közgyűlésén nemcsak Akadémiánk, nemcsak a magyar katolikus társadalom, hanem a Magyar Nemzet emlékezik Istenben boldogult *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímásra, volt Fővédnökünkre és Elnökünkre, aki minden csepp vérével, szívének egész melegével, szeretetének minden sugarával magyar volt.

Serédi Jusztinián 1884. évi április hó 24-én született a pozsonyvármegyei Déákin. A Szent Benedek-rendbe lépve Pannonhalmáról Rómába került, ahol 1908-tól a Szent Anzelm-kollégiumban az egyházjog tanára volt és hamarosan a kánonjogot kodifikáló bizottság konzultora lett. Az első világháború után a vatikáni magyar követségnek egyházjogi tanácsosa s egyúttal a pápai levéltárosiskolán a római kúria jogtörténetének tanára, a római «Universita Benedettina»-egyetemen az egyházjog professzora. *Gasparri* bíboros felkérésére ő dolgozta fel az új egyházjogi törvénykönyv forrásait : *Codicis Juris Canonici Fontes 14* kötetben. XI. *Pius* pápa 1927. évi november hó 30-án nevezte ki *esztergomi érsekké* és ugyanez év december hó 19-én a bíborral tüntette ki.

A kinevezést követő napon, 1927 december hó 1-én, a Szent István Akadémia akkori elnöke, *gróf Apponyi Albert*, sürgönyön hódolattal köszöntötte Egyházunk első főpapját, a tudományok kimagasló munkását és a magyar katolikus tudósok Akadémiájának fővédnökét. Az üdvözlő sürgönyre 1927 december 5-én Rómából a következő táviratban válaszolt : «A Szent István Akadémia meleg üdvözlését szívból köszönöm. Az Akadémia tudományos munkásságához lankadatlan kitartást kívánok. A tudományok helyes művelése az örök igazsághoz vezet. *Serédi.*»

Válságos időkben vette át Pázmány Péter örökét, de soha egy pillanatra sem csüggedett. Messze vezetne, ha áldásos tevékenységének útját bejárnám, ha ércnél maradandóbb alkotásait csak vázlatosan is felsorolnám, miért is legyen szabad csupán azokat kiemelnem, amelyeknek, Berzsenyivel szólva, egyike «sem fél az idők mohától ; a koporsóból kitör és eget kér». A sok száz közül azt a néhány szereplését és alkotását idézem, melyek nemcsak hazánkban, de a nagyvilágban tekintélyét megalapozták és növelték.

Egyszerűen, 1943 dec. 26.

László Jurek
bíró és hercegprímás.

Hervadhatatlan érdeme a *katolikus nyári egyetemnek* az 1934-ik évben történt *megalapítása*, amely több nyáron át alkalmat nyújtott a katolikus magyar tudósoknak, hogy korszerű kérdéseket tárgyaló magas színvonalú előadásaikban a tudást a hittel szövegsébe foglalják össze. A tudás szimboluma a kör, természete szerint korlátolt méretei meg vannak határozva. A hit szimboluma a kereszt, amely a végtelenbe terjesztheti négy ágát anélkül, hogy alakját meg kellene változtatnia. A kör önmagába tér vissza és meg van kötve. A kereszt a négy égtáj felé terjeszti szárnyait, szabad vándorok útjelzője (Chesterton). Ebben a szellemben tanítottunk, lelkesítettünk éveken keresztül Primásunk bölcs irányítása mellett.

Serédi Jusztinián világtekintélyéről közvetlenül akkor volt alkalmam meggyőződni, amikor *XI. Pius pápa* fővédnöksége alatt 1934 november havában Rómában tartott *«Congressus Juridici, Internationalis»* ülésein *dr. Stolpa József, dr. Sipos István* és *dr. Óriás Nándor* társaságában résztvettem. Mind a négyen előadásokat tartottunk a kongresszuson. Csekély-ségem *«De via resolutionis discriminis mundi»* címen. Szerénytelenség nélkül állapíthatom meg, hogy dicsőséget szereztünk a magyar névnek és boldog örömmel láttuk, hogy Primásunk meg volt elégedve szereplésünkkel. De még nagyobb volt az örömünk, amikor a kongresszus záróülésén végighallgathattuk Öminenciájának közel egy órás nagyszabású beszédét, amelynek keretében jelentést tett a Szentatyának a kongresszus eredményéről. Az emberi értéknek megbecsülését s a tekintélynek elismerését juttatták kifejezésre a Szentatyának zárószavai. Ezeknek hatása alatt eszméltünk rá arra a minden magyar szívet megdobogtató valóságra, hogy *Serédi Jusztinián* nemcsak a mi nagy egyházfejedelmünk, hanem *világszerte kimagasló providenciális egyéniség*.

El nem múló hálával adózom Öminenciája soha el nem hervadó emlékének azért az állandó érdeklődéseért, mellyel Pázmány Péter Egyetemünknek a hágai nemzetközi döntőbírótság előtt Cseh-Szlovákia ellen indított és perbeli főmegbízottságom alatt teljes sikerrel végződött nagy perét minden mozzanatában végig kísérte. Állandóan lelkesített és bátorított éveken keresztül tartó nagy munkánkban. Örömmel és boldogan vette tudomásul jelentésemet, melyben tudomására adtam, hogy annak az érvelésünknek súlya alatt ítélte vissza a hágai bírótság számottevő birtokainkat, hogy Egyetemünk nem állami intézmény, hanem Pázmány Péter katolikus alapítványa.

Magas érdeklődésével tüntette ki a hét éven át elnökségem alatt működött hetvenéves *«Magyar Jogászegylet»* magasra ívelő eredményes munkásságát és nagy örömére szolgált az Egyesület keretében általam életbehívott egyházjogi szakosztály megalapítása. De talán még boldogabb volt 1938. évi április hó 29-én, amikor a Magyar Jogászegylet Szent István királyunk emlékének hódolva Esztergomban díszülést tartott.

Minket, a Szent István Akadémiát s annak minden egyes tagját ezeken a szinte öletszerűen kiragadott lelkesítő életmozzanatain felül közelebbről az a szereplése érdekelt s nagy mély nyomokat lelkünkben, mely az Akadémia fővédnöki és elnöki méltósága alatt folyt le szemeink előtt.

Gróf Apponyi Albert boldogemlékü elnökünk elhalálozása után 1933 február 24-én választottuk elnökké, titkos szavazással egyhangú lelkesedéssel és 12 éves elnöksége alatt 1945. évi március hó 29-én Esztergomban bekövetkezett váratlan haláláig összefort Akadémiánkkal, amely meleg szeretettel dédelgetett gyermeke volt. Magas támogatásában számtalan esetben részesültünk, Akadémiánk kiadványait magánadományával állandóan támogatta.

Közygyűlési megnyitó beszédei mindenkor *eseményszámba mentek*. Bölcs megnyilatkozásai iránytjelzők voltak nemcsak velünk, hanem az egész magyar katolikus társadalommal szemben. Intett, figyelmeztetett, buzdított s a lelkébe markolt minden szava. Utolsó akadémiai szereplése alkalmával, az 1943. évi december hó 12-én tartott ünnepi közgyűlésünkön elmondott beszédét a következő szavakkal zárta: *«Ünnepi ülésünket azzal a magyar és katolikus kéréssel nyitom meg, hogy Hazánk és Egyházunk iránt mindalunk se magán, se nyilvános életében senki közömbös ne legyen, ha elpusztulni nem akarunk»*. (Szent István Akadémiai Értesítő 1943. évi XXVIII. kötet, 9. oldal.)

Nemes lelkületére örök dicsőséget hozott az a tény, hogy a magyar püspöki kar élén annak idején megakasztotta a zsidó deportálásokat s így módon mintegy kétszázezer magyarországi zsidó polgár menekült meg a kínzásoktól, illetőleg a haláltól. Megemlítem még, hogy hazánk legszomorúbb korszakában *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás Magyarország összes katolikus papjait és szerzeteseit arra utasította, hogy helyükről el ne mozduljanak és *tartsanak ki még vértanúság árán is*. Ebben a kitartásban maga járt elül, mert Esztergomból el nem mozdult és itt 1945 március 29-én mint Hazánk és Egyházunk Mártirja vértanú halállal zárta le magasztos életét.

Amikor 1944. évi június hó 16-án, mint Akadémiánk másodelnöke tisztelgő látogatást tettem Őminenciájánál Esztergomban, minden napi kérdést átbeszéltünk az egy óra hosszát tartó kihallgatás alkalmával, melynek során Őminenciája minduntalan visszatért Akadémiánk ügyeire. Kegyelettel őrzöm ez utolsó találkozásunk emlékét szívem utolsó dobbanásáig. Magas pártfogónk s felejthetetlen elnökünk bensőséges szeretetével tüntette ki Akadémiánkat, talán azért is, mert *Horatius*-szal szólva azt tartotta, hogy *«Ille terrarum mihi praeter omnes angulus ridet»*. Legyen áldott az emléke.

III.

BESZÁMOLÓ A SZENT ISTVÁN AKADEMIA 1944., 1945. ÉS 1946. ÉVI ESEMÉNYEIRŐL.

Az 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésen előterjesztette **Papp Károly** egyetemi tanár, főtítkár.

I. A Szent István Akadémia 30 éves multja.

Főmagasságú Bíboros-Hercegprimás, Fővédnök Úr!

Tekintetes Szent István Akadémia!

Mélyen tisztelt Ünneplő Közönség!

Méltóztassanak megengedni, hogy főtítkári beszámolómm előtt röviden visszapillantask *Akadémiánk 30 éves multjára.*

A Szent István Akadémia Magyarország legfiatalabb tudományos intézményei közé tartozik. Annyira fiatal, hogy testületünkben még az úgynevezett kicserélődési folyamat sem történt meg. Ugyanis egy akadémiai testület, vagy főiskolai tanári kar átlagosan 30 vagy 35 év alatt teljesen kicserélődik.

Hála legyen a Mindenható Istennek: 200 tagot számláló testületünkben van még mintegy 20 olyan tag, akik Akadémiánk alapításában résztvettek. Alapító tagtársaink tanusíthatják, hogy az első világháború közepén milyen sok akadályba ütközött a Szent István Akadémia megalapítása.

Az aggodalmaskodó katolikus tudósokkal szemben boldogemlékű *Csernoch János* bíboros-hercegprimás állásfoglalása döntötte el a kérdést. Ugyanis a Szent István-Társulat 1915 november 29-én tartott rendkívüli közgyűlésén bejelentette, hogy a *társulat irodalmi és tudományos osztálya Akadémiává alakult át*. Kijelentette, hogy az Egyház a katolikus tudósokat kettős tisztelettel veszi körül, úgymint a tudósoknak és a hűséges katolikusoknak járó tisztelettel. Ennek a kettős tiszteletnek babérágát helyezi el mindazoknak a homlokára, akik a Szent István királyról nevezett Akadémia tagjaivá lesznek. Ezzel a nyilatkozatával kapcsolatban *elfogadta az Akadémia Fővédnöki méltóságát.*

Az Akadémia első ülését 1916 január 20-án tartotta, amikor elnökévé *Giesswein Sándor* pápai prelátest, a Szent István-Társulat tudományos és irodalmi osztályának tudós elnökét, főtítkárává *Reiner Jánost*, a budapesti egyetemen az egyházjog tanárát választotta.

Első elnökünk *Giesswein Sándor*, a szociális érzésű főpap, 1916-tól

1921-ig vezette Akadémiánkat. Elnöksége alatt a katolikus főurak és főpapok siettek Akadémiánk támogatására. Ezek közül kiemelkedik *Fraknói Vilmos* püspök több millió koronás alapítványa. Sajnos, hogy az értékpapírokban tett alapítvány az első világháború után ezredrészére, a második világháború után milliomodrészére süllyedt, úgyhogy jelenleg teljesen vagyontalanok vagyunk.

Első elnökünk népszerűsége halála után megható módon mutatkozott. Utolsó kívánsága az volt, hogy sírja fölé az andezi Krisztus-szobor kicsinyített mását helyezték el. Ugyanis délamerikai utazása közben felejtetetlen képet látott az Argentina és Chile határán emelkedő 10 méter magas Krisztus-szoborban, amelyet az Andok hágóján, a Csendes-óceán fölött 4000 méter magasságban a két állam kibékülésének emlékére a szervezett munkások emeltek.

Amikor az országszerte ismert főpapnak ez a kívánsága köztudomásra jutott, nem kevesebb, mint 20 magyar egyesület sietett ezt teljesíteni, köztük több munkásegylet. A kicsinyített szobrot Krasznai Lajos szobrászművész 1931-ben el is készítette és sírja fölé helyezte.

Giesswein Sándor első elnökünk emléke a Kerepesi-temetőnek *egyik művészi szobra*, az andezi Krisztus-szobor kicsinyített mása, kezében a föl-emelt kereszttel, amelyről messze csillognak az aranybetűk: *Lux Mundi*. (Fényképe a Szent István Akadémia Értesítőjének 1938. évi XXIII. kötetében, 26. old., I. melléklet.)

Első elnökünk lemondása után, 1921 május 7-én, Akadémiánk összessége gróf Apponyi Albertet választotta elnöknek, aki éppen ebben a hónapban töltötte be 75-ik életévét és 87 éves korában bekövetkezett haláláig, az 1933-ik évig viselte elnöki méltóságát.

A Mindenható különös kegyelméből mai ülésünk napja összeesik boldogult elnökünk születése napjával, mert gróf Apponyi Albert ezelőtt száz évvel, 1846 május 29-én született.

II. Gróf Apponyi Albert születésének századik évfordulója.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Ez év május 10-én Akadémiánk elnökségéhez levél érkezett, amelyben a levelíró figyelmeztet bennünket arra, hogy a mai napon lesz egykori elnökünk születésének századik évfordulója. Figyelmes vendégünk jóindulatát megköszönve, tisztelettel jelentem, hogy erre a napra már készültünk. Ugyanis *Értesítőnk* 1943. évi XXVIII. kötetében (16. oldalon), ahol a titkári jelentés során száz évvel ezelőtt született tagjaink, ú. m. *Fraknói Vilmos*, *Ortvay Tivadar* és *Szentkláray Jenő* tudományos működéséről megemlékeztem, már jeleztem, hogy egykori elnökünk születésének százéves fordulója 1946 május 29-én lesz.

Nagynevű elnökünkről akadémiai kiadványainkban már számos emlékbeszéd jelent, meg így Pethő Sándor, Mihályfi Ákos, Türi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő, Reiner János és Egyed István tagtársaink különböző oldalról világítják meg boldogult elnökünk emberi, államférfiúi és szellemi nagyságát.

Mai rövid megemlékezésemben *gróf Apponyi Albert egyéniségének varázsát* domborítom ki, amely abban nyilvánult, hogy egyénisége nemcsak a legmagasabb műveltségű embereket vonzotta szellemi hatásának körébe,

hanem az egyszerű parasztember is rajongással tekintett reá, mert érezte, hogy szavaiból az emberszeretet, az igazság és jóság csendül ki. *Apponyi Albert gróf* a szabadságharc előtt két esztendővel Bécsben született, mint György főkancellár és Sztáray Júlia grófnő fia. Atyjától államférfiúi képességét, anyjától mély vallásos érzését örökölte. Iskoláit az osztrák jezsuiták kalksburgi nevelőintézetében kezdte, majd a bécsi és pesti egyetem jogi karán folytatta. A jogot 22 éves korában elvégezvén, egy esztendőt filozófiai tanulmányokkal töltött.

Nagy utazásokat tett Német- és Franciaországban, résztvett a Szuеzi-csatorna megnyitásán, amikor Egyiptom népének életébe is bepillantatható. A magyar közéletben 1872 óta szerepel, amikor mint a szentendrei kerület deákpárti képviselője a törvényhozásban megjelent. Itt azonban ultramontán törekvésekkel gyanúsítva, nem szívesen fogadták. Bosznia okkupációja miatt 1878-ban Tisza Kálmán ellen fordult és a mérsékelt ellenzék vezére lett.

A nagyogó ékesszólású férfit azonban kerületei csakhamar cserbenhagyták, míglen 1881-ben Jászberény városának népében megtalálta helyét, mert a szabad jászok fővárosa félszázadon át állandóan képviselőjének választotta. Itt álljunk meg egy pillanatra.

Az 1888-ik évben mint hatodik gimnazista fiú *Jászberényben láttam először Apponyi hatalmas alakját s hallottam először zengő szavait*. Anyai nagyatyám, *Koncsek János*, Jászberényben a negyvennyolcasok vezére volt, és pedig azért, mert 1848-ban 150 jászhuszárt Prágából Pozsonyba szöktetett s akit ezért *Kossuth Lajos* homlokon csókolt. A jászberényi negyvennyolcas polgárok egyhangúlag gróf Apponyira szavaztak, bár a nagy férfiúnak körmondatokkal telt szónoklatából nem sokat értettek. Nekünk, diákoknak lelkes tanáraink magyarázták Apponyi szónoki készségét, aki nem annyira Demosthenest, mint inkább Cicerót követi. A negyvennyolcas polgárok viszont *Czettler Ferenc* jászberényi főmérnököt, Czettler Jenő tagtársunk nagytekintélyű édesatyját kérték meg, hogy magyarázza meg nekik, mit is beszél a nagy gróf.

A jászberényi polgárok, sőt a tanyai parasztok évtizedeken át reá szavaztak, függetlenül attól, hogy képviselőjük melyik párthoz tartozott. *A jászok népe tehát kiköszörülte azt a csorbát*, amelyet régente *Petőfi Sándor* kibuktatásával elkövetett, mert megérezte, hogy most újból egy nagy emberrel van dolga, aki becsületes szándékaival a nép javát szolgálja.

Az idősebb magyar politikusok még bizonyára emlékeznek az *1896. évi őszi választásokra*, amikor a magyar kormány Jászberényben *Erdélyi* igazságügyi minisztert léptette fel azért, hogy törvényszéket igérjen Jászberénynek. Bár ez Jászberény évtizedes vágya volt s a kormány minden eszközt felhasznált, hogy Apponyit kibuktassa, ez mégsem sikerült. Hatalmas alakjának egyéni varázsa olyan hatással volt az emberekre, hogy ezeket magához láncolta.

A nevezetes választást követő 1897-ik évben nőül vette *Mensdorff Pouilly* Klotild grófnőt, aki haláláig hű kísérője volt férjének.

Apponyi életrajzírói *pályájának második szakaszát* századunk hajnalán az 1904. évvel jelölik meg, amikor elhagyta a 67-es alapot és a *függetlenségi pártba* lépett. Nemsokára ezután, 1906—1910 között, a vallás- és közoktatási tárcát vállalta. Nevéhez fűződik a népoktatás ingyenes bevezetése és a nemzetiségeknek anyanyelvükön való oktatása. Mint a függetlenségi párt vezére, bizonyos ellentétbe került a hármasszövetséggel, minthogy lazítani kellett a német befolyást és ezért Berlin ellen Párisban és Szentpétervárott keresett ellensúlyt.

Ezidőben Apponyi Albert benső hívéül szegődött Károlyi Mihály gróf is. Ezt onnét tudom, mert 1906 nyarán a Mátrában, parádi birtokán tartózkodva szakértő gyanánt, a nemes gróffal több ízben beszélgetve, benne Apponyi Albert követőjét ismertem meg. Ime, Apponyi egyéni varázsa az akkor még fiatal politikust is megigézte és így *Magyarország I. köztársaságának elnöke is Apponyi tanítványai közül lépett a magyar államférjiek sorába.*

Apponyi hosszú pályafutásának harmadik korszaka hazánk összeomlása után 1918-ban kezdődik, amikor életének főműve a külföld felvilágosítása lett. Gróf Teleki Pál geografas szakértője támogatásával a trianoni csatatéren szellemi nagyságát a világ ítélőszéke is megcsodálta. Az 1920 február 15-én francia, angol és olasz nyelven elmondott beszédei nagy ellenfelei előtt megrendítő hatást keltettek. Apponyi Albert és Teleki Pál akkor hirdették először, hogy a magyar igazság érvényesülése az emberiség egyetemes érdeke.

1923-ban több egyetemi tanár meghívására Észak-Amerikába utazott, ahol útja diadalút volt s a földkerekség egyik legnagyobb szónokát amerikai tisztelői aranyserleggel lepték meg. Képviselőségének 50 éves fordulóján 1931-ben Jászberény városa 300 gramm súlyú *«aranymandátummal»* ajándékozta meg.

Az egész világ lelkiismeretét megrázta Genfben, a Népszövetség gyűlésén 1929 szeptember 10-én mondott beszéde, amelyben a békeszerződés megváltozhatatlansága ellen szólalt fel, még 1932 elején is ugyanezt a tételt fejtegette. *Hattyúdalt* 1933 január 23-án mondotta Bécsben, ahol Genfbe utazásakor kiszállott. *Genfben 1933 február 7-én hunyt el*, szónoki sikereinek színhelyén, ahol még halálával is nemzetét szolgálta. A Népszövetség ülése alatt bekövetkezett halála az egész világ államférfiainak figyelmét Magyarország felé fordította. Nagy ellenfelei fáradhatatlan zárandoknak, tünényes apostolnak nevezték, akinek lelke egybeforrott hazájával. Egy finomlelkű író *«Élő Székesegyháznak»* nevezte. Az indiai Kapurtala maharadzsa is bámulattal tekint Apponyira, mondván, *«hogy ilyen egyént csak ezer esztendő hagyományai termelhetnek ki»*. Apponyi Albertet bámulatos nyelvismerete képessé tette az idegen felfogások megismerésére is, ez az átfogó tudása szónoki képességével párosulva az egész művelt világ csodálatát szerezte meg számára.

A *Szent István Akadémia* mindjárt megalakulása után, 1916 március 15-én, *tiszteleti tagjául választotta* Berzeviczy Albert és Párvy Sándor társaságában. Amikor a kétszeres forradalom után Giesswein Sándor elnöki méltóságáról lemondott, Akadémiánk 1921 május 7-én *tartott együttes ülése gróf Apponyi Albertet választotta elnökül*, aki éppen ebben a hónapban töltötte be 75-ik életévét. Az 1921 június 29-én tartott V. ünnepi ülésen már Ő elnökölt. Ettől kezdve 12 éven át mindig személyesen nyitotta meg ünnepi üléseinket, sőt gyakran egyik-másik szakülésünkön is megjelent. Elnöki megnyitó beszédekben nagy tudásának, bölcsességének s vallásosságának bizonyosságait ismertük meg. Minden beszédében a filozófiát vette alapul, s ezekben a katolikus szellemű tudományosság szeretete töltötte el. Azonban époly tisztelettel beszélt a másvallású, sőt a más felfogású emberekről is. Soha senki ellen türelmetlenség vagy bosszú nem vezette és eme krisztusi erényei magyarázzák meg egyéniségének csodás varázsát.

12 éves elnökségével Akadémiánkra fényt árasztott és dicsőséget hozott. Elnöki méltóságát mindvégig szeretettel és kedvvel viselte s csak 1933 február 7-én történt halála fosztotta meg a 87 éves, öregségében is daliás férfiút elnöki méltóságától.

Istenben boldogult Elnökünk hamvait Genfből hazaszállítva, ideiglenesen a budavári Mátyás-templomban helyezték el s ugyanoda temették 1942 szeptember 1-én elhunyt Hitvesét. Innét azonban hamvaikat 1943 szeptember 1-én exhumálták, s az akkor még Magyarországhoz tartozó *Eberhardra szállították*. Nagynevű Elnökünk ilymódon dicsőséges pályafutása után végső nyugalóhelyére költözött. Utolsó útjára Akadémiánk részéről *Pakocs Károly* szatmári püspöki helynök úr, harmadik osztályunk illusztris tagja kísérte el.

Gróf Apponyi Albert elnökünkről Akadémiánk már több alkalommal megemlékezett.

1. Még életében, *születésének 80 éves fordulóján*, Reiner János főtítkárr 1926-ban 62 oldalas füzetet adott ki. Ebben az emlékfüzetben *Pethő Sándor* rendes tag méltatja Apponyi Albert politikai működését.

2. A második megemlékezést halála után írták *Mihályfi Ákos, Türi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő* és *Reiner János* tagtársaink. Ez a tanulmány sorozat a Szent István Akadémia Emlékbeszédeinek II. kötetében, a 7. sz. alatt 1937-ben 36 oldalon jelent meg, arcképpel.

3. A harmadik közleményt *Egyed István* tagtársunk írta «Apponyi mint közjogász» címen, amely a II. osztály Értekezéseinek II. kötetében a 10. füzet gyanánt 1941-ben jelent meg.

III. Megemlékezés az 1944—1946 évek között elhunyt tagjainkról.

Az elmúlt esztendőök alatt, a második világháború borzalmas éveiben igen sok tagtársunk költözött el az élők sorából, akiknek névsorát a nehéz közlekedési viszonyok miatt még nem is sikerült pontosan meg tudni.

Az 1944. év halottai.

Időrendi sorban az 1944-ik év első halottja 1. *Zichy és Vásonkeői gróf Zichy János* nyugalmazott vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Szent István Akadémia igazgató-tanácsának tagja, aki 76 éves korában 1944 január 6-án, *Vízkereszt* ünnepén Budapesten elhunyt. Temetésén Akadémiánk *Pataky Arnold* másod-elnök vezetésével küldöttségileg vett részt s ravatalára koszorút helyezett.

2. *Szebellédy László*, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán a kémia ny. r. tanára 43 éves korában 1944 január 23-án Budapesten elhunyt. Kitűnő tudósunk mindössze egy évig volt Akadémiánk tagja. Temetésén IV. osztályunk küldöttségileg vett részt s a gyászbeszédet *Gróh Gyula* tagtársunk mondotta.

3. *Szabó Zoltán*, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán a növény-rendszertan ny. r. tanára 1944 május hó 18-án 62 éves korában Budapesten, Akadémiánk IV. osztályának kezdettől fogva rendes tagja, aki üléseinket számos előadással gazdagította.

Temetésén a IV. osztály küldöttségileg vett részt s ravatala fölött *Gimesi Nándor* osztálytitkár búcsúbeszédet mondott.

4. *Horusitzky Henrik*, az Országos Földtani Intézet nyugalmazott igazgatója 1944 augusztus 20-án 74 éves korában Budapesten.

Akadémiánk IV. osztályának 1921 óta r. tagja, aki Budapest hydrogeológiai viszonyairól szóló nagy munkájával 1942-ben akadémiai jutalmat nyert. Temetésén IV. osztályunk küldöttségileg vett részt és a búcsúbeszédet *László Gábor* tagtársunk mondotta.

Az 1945. év halottainak sorát

5. *Vizer Vilmos*, a Magyar Általános Kőszénbánya R.-T. vezérigazgatója, Akadémiánk első bányásztagja nyitja meg, aki 1945 március 11-én 72 éves korában Budapesten elhunyt. Benne hazánk legnagyobb bányásztudósát, a IV. osztály büszkeségét gyászoljuk. Emlékünkben van még 1943 április 9-i avatása az egyetemi rangra emelt soproni akadémián, amikor ennek első doktoraként a diszülésre belépve, a következő szavakkal köszöntött be: «Térdet hajtva és keresztet vetve lépem át e küszöböt, amelynek ajtaja előttem megnyílt». Eme kijelentése annál figyelemreméltóbb, minthogy életének nagy részét a bányák mélységében és a forrongó bányamunkások körében töltötte.

6. Az elmúlt évek legsúlyosabb csapása *Serédi Jusztián* bíborshercegprimás, elnökünk halála, aki a háborús izgalmak következtében 1945 március 29-én 61 éves korában, örökre itthagyt bennünket. Életét és működését Angyal Pál másodelnök méltatta, amelyből hallottuk, hogy megállapítása az örök igazsághoz vezető tudományokról 1933 óta munkásságunk vezércsillagául szolgált. Tizenkét éves elnöksége alatt megnyitó beszédei eseményei voltak a magyar tudományos életnek s *olasz, angol és francia* nyelvű fordításai a külföldön is visszhangot keltettek.

7. *Sziklay János* író, a III. osztálynak kezdettől fogva rendes, majd tiszteleti tagja 1945 november 25-én Budapesten elhunyt. Buzgó tagtársunk Akadémiánk Nesztora volt, minthogy 1857 április 2-án született Veszprémben és így 88 évet élt. Mint fiatal hírlapíró Pálmay Ilka kortársa volt s nevét akkor emlegették először, amikor vele együtt a Városligetben egy léggömbön a magasba emelkedett, akkor még kötélén fogták alulról a léghajó kosarát. Nagynevű útítársnője csak félévvel előzte meg a halálban, mert miként olvastuk, Pálmay Ilka 1945 február 16-án 87 éves korában bombarobbanás következtében hunyt el. Sziklay János tagtársunk emlékét Várdai Béla osztályelnök úr fogja méltatni.

8. *Erdősi Károly* pápai prelátus, a III. osztály érdemdús tagja 1945 december 4-én 73 éves korában váratlanul elhunyt. Benne Akadémiánk egyik alapítóját és a Szent István-Társulat alelnökét gyászoljuk, aki 1916-ban első Ügyrendünket kidolgozta, továbbá állandó érdeklődésével és az ülés-termek emgedélyezésével 30 éven át végtelen szolgálatokat tett Akadémiánknak. Székfoglaló előadása: Magyar Könyvtermelés és világkönyvtermelés címen jelent meg a III. oszt. Értekezései I. kötetének 2. számában.

Az 1946. év elhunytjai.

9. *Huber Lipót* pápai prelátus, kalocsai kanonok 1946 március 7-én 85 éves korában Kalocsán elhunyt. Az I. osztálynak kezdettől fogva rendes tagja, aki régebben buzgón működött Akadémiánk fejlesztésén.

10. *Kenéz Béla* egyetemi tanár 1946 április 1-én 73 éves korában Budapesten elhunyt. A megboldogult 1907-ben a kolozsvári, 1917-ben a budapesti egyetemen a statisztika tanára és az első nemzetgyűlés alelnöke volt. Emlékezetes 1921 februári elnöklése, amikor a karzatról Kóvér Ibrahim György rálőtt Rakovszky István volt elnökre, Kenéz Béla a nyugalmat helyreállította, a következőket mondva: «Ez a hitvány golyó kioltotta volna egy érdemes ember életét; de a nemzet örökké élni fog». 1931-ben kereskedelemügyi mi-

niszter korában érdemeket szerzett hazánk közgazdasági életében. Akadémiánk II. osztályának 1921 óta tagja, aki székfoglalóját az 1936. évi december 3-i ünnepi ülésén gróf Apponyi Albertről tartotta.

11. *Horger Antal* nyugalmazott szegedi egyetemi tanár, régebben az állami Erzsébet-nőiskola s a vele kapcsolatos Apponyi-kollégium volt igazgatója, 1946 április 14-én 73 éves korában Budapesten elhunyt. A III. osztálynak 1918 óta buzgó tagja; tudományos érdemeiért a helsinki Finnugor Társaság levelező tagul választotta.

12. *Rejtő Sándor* egyetemi rendkívüli tanár, a budapesti Új Szent János-kórház főorvosa, egészségügyi főtanácsos, a IV. osztálynak 1923 óta rendes tagja, 65 éves korában Budapesten elhunyt. Rejtő Sándor a *Katolikus Szemlében* már 1934 május havában sürgeti a keresztény etikának a Pázmány-egyetemen való tanítását; szükségesnek tartja, hogy az orvosnövendékek megismerjék a keresztényerkölcsant.

13. *Vereby Károly* pécsi egyetemi tanár, 1941 óta a IV. osztály tagja, aki székfoglalóját 1942 március 27-én tartotta a «A támasztó szövetek és a csontvelő fejlődésének problémái» címen. Benne egyik kiváló orvostársunkat gyászoljuk.

14. *Magdics Ignác* pápai prelátus, a Ranolder-tanítóképzőintézet igazgatója 74 éves korában Budapesten; az I. osztálynak 1924 óta rendes tagja, aki a katolikus tanügyi tanácsban buzgón működött.

15. *Berze Nagy János dr.* nyugalmazott tanfelügyelő, a III. osztály rendes tagja, dunántúli akadémikusaink kiváló tudósa 1946 április 6-án 67 éves korában Pécsen elhunyt. Berze Nagy János 1879 augusztus 23-án született. Középiskolai tanulmányait Egerben és Jászberényben végezve, a budapesti egyetem bölcsészettudományi karán 1905-ben bölcsészettudományi oklevelet nyert. Mint a vallás- és közoktatásügyi minisztérium tollnoka, tanfelügyelői minőségben végigszolgált hazánk különböző városait. Így évekig tartózkodott Lugoson, Kolozsvárott, Nagyenyeden. Az első világháború Csík vármegyében érte, ahonnan a román betörés idején mindenéből kifosztva Debrecenbe menekült. Később Pancsovára került, ahol 1919-ben a szerbek börtönbe csukták. Innét kiszabadulván, Tolna vármegye tanfelügyelői állásába került, majd 1924-ben Pécsen tanfelügyelői s tanügyi főtanácsosi állásban működött. A magyar népet közvetlen tapasztalataiból ismerve, a néptani tudományok legkiválóbb feldolgozója volt, aki különösen a «Heves-megyei nyelvjárások» és a «Baranyai magyar néphagyományok» című munkájával ismert nevet szerzett a néptani tudományok terén.

Akadémiánk III. osztálya 1941 februári ülésén 15 tag ajánlására rendes tagul választotta. Székfoglalóját 1943 október 15-én tartotta: «*A világ közepe, A magyar ősvallás nyomain*» címen.

Eme rendkívül érdekes munkájában a Krisztus előtti harmadik évezredből, a kaldeusok planétaisteneiből és istennőiből kiindulva kimutatja, hogy a világfa tetején a csillag istenhét átalakította a görögök, perzsák, kínai és ugoraltáji népek vallási felfogását. A többek között a kereszténységet átvevő magyarok Szűz Máriára, a legnagyobb keresztény női ideálra ruházták rá az ázsiai istennő disztó jelzőit és a pogány hét isten mintájára a hét Boldogasszony-rendszert is kialakították. Az ősi pogány vallás emlékei ma is élnek a sasfa és bódoganya szavakban, amelyek az eget tartó és az istenséggel azonos világoszlop és világfa jelképei. A padlásnak mennyezet neve is innen való emlék. *Várdai Béla* osztályelnök úr a székfoglaló méltatásában kiemelte,

hogy Berze Nagy János bemutatott munkája *Akadémiánknak nagy eseménye*. Sajnos, hogy elszegényedésünk miatt ezt a munkát ki nem adhattuk.

16. *Hüttl Dezső* műegyetemi tanár Budapesten 75 éves korában hunyt el. Ő volt az első építész-doktor hazánkban, 1913 óta a műegyetemen az újkori építéstan tanára, 1930—32 között rektora. Számos épülettel gazdagította fővárosunkat, a többek között ő tervezte a Piaristák belvárosi rendházát és főgimnáziumát. 1923 óta IV. osztályunk egyik buzgó tagja.

17. *Müller Lajos* jézustársasági atya, teológiai tanár Szegeden, akit csak az elmúlt évben választottunk az I. osztály tagjai sorába.

18. *Schermann Eged*, bencés tanár, 77 éves korában, Pannonhalmán hunyt el, a pannonthalmi főapát helyettese, aki még a Szent István-Társulat irodalmi osztályából 1916 január 20-án lépett Akadémiánk I. osztályának tagjai sorába. Székfoglalóját a következő tárgykörből tartotta: Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Mária Terézia haláláig.

Két *kültagunk* is elköltözött az élők sorából, akiknek haláláról csak utólag értesültünk. Ezek

19. *Kirsch Giovanni Pietro* fribourgi nyug. tanár. pápai prelátus, neves régész, aki 1941 február 4-én Rómában hunyt el.

20. *Wilpert Guiseppe* apostoli protonotárius, Róma katakombáinak kutatója 82 éves korában Rómában 1944 március havában hunyt el. Mindkettő mint a pápai régészeti főiskola tanára 1930 óta tartozott külső tagjaink sorába.

21. Végül örökre távozott körünkől *báró Gudenus Gézáne* hűséges titkárnőnk, aki 10 esztendő óta páratlan buzgalommal szolgálta Akadémiánkat és mindegyik tagtársunkat személyesen ismerve, szinte pótolhatatlan őrnt hagyott maga után. Az V. kerületben levő Klotild-utca 10b. számú házában a lőszerraktár borzalmas robbanása 1945 január 6-án férjével együtt megölte. Holttesteik máig sem kerültek elő.

IV. Akadémiánk új tagjai.

Eme veszteségekkel szemben az 1944 február 25-i választó ülés a következő új tagokkal gyarapította Akadéminákat:

Az I. hittudományi és bölcséleti osztályba jutottak rendes tagokul:

1. *P. Müller Lajos* jézustársasági atya, teológiai tanár, aki azonban már az idén elköltözött az élők sorából,

2. *P. Varga Teodorik* ferencesrendi tartományfőnök, Budapest.

A II. történelem-, jog- és társadalomtudományi osztályba tiszteleti tagul:

3. *Szinyei Merse Jenő* nyug. vallás- és közoktatásügyi miniszter; rendes tagul.

4. *P. Gyenis András* jézustársasági rendházi könyvtáros, Budapest.

A III. nyelvtudományi és szépirodalmi osztályba rendes tagokul:

5. *Ijjas Antal* regényíró Budapest,

6. *Klempa Károly* csornai premontrei kanonok, író, Keszthely,

7. *Lánc Frigyes* igazgató, író, Budapest,

8. *Magyar Bálint* lírai költő, szaniszlói plébános,

9. *Szalai István Jeromos* bencés tanár, irodalomtörténész, párisi róm. katolikus lelkész.

A IV. mennyiségtani és természettudományi osztályba rendes tagul:

10. *Korbuly György* orvoskari magántanár, miniszteri titkár, Bpest.

A felsorolt 10 tagot még boldogult Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímásunk mint Fővédőnk erősítette meg s a megválasztást mind a 10 tag köszönettel elfogadta.

V. Ülések és kiadványok.

Az 1944. évben mind a négy osztályunk szorgalmasan működött, mindegyik osztály havonként 1—1 ülést tartott, több előadóval, mindaddig, míg a magyar kormány a gyűléseket be nem tiltotta. A gyűléstilalom folytán utolsó ülésünk 1944 október 27-én tartottuk, amikor a IV. osztályban *Skrop Ferenc* orvostanár tagtársunk mutatta be értekezését a szív működés elektromos jelenségeiről. Az 1944. évben összesen 16 ülést tartottunk.

Kiadványaink sorából megjelent a *Szent István Akadémia Értesítőjének 1943. évi XXVIII. kötete* 280 oldalon, 2 műmelléklettel és 15 ábrával. Ebben jelent meg boldogult Serédi Jusztinián bíboros-hercegprímásunk utolsó ünnepi beszéde *«A közömbösségről»* 1—10 oldalon magyar nyelven, míg a Függelék 234—249. oldalain olasz- és francia nyelven.

Értesítőnknek ez az utolsó száma elkészve, 1945 július 24-én jelent meg és 1945 szeptember havában került tagtársaink kezébe. Akadémiánk nevében ehelyütt is a legmélyebb köszönetemet fejezem ki ezért *Takáts Ernő* pápai prelátus úr tagtársunknak, mint a Szent István-Társulat vezérigazgatójának, hogy ennek a kötetnek teljes szedését a főváros ostroma alatt megőrizte és az ostrom után óriási áldozatok árán ki is nyomatta.

VI. Az Akadémia tagjait ért kitüntetések.

Tekintetes Szent István Akadémia! Titkári jelentésemben minden évben meg szoktam emlékezni az Akadémia tagjait ért kitüntetésekről és tagjaink külső szerepléséről. A mai nehéz közlekedési és érintkezési viszonyok miatt csak nagyon hézagos adataim vannak az elmúlt évekről s ezért csupán három olyan kimagasló eseményt említek fel, amely tagjainkat örömmel töltötte el.

A) Az első nagy esemény, amely nemcsak Akadémiánkban, hanem az egész Magyarországon örömhírt keltett, 1945 szeptember 20-án történt, amikor *XII. Pius Pápa Őszentsége Mindszenty József* veszprémi püspök úr ónagyméltóságát esztergomi érsekké és Magyarország hercegprímásává kinevezte, majd pedig 1945 december 25-én a földkerekség 32 új bíborosával együtt az örök városban, Rómában bíbornokká szentelte.

Ezáltal Akadémiánk elnyerte Fővédőjét, minthogy Ügyrendünk 24. és 28. szakaszai szerint Magyarország hercegprímása a Szent István Akadémia Fővédője. Ezek szerint a Szent István Akadémia tagjai közé csak az a katolikus vallású író és tudós választható, akit Magyarország hercegprímása hitűség szempontjából erre a kitüntetésre alkalmasnak talál.

A Fővédői méltóságot első ízben az 1916. évtől kezdve *Csernoch János*, másodízben az 1927. évtől kezdődőleg *Serédi Jusztinián* hercegreprimásaink elfogadván, tagtársaink megerősítése terén gyakorolták is. A mai ünnepi ülésen Akadémiánk összes tagjai nevében kérem Főmagasságú Biboros-Hercegreprimás Urunkat, mint időrendben *harmadik Fővédőnként*, hogy ezt a méltóságot elfogadni s ezt a jogát a mai nehéz időkben *különös figyelemmel érvényesíteni* méltóztassék.

Amidőn a magyar katolikus írók és tudósok nevében Eminenciádat emez ünnepélyes alkalommal köszöntöm, kérem a jóságos Istent, hogy adjon erőt, egészséget és hosszú életet magasztos hivatásának teljesítésére.

B) A második örömteljes esemény Főtisztelendő *dr. Takáts Ernő* tagtárs Úrnak, a Szent István-Társulat vezérigazgatójának *pápai prelátsussá* történt kinevezése.

Az a benső kapcsolat, amely Akadémiánkat a Szent István-Társulathoz fűzi, harminc év óta a legszebb harmóniában történt. Ugyanis a nagymúltú Társulat adja nekünk használatra üléstermeit s egyéb helyiségeit, azután kezelteti pénztárunkat s kiadja munkáinkat. *Takáts Ernő* vezérigazgató úr, aki 1930 óta rendes tagjaink sorába tartozik, mindig különös figyelemmel kezeltette ügyeinket. Amidőn Őméltóságát magas kitüntetése alkalmából Akadémiánk nevében mély tisztelettel köszöntöm, egyben kérem, hogy megnövekedett hatáskörében a mai nehéz viszonyok között, anyagi elesettségünkben bennünket továbbra is támogatni méltóztassék.

C) A harmadik örömdetes esemény Akadémiánkat 1945 március havában azáltal érte, hogy a Pázmány Péter-Tudományegyetem a hátralevő ciklusra *Szekfű Gyula* bölcsészeti tanár tagtársunkat a prorektori tisztségre emelte.

Ugyanis az *Aistleitner József* osztályelnökünk, Rector Magnificus visszavonulása folytán támadt bonyolult helyzetben *Szekfű Gyula* volt bölcsészeti dékán segítette ki egyetemünket.

Második osztályunknak 1930 óta ezen jeles tagját *csak nemrég ünnepeltük*, amikor 60 éves korában 1943 május 14-i együttes ülésünkön *Vizer Vilmos*-sal, legelső magyar bányásztagunkkal egyidőben köszöntöttem, mondván: «míg *Vizer Vilmos* a magyar föld mélységének bányakincseit hozza a napfényre, addig *Szekfű Gyula* a magyar társadalom mélységeiből a szellemi kincseket tárja elénk. Mindkettő megbecsülhetetlen értéket jelent hazánk küzdelmes életében». (Szent István Akadémiai Értesítő 1943 XXVIII. kötet, 189. oldalon.)

Azóta *Vizer Vilmos* tagtársunk az örökkévalóságba költözött, míg *Szekfű Gyula* tagtársunkat az államhatalom bölcsesége 1945 október 16-án *moszkvai követté* emelte. Kérjük, hogy magas állásában magyar katolikus kartársait továbbra is támogatni szíveskedjék.

VII. Az 1946. évi ülések tervezete.

Titkári jelentésem befejezése gyanánt közlöm igen tisztelt Tagtársaimmal, hogy a május 17-én tartott közgyűlést pótló együttesülés határozata alapján szaküléseinket az osztályok keretében június havában a következő napokon tartjuk: az I. hittudományi és bölcséleti osztályét június 7-én, a II. történelmi, jogi és társadalomtudományi osztályét június 14-én, a III. nyelvtudomány- és irodalmi osztályét június 21-én s végül a IV. mennyiség-tan, természettudományi osztályét június 28-án, valamennyi ülést pénteki

napon délután 5 órakor. Ezekről külön körlevéllel értesítjük tagtársainkat s kérjük az előadó urakat, hogy felolvasásuk tárgyát az osztálytitkár uraknak bejelenteni szíveskedjenek. A nyári szünet után szeptember, október és november hónapokban ugyancsak folytatni fogjuk szakuléseinket oly módon, hogy havonként egyszer legalább minden osztályra sor kerüljön. Minthogy az osztályelnök urak részben betegségük, részben vidéki tartózkodásuk miatt az üléseken meg nem jelenthetnek, ezért a főtitkár az osztálytitkár urakkal karöltve gondoskodni fog arról, hogy a szakulések sorában fennakadás ne következzen be.

Egyben kérem Akadémiánk tisztikarát, hogy úgy elnöki, mint titkári működésükben, áldozatok árán is tartsanak ki az év hátralevő részében. Ügyrendünk rendelkezései alapján 1947 februárius havában a hároméves ciklust befejezve, mind a tizen visszaadjuk tisztségünket a Szent István Akadémia közgyűlésének.

* * *

Végezetül leghálásabb köszönetemet fejezem ki úgy a magam, mint tisztársaim nevében *Mindszenty József* bíboros-hercegprímás Úr Öminenciájának, Akadémiánk Fővédnökének azért a kegyes jóindulatáért, hogy másfél éves szünetünk után a Szent István Akadémia működésének folytatásához az engedélyt megadni s személyes megjelenésével ünnepi ülésünk fényét emelni méltóztatott. A jövő a Mindenható Isten kezében van!

II. ÉRTEKEZÉSEK.

AZ I. HITTUDOMÁNYI ÉS BÖLCSELETI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

Megemlékezés Árpádházi Boldog Margit szenttéavatásáról.

A Szent István Akadémia 1944 február 18-án tartott együttes ülésén elmondotta **Pataky Arnold** tiszteleti tag, másodelnök.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Már két ízben emlékeztem meg e helyen másodelnöki minőségemben Szent Margitról: Két évvel ezelőtt, 1942 április 10-én, születésének hétszázadik évfordulója alkalmával, amikor is kifejeztem minden igaz magyar katolikus embernek szívből jövő óhaját, hogy *700 esztendő jubileuma* végén *Boldog Margit* szenttéavatásáért énekelhessük a hála Te Deumát, — majd az elmúlt 1943. évi október hó 29-én, amikor már a megtörtént szenttéavatásnak örvendhattünk. A körülmények szerencsés találkozása, helyesebben szólva a nemzetek sorsát és történelmét intéző *Gondviselésnek* újabb intézkedése lehetővé teszi számomra, sőt szent kötelességemmé teszi, hogy amikor Akadémiánk másodelnöki székét immár elhagyom, az új másodelnököt megválasztó utolsó együttes ülésünk előtt még egyszer *Szent Margit* bájos egyéniségét idézzem mélyen tisztelt hallgatóim szeme elé. Ez évi január hó 16. és 23-a között hazánkban mindenütt triduumokat vagy oktávákat tartottak *Szent Margit* szenttéavatásának örömeire. Még élénken visszhangzanak sokunknak a lelkében azok a szavak, amelyek országszerte magasztalták Szent Margitunkat mint a hazánk megmentésére önmagát Istennek áldozatul hozó hősies királyi liliumot. Mai megemlékezésem az teszi időszerűvé, hogy a közelmúltban érkezett le hozzánk az a pápai bulla, amelyben XII. Pius pápa az egész világnak kihirdette *Árpádházi Boldog Margitnak* szenttéavatását.

A «*Maxima inter munera*» kezdetű bullát a Szentatya 1943 november 19-én, Szent Erzsébet ünnepén írta alá. A pápai irat végigmegy Szent Margit élettörténetén, kit a tatárjárás borzalmai után mint Istennek hazánkért felajánlott önkéntes áldozatot tüntet fel, jellemzi hősies erényeit, Margitot a szentek sorába iktatja és tiszteletét az egész világegyházra kiterjeszti.

Ez a pápai bulla magyar nemzeti szempontból egyike a legszebb, legmeghatóbb megnyilatkozásoknak, amelyek a világegyház mindenkori fejének ajkairól a történelem folyamán valaha is elhangzottak. Amikor az újabb

évszázadok történelme folyamán Magyarországnak mint önálló államnak még a létezése is többé-kevésbé eltűnt, vagy legalább is elhomályosodott a világ köztudatában, amikor a hazánkat meghurcoló és a történelmet meghamisító rágalomhadjárat a magyar nemzetet barbárok hordájának kiáltotta ki, és a trianoni békeparancs *széjjelszakított* ezeréves *hazánkat*, akkor állítja bele Magyarországot a világegyház érdeklődésének a középpontjába a katolikus egyház feje, az a *XII. Pius pápa*, akinek fenkölt személye ellen — nem is olyan nagyon régen — magyar nyelven is rágalomhadjárat indult meg egyes, magukat magyaroknak nevezők részéről. Amikor a Szentatya vállára nemcsak a világegyház kormányzásának a gondja nehezedik, hanem a szomorú hadi események az ő személyes életét is veszélyeztetik, akkor *emlékezik* ő meg *Szent Margit* szenttéavatási bullájában *hazánkról* oly dicső szavakkal, amelyekre büszke lehetne a világnak bármely nagy nemzete is. A pápa a katolikus hívek elé követendő példaképet akar állítani és ezek közé a példaképek közé sorolja «a *boldog Szűzet, Margitot, a katolikus magyar nemzet díszét, IV. Béla király leányát*». A Szentatya kiemeli, hogy a magyar Árpádházi királyi család egyedül a XIII. században még *négy szentéletű nőt* adott az egyháznak Margiton kívül: *Szent Erzsébetet*, prágai *Boldog Ágnest, Boldog Kingát* és *Boldog Jolánt*. Arról is szól Ő Szentsége, hogy Szent Margit tisztelete már kezdet óta elterjedt nemcsak Magyarországon, hanem a külföldön is. És minden igaz magyar embert mélységesen meghat a pápa visszaemlékezése a *budapesti nemzetközi Eucharisztikus kongresszusra*. Miután a Szentatya kiemelte, hogy Bíboros-Hercegprimásunk, a magyar püspöki kar, Magyarország vezetői és kormánya csaknem az egész magyarság kívánságára, *Szent Domonkos rendje*, valamint a világegyház több bíborosa és püspöke is kérelmeztek *Boldog Margitnak a szentek sorába való emelését*, szószerint a következőket mondja: «Mi tehát kegyesen meghallgattuk a kérést és a Ritusok Szent Kongregációjára bíztuk az ügy megvizsgálását és elintézését, annál is inkább, mivel úgy láttuk, hogy ez a kérés teljesen megegyezik véleményünkkel, amelyet kifejeztünk azon a páratlan Eucharisztikus Kongresszuson, melyen Budapesten résztvettünk, mint boldog emlékü XI. Pius pápa követe, amely kongresszusnak nagyon kedves emléke soha el nem múló emlékként él szívünkben».

Az isteni Gondviselés *XII. Pius* pápát választotta ki arra, hogy éppen *ő illessze Margitnak tiszta homlokára a szentek glorioláját* és így ő maga teljesíthesse azt a személyes kívánságát, amelyet mint kongresszusunk pápai követe mindnyájunk előtt oly emlékezetes módon kifejezett. Ily módon a mi drága Margitunk lett XII. Pius pápának első szenttéavatottja.

Bullája befejező részében a Szentatya azt a reménységet fejezi ki, hogy Magyarországi Szent Margit nemcsak szeretett hazájáért fog közbenjárni, «amelyet méltán tekintenek a katolikus hit és a kereszténység védőpajzsának», hanem a világnak összes nemzeteiért is. *XII. Pius* tehát *Magyarországnak* megadja a legszebb nevet: «a *katolikus hit és a kereszténység védőpajzs*». Évszázados nemzeti vértanúság után Magyarország a legilletékesebb helyről megkapta a legteljesebb elismerést. Igen, a katolikus hitnek és a kereszténységnek a védőpajzsa volt édes hazánk az elmúlt évezred vérzivatarai között, az Európára rontó keleti barbárság ellen; engedje meg a világtörténelem isteni Intézője, hogy Nagyasszonyunk, Szent Margit és többi védőszentjeink oltalma alatt Magyarországot a történelem részéről is elvegye évszázados áldozatainak méltó jutalmát!

A szentté avatás ünnepei.

Árpádházi Boldog Margit szenttéavatásának ünnepeit a magyar katolikus egyház 1944 január 16—23. napjai között tartotta. Az országos ünnepekre az Actio Catholica elnöksége: *Esty Miklós* országos alelnök, *Mihalovics Zsigmond* országos igazgató és *Badalik Bertalan*, Szent Domonkos-rendi tartományfőnök urak aláírásával a Szent István Akadémiát is meghívta.

Eme meghívás alapján Akadémiánkat az ünnepeken *Papp Károly* főtitkár képviselte, aki mint a Szent Domonkos-rendi egyházközség tagja, feleségével: *dr. Balogh Margittal* együtt, amúgy is részt vett az ünnepi szentmiséken. A Szent rendjének: Szent Domonkos fiainak budapesti templomában tartott nyolc napos ájtatosság alatt a következő ünnepi misékkal hódoltak a Szent Szűz emlékének:

1. *1944 január 16-án* vasárnap a Domonkosok Thököly-úti templomában a szentmisék sorozatát nagy papi segédlettel *Czapik Gyula* egri érsek őexcellenciája kezdte meg, míg a szentbeszédet *Hamvas Endre* budapesti általános helytartó úr mondta.

2. *Január 19-én* szerdán, Szent Margit nevenapján a Domonkosok templomában *Angelo Rotta* tébai érsek, apostoli nuncius őexcellenciája pontifikálta a misét, míg a szentbeszédet *Mihalovics Zsigmond* pápai prelátus úr tartotta.

3. Ugyanekkor a magyar szent nevét viselő Lehel-téri templomban *Meszlényi Zoltán* sinopei püspök celebrálta a szentmisét, míg az ünnepi beszédet *Bereszlóczy Miklós* vallás- és közoktatásügyi miniszteri tanácsos mondotta. Tudvalevő, hogy ezen templom plébánosa, *Zaymusz Gyula* érseki tanácsos, akadémiánk rendestagja, aki tehát ugyancsak szervesen belekapcsolódott az ünnepekkébe. A Szent Szűz életének kutatásában és ismertetésében Akadémiánk II. osztályának tudós titkára: *Meszlényi Antal* tanár úr úgy történelmi munkáival, mint rádióbeszédeivel ugyancsak tevékeny részt vett.

4. Végül *január 23-án*, vasárnap délelőtt 10 órakor a Szent Domonkos-rend XIV. kerületi, Thököly-úti templomában, Magyarország hivatalos képviselőinek jelenlétében, *Serédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás, esztergomi érsek úr őeminenciája, a Szent István Akadémia elnöke, fényes papi segédlettel pontifikálta a főpapi szentmisét és személyesen mondotta a szentbeszédet. A főpapi szentmise után következő «Te Deum» hálaadással véget is értek az Árpádházi Szent Margitot magasztaló egyházi ünnepek.

A II. TÖRTÉNELEM-, JOG-, ÉS TÁRSADALOM- TUDOMÁNYI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

A világnézetek harcáról.

A Szent István Akadémia 1946 május 17-én tartott, közgyűlést pótló együttes ülésén elmondotta **Angyal Pál** egyetemi tanár, a II. osztály rendes tagja, akadémiai másodelnök.

Tekintetes Szent István Akadémia !

A *világnézetek harcáról* elmondandó beszédem folytatása annak a gondolatkörnek, melyet az 1934-ben Rómában tartott előadásom tárgyalt. Amikor az ottani kongresszuson mi magyarok kivettük a részünket a munkából, hogy csak a jelenlevő *Stolpa József* államtitkárt, *Óriás Nándort* említsem meg.

Ha a világnézetek harcáról akarok szólni, akkor az ellentétekből kell kiindulni. Az élet és a világ tele van ellentétekkel. Nem a természetben megnyilvánuló ellentétekre, az évszak, az emberek, a bölcső és koporsó, nem az öröm és a szomorúság ellentéteire gondolok itt. Ezek a természetes ellentétek hozzátartoznak a természet rendjéhez, mint a művészetben a fény és az árny, melyek harmóniába olvadnak össze az építészetben és a festészetben.

De gondolok egy nagyobb és aggasztóbb ellentétre. A kultúra fejlődésében érvényesülő energiák ellentétere, a világnézeti harcra.

Kultúra : Vajjon mit jelent ez a sokat említett és használt szó? A gondolatnak az érvényesülése a világban az emberi tevékenység útján. Kultúra a létezőnek a tökéletesülése, nagyságának kifejlesztése emberi tevékenység által. És mivel a létezőket a kültermészet és az ember világára lehet felosztani, kétféle kultúrát különböztethetünk meg : materiális és szellemi kultúrát, anyagi és lelki kultúrát. Ha ezeket a kultúrákat szemlélem és nézem, a materiális kultúra szédítő fejlődését kell megállapítanom. Látjuk ezt a fejlődést a szállítási eszközök terén a talyigától a repülőgépig ; vagy gondoljunk a hírközlés eszközeire a küldönctől a rádióig ; vagy a fejlődésre, a kőbaltától a modern óriás gépekig. Valóban szédítő fejlődés.

És mit látunk a lelki kultúra terén? Valami változatlanságot, megmerevedettséget. Az emberek ma is úgy sírnak és nevetnek, követnek el bűnöket és erényes cselekedeteket mint évezredek előtt. Legfeljebb mennyiségileg van különbség : több a szomorúság és a bűn.

És mi az eredmény, amikor ennek a két kultúrának a divergens fejlődését nézem? Általános elégedetlenség és békétlenség. Ezt főleg a lelkikultúra visszamaradottsága idézi elő. A fejlődést a materiális világnézet akadályozta. Ma a népgyűléseken munkásvezérek filozofálnak, anélkül, hogy csak tudnának is Plato, Szent Ágoston, a skolasztikusok, Hartmann létezéséről. Nem

azt keresik és nem arra a kérdésre akarnak feleletet : mi boldogíthatná az embert, de felvetik a kérdést : fejlődöttebb állapot-e az ember. Felvetik a kérdést : van-e Isten és azt mondják, hogy nincsen. Szerintük az ember élete tenyész élet. Tehát minden, amink van és minden, ami vagyunk, csak merő anyag. Jelszó tehát : művelni az anyagot ; Istenről, lélekről, túlvilági élet-ről szó ne essék.

Ez a nézet nem világnézet. Ez szemhúnyás minden lelki élet előtt. Ez nem bizakodás a jövőben, hanem tagadása a multnak. Nem élet, hanem lelki halál. És mikor ezt a tételt így lerögzitem, idézem Athént és Rómát. Görögország virágzó állam volt és minden jót adott polgárainak és szellemi kultúrát hagyott írókban és művészekben. Görögország mindenek ellenére elzúllott, elbukott, mert elerkölcstelenedett és mindent az anyagra helyezett. Görögország bukását már Nagy Sándor idején megállapították és külföldön azt mondták : «Ha akarsz egy aljas embert látni, nézz meg egy görögöt». Ezt a görög erkölcstelenséget idézik fel a közkeletű szólamok : *ad graecas calendas, graeca fides, nulla fides ; per grecari.* — És Róma? Óriási világhatalom volt ; kényelmet, jólétet biztosított polgárainak. Mutatott haladást, melynek maradványai még ma is állanak ; él a klasszikus római jog, mely tökéletes. És Róma is elbukott, mert az erkölcstelenség lejtőjén lecsúszott. És milyen kicsinységeken kezdődött a bukása ! Erkölcstelen verseknek és régényeknek a terjedésével, szemérmertlenséggel a ruházatban, modorban, művészetben, zenében. Ezt mutatja Nápolyban a pompeji múzeum kőbe faragott erkölcstelensége.

Róma bukásából következetesen folyik, hogy minden társadalom, mely az erkölcstelenségre épül fel, el fog bukni. Mert hisz a matéria önmagában nem jelent értéket. Az anyag csak akkor lesz értékes, ha az ember a szellemet beleviszi. A szikla csak akkor szép táj, ha fenyő zöldel rajta, madarak énekelnek és ózondús levegő veszi körül. Márvány és véső mit ér Phidias és Thorwaldsen, vászon és ecset Michelangelo és Raffael, a zongora és billentyű Liszt Ferenc és Dohnányi nélkül? Gondoljunk Szent Máté klasszikus figyelemztetésére : ne gyűjtsünk földi javakat, melyeket a rozsda elemészt, hanem égi kincseket, melyeket a tolvajok el nem visznek. Esméljünk rá arra, hogy az embernek a lényege nem a test, hanem a lélek. A test legyen bármily csinos, kifinomult, ápolat, előbb-utóbb a férgek martaléka lesz. A lélek az, ami örökké él.

A társadalom lényegét sem a vasut és a szízes épületek teszik. Ezeket egy szőnyegbombázás órák alatt tönkre teheti. Lényege az a lelki kapcsolat az emberek között, melyet a szeretet hevít. A matéria nem boldogíthat egymagában. Rá kell eszmélni arra, hogy nem az a társadalom a magasabb rendű, amelynek tagjai szépen öltözködnek és kényelmesen élnek, több a repülője, a tengeralattjárója, hanem amelynek tagjai finom lelkek, Krisztus stílusában kiművelt lelkek. Az eszményeknek nem a filmsztároknak, a boxbajnokoknak kell lenniök, hanem a szellemi óriásoknak. Nem az Übermensch, hanem Krisztus szociális etikájának az embere, aki éhezi és szomjúhozza az igazságot. Aki szeretni és szeretettetni kíván és lelkesedéssel alakítja a jót és a szépet az anyagból.

A mi Akadémiánk ezen az úton jár, különösen az igazság kutatása terén. És ha lehet, még a multnál is nagyobb lelkesedéssel fogunk az igazság kutatásához : «*Qui novit veritatem, novit aeternitatem*!» Köszönöm a meghallgatást.

A III. NYELVTUDOMÁNYI ÉS SZÉPIRODALMI OSZTÁLY FELOLVASÁSAIBÓL.

I.

SZENT GELLÉRT «A BÖLCS PRÉDIKÁTOR» MÁRTIROMSÁGA.

A Szent István Akadémia III. osztályának 1946. évi szeptember 20-án tartott ülésén
felolvasta Vargha Damján S. O. Cist. tiszteleti tag.

Bartha József rendes tag verses előhangjával.

A II. sz. műmellékleten a Szónok Szent Gellért budai szobrának fényképével.

Szent Gellért halálának kilencszázadik évfordulójára.

Irta Bartha József.

Megérkezett Gellért a dunai révhez,
Hogy jövendő ura-királya fejére
Püspöki kereszttel, mely a mellén fénylik,
Oltár előtt Isten bő kegyelmét kérje. —
E szent jel őt eddig minden bajban védte
S népünknek is ez lesz most már menedéke.

De leskelődött ott gonosz pogány nép is,
Melynek gyűlöletes volt Jézus keresztje,
Gellértet s híveit most előtalálván,
Szilaj gyűlölettel halálra kövezte. —
Ám Gellértnek a közápor mit sem ártott:
Melléről keresztje vakítón sugárzott.

A köznép meghökkent, de a bőszen vezetőik
Gellértet egy rozszant szekérre kötötték,
Fölvitték a magas Kelenhegy ormára
S onnan a szédítő mélységbe lelőtték. —
A szekér összetört, Gellért talpra állott
S keresztje melléről még szebben sugárzott.

Duna szélén állt ott egy kopasz kis kőszirt,
Gellértet hóhérral erre odalökték.
S fejét: tiszta lelke elgyötört hüvelyét,
Gyilkos fegyverekkel össze-vissza törték. —
Keresztje már eltűnt, de fénylett a vérfolt,
Merre a kis szírtén mártir-vére szétfolyt.

Emberi kéz mosta, a hullám csapdosta
 Szírtől a vérfoltot semmi le nem mosta.
 De mikor Szent László trónját elfoglalta,
 Eltűnt a szírtől a véres emlék foltja. —
 Róla nevezték a hegyet is már jókor
 S szoborral tisztelte később az utókor.

Kilencszáz év multán, ég- s földinduláskor,
 Mikor tűzmadarak úszkáltak az égen,
 S mindent elsöpört a gyilkos bombazápor :
 Szobra itt áll épen, — kereszttel kezében : —
E szent jel hazánkat ezer évig védte
S jövőben is ez lesz biztos menedéke!

1946. szeptember 20-án.

BEVEZETŐ.

Ez az irodalom- és szónoklattörténeti tanulmány a XI. és XIII. századbéli latin és a XVI. századbéli eredeti magyar kódexek alapján készült.

Szent Gellért hitvalló és vértanu halálának kerekén kilencszázadik évfordulóját üli katolikus Egyházunk, benne magyar hazánk és ünnepli Akadémiánk. Boldog nap és szerencsés jubileum : Szent Gellértnek a keresztény vallás szellemében örök boldogsága, — magyar hazánknek elévülhetetlen érdeme, — irodalmunknak el nem homályosuló dicsősége, — szónoki és bölcséleti tudományunknak ragyogó emléknappa.

Gellért Velencében született, de Magyarországon élte le áldásos életét. Az Érdy-kódexünkben fennmaradt legrégebb magyar nyelvű életrajz szerint Szent Gellért «méltán mondatik magyar népnek atyjának», édes hazánk «jeles oltalmának és pispekek tikörének», aki mint hitvalló és vértanu «nagy magyar patronus».

Szent Gellért Benedek-rendi szerzetes-apát Itáliából magával hozta Magyarországra a keresztény erények, — az európai irodalom és műveltség szeretetét. Mélyen gyökerező szálakkal ültette viszont a magyar szívekbe és lelkekbe a hitvallás örök igazságait ; igehirdetésével tanította a pogány magyarokat, tudós irodalmi műveiben bölcséleti alapon magyarázta a Szentírást, iskoláiban terjesztette a műveltséget, jótékonyágával gondozta a szegény magyar népet, természet-szeretetével remeteségében minden időkre példát adott a keresztény egyszerű magyar életre. Gellért püspök-vértanu : szent, apostol, hitvalló, tudós, író, szónok, bölcselő, jótévő stb.

Szent Gellértről lelki és szellemi érdemei között, a Szent István Akadémia mai ünnepi megemlékezése alkalmából, mi most főleg mint *szónokról* emlékezünk meg, mindenütt hangsúlyozva életszentségét, mert ebből — mint tevékenyes talajból a gyümölcs, — kisugárzóan ömlött ajkáról az isteni ige. Érdemes, sőt kötelességünk nekünk, szegény magyaroknak Szent Gellért erényeinek ünneplése, szónoki beszédeinek ismerete.

Szent Gellért életének szónoklati érdemei magyar hazánk egyes városaihoz, nevezetesen ünnepeihez és alkalmaihoz fűződnek.

1. 1015. június 29-én Pécsen a püspöki székesegyházban mondotta első magyarországi beszédét Szent Péter és Pál apostolok ünnepén : «*Illi sunt viri misericordiae : Ők az irgalmasság férfiai*» jellegével.

A szónok Szent Gellért szobra
a budai Szent Gellérthegy oldalán, a Duna fölött.

2. 1015. július 10-én Pécsváradon, Szent Benedek ereklyéinek felemelése ünnepén «Iustus germinabit sicut lilium : Az igaz virágozni fog mint a lilium» jelige alatt mondotta második magyarországi beszédét.

3. 1015. augusztus 15-én Fehérvárott : «Mulier amicta sole : Napba öltözött Asszony» jelmondat szerint dicsőítette az egek Királynéját, a Boldogságos Szűz Máriát. Ez volt harmadik beszéde.

4. 1030. június 24-én püspöki székvárosában, Csanádon, Keresztelő Szent János napján mond negyedszer ünnepi beszédet : Az alamizsnáról.

5. 1041-ben ugyancsak Csanádon De cursu saeculi : A világ folyásáról beszél ötödször.

6. 1043. húsvét ünnepén, hasonlóképen a csanádi székesegyházban Aba Sámuel királyt korholja, — beszéde a feltámadás gondolatával foglalkozik. Ez a hatodik beszéde édes hazánkban.

7. 1046. szeptember 24-én Dyódon a szentmise előtt megjósolja a maga és összegyűlt hallgatóinak vértanu-halálát és az örök életre búcsúzik hiveitől. Hetedik és utolsó beszéde a vértanu-halál dicsőséges napján volt.

Szent Gellértnek ezekről a beszédeiről van irodalmi és történelmi ismeretünk, ezekről szól felolvasásunk, de bizonyára többször is szónokolt.

Gellért a XI. századi iskolák szellemi ismereteit mind elsajátította. A velencei — Szent György égi pártfogása alatt álló — Benedek-rendi monostornak oblatusa, majd tanulódiákja, puer scholasticusa, később alumnusa, növendéke volt. Társai között kitűnt. Később, mint már felszentelt papot és perjelt, Vilmos apátja és a konvent Bonóniába küldi egyik társával az akkori idők leghíresebb olasz iskolájába. Társait itt is felülmulta tanulmányaiban, erkölcsi életében és szónoklataiban egyaránt. Gellértnek tehát volt mit prédikálnia, tudott is, szóközi tehetsége és előkelően művelt szellemisége szerint.

I. Szent Gellért beszédeinek ismertetése.

1. Amikor Gellért bencés apát 1015. tavaszán, mintegy 35 éves korában, eredeti szándéka ellenére — Razina, Szent Márton monostorának apátja rábeszélésére — Magyarországra jött és Pécsre érkezett, Bonipertus püspök szívesen fogadta és vendégül látta. Május 3-tól, a Kereszt feltalálása ünnepétől június 29-ig tartózkodott Pécsen². A legendában tévesen Mórnek nevezett, valójában pedig Bonipertus nevű püspök Gellért apátnak «tisztességesen ejtett szavaiból és magaviseletéből átlátá, hogy Isten-félt férfiú . . . és hogy nem Isten intézése nélkül történt — írja kódexünk — hogy az Úr Jézus hozzánk — Magyarországra — vezérlé.» Megismerte és megbecsülte érényeit és tudományát.

Ezért felkérte a székesegyház égi patronusai, Szent Péter és Szent Pál apostolok ünnepén a szentmisével kapcsolatos evangéliumi beszéd megtartására. Gellért szívesen vállalkozott rá. A Szentírás gondolata : «Ezek irgalmas férfiak»¹ jelige alatt az összegyűlt magyar néphez szép és ünnepi beszédet intézett. Magasztalta Szent Péter és Szent Pál apostol-fejedelmeket, beszélt a katolikus hit alapvető igazságairól, azok erejéről és az apostoli küldetés magasztosságáról.

Gellért apátnak ez az első magyarországi beszéde mindenkit meghatott.

¹ Eccli. 44, 10. — ² Így írja Karácsonyi I. De valószínűleg augusztus elejéig, mert Bonipertus pécsi püspökkel csak aug. 15-re ment Fehérvárra Szent István királyhoz. A magyarul nem tudó Gellért apát előre vagy egyedül alig utazhatott, hiszen Pécsen püspök-rendtársánál igen jó helyen volt ; ott maradt, amíg csak nem kellett indulni.

Különösen pedig a püspököt, aki — a legenda szavai szerint — «megismeré, hogy Gellért az íge fejedelme: dux verbi».

Arra kérte, ne menjen a Szentföldre Jeruzsálembe, hanem maradjon itt Magyarországon: «Irjon, tanítson és prédikáljon, térítsen, míg ideje van a munkálkodásnak».¹

2. Gellért pécsi ünnepi beszédén a váradi apát, Anasztáziusz is jelen volt. Őt is annyira meghatotta a Péter-páli szentbeszéd mélysége és igazsága, hogy a legközelebbi rendi ünnepre, július hó 10-re, Szent Benedek ereklyéinek felemelése napjára meghívta Váradra, hogy ott is hirdesse a keresztény vallás ígét.

Gellértben lobogott a szent láng, buzgó apostoli lélekkel minden helyen terjesztetni kívánta az evangélium örök igazságait. Ezért szívesen fogadta a vashegyi vagy pécsváradi apát meghívását. Elment és ott is hasonlóképpen jeles szentbeszédet mondott. Ennek jeligéje: Az igaz virágozni fog, mint a lilium.² Panegyrikus beszédében Szent Benedek rendalapítót magasztalta. Lelkét ihlette a szent rendalapító élete és szelleme: áradt ajkáról a szó. Minden hallgatója ünnepi meghatottsággal távozott.

Szent Gellértnek ez a két beszéde alapította meg — ha a mai nyelvhasználat szerint fejezzük ki magunkat — Magyarországon szónoki hírnevét. A pécsi püspök és a váradi apát, bencés szerzetesek, megértették és mélyen átéreztek lelkükben olasz rendtársuk jeles szónoklatának mélységes igazságait, bensőséges erejét és kifejezésbeli méltóságát.

Mindketten jó magyarok, buzgó szerzetesek is voltak. Ezért önként fakadt szívükből a vágy, hogy ezt a kiváló szónoki tehetséggel megáldott vendégüket, ezt a szerény és tudós olasz apátot a magyar apostoli királynak bemutassák és reá az ő figyelmét felhívják. Meg voltak ugyanis arról győződve, hogy — ismét a legenda szavait idézzük — «amióta a keresztény vallás terjedni kezdett Magyarországon, ilyen kitűnő egyházi szónok, ilyen kitűnő pap még nem lépte át a magyar hon határát». Nagyboldogasszony ünnepére elmentek vele Fehérvárra, a magyarok királyához. Bonipertus pécsi püspök alázatos tisztelettel bemutatta Gellért apátot. Itt is szónokolt.

3. Az előző kettőnél jelentősebb és elhatározóbb volt az ugyanazon év augusztus 15-én Székesfehérvárott, Szent István király, a püspökök, az országnagyok és az összegyűlt magyar nép jelenlétében, Szűz Máriáról mondott harmadik beszéde, melyet szinte ihletettség jellemez.

A nagy Szent István király már az első találkozás alkalmával megkedvelte Gellértet és őt istenfő embernek mondotta. Csókkal üdvözölte és nyájasan monda neki:

— «Isten hozott, jó ember. Áldjon meg téged az Isten itt és a másvilágon.»

Szent Gellért térdhajlással viszonzta a király szíves üdvözlését és előadta, hogy eredeti elhatározása szerint Jeruzsálembe kíván zarándokolni és ehhez kéri a magyar király segítségét.

— «Királyi felséged méltóságához jöttem. Zarándok vagyok, Jeruzsálembe vágyom. Vannak társaim is, kik a Dunán velem együtt hajóztak.» — István magyar király így válaszolt neki:

— «Jó ember, hagyj fel e szándékkal. Maradj velünk, hogy jól legyen dolgod.»

Szent István már előbb értesülvén Gellért apátnak előző pécsi és váradi

¹ Nagy legenda IV. f.

² Oz. 14, 6.

szép beszédeiről, hallani akarta most a legközelebbi Mária-ünnepen. Terve volt vele. Már e pillanatban ennek a jeles műveltségű és még jelesebb érényekkel ékeskedő, az isteni Gondviselés szerint hozzá küldött férfiúnak, Gellértnek szánta ugyanis a majd később megalapítandó marosvári püspökséget, ha sikerül őt a szentföldi útjáról lebeszélni és meggyőzni, hogy a magyarok földje is szent föld és hogy legyen még szentebbé az ő apostolkodása, érénygyakorlatai, nemkülönben hatásos szónoki beszédeivel is.

Közeledik a Nagyboldogasszony napja. Ünnepi szónoknak a király Gellértet kérte fel. Gellért apát vállalta ezt a harmadik magyarországi beszédét. E nagy alkalommal előkelő hallgatóközönség várta az ígét Gellért apát ajkairól. Kellemes hírként terjedt ugyanis mindenfelé az olasz Gellért apát szónoki tehetsége, tudományának mélysége és előadásának vonzó ereje. Mindenfelé beszéltek Gellért olasz apátnak kitűnően sikerült két, Magyarország elmondott, szentbeszédéről.

A szentmise evangéliuma után ketten léptek a szószékre. Gellért in petto már marosvári püspök és Konrád fehérvári prépost. Ő vállalta a tolmács szerepét. A beszéd tétele a Titkos Jelenések könyvének: Napba öltözött asszonya: Mulier amicta sole volt. Szent Gellért szívéből magasra lobban a mélyen gyökerező Mária-tisztelet. Boldog lelkeséggel tartotta meg ünnepi beszédét a király előtt, «hol ott voltak mind az magyarai urak» írja Érdykódexünk karthauzi szerzetese. «Mindnyájan csodálkoznak vala rajta... oly nagy, jeles, szép és bölcs prédikációt tőn.»¹

A XIII. századi latin kézirat pedig így jellemzi Gellért apátnak Fehérvárott elmondott Mária-beszédét: «Nem vala oly szó az írásban, melyre példát nem hozott volna fel. A király és a nép pedig csak nézett és valamennyi keresztény mind elálmélkodék Isten ígéjének ilyen nagy vigasztalásán» és hozzátéti még következtettképen: «Miért is — t. i. e gyönyörű Mária-beszéd miatt — a magyar király — Gellértet — nagyon megkedveli vala.»²

Az ünnep multával, midőn már kiki hazament, a király Gellértet magánál tartá, a magáéval szomszéd palotában adván neki szállást és ellátást.

A fehérvári szépséges Boldogasszony székesegyházából mindenki Gellért apát szép és ünnepi beszédének a hatása alatt távozott. Mert ennek formai kedvessége, gondolatainak hitbeli mélysége, a teológiai tudás átfogó gazdagsága és a mindenekeket betöltő szépséges Mária-tisztelet lelki melegsége bensősegesen meghatották a magyarok királyát, a főpapokat, az urakat és az összegyűlt jámbor magyar népet³. Méltán kedvelte tehát Gellértet a magyarok apostol-királya, hiszen lelke az övével testvérlelke volt.

Szent István királyban most már mindinkább megerősödött a gondolat, hogy az olasz Gellért apátot, a jeles szónokot Magyarország számára megnyeri. Még Pécsre és Pécsváradra sem engedte vissza, se Pannonhalmára, hanem tényleg és végleg magánál tartotta. — Ezért felkereste és így szólt hozzá:

— «Hirdesd itt az ígét az én népemnek, erősítsd a hívőket, térítsd a hitetleneket, öntözd az újdonsültetvényt. — Hatalmat adok neked, hogy országomban az ígét hirdethesd.» — Gellért mérlegelte magában az Úr színe előtt a király gondolatait és hallgatott. Szent István újból megnyilatkozik, mondván:

— «Te csak nyisd meg ajakadat és hintsd a nép szívébe az élet mag-

¹ 544. l. — ² Nagy legenda V. f. — ³ Szent Gellért jeles szónoklatainak egyik legnagyobb érdeme Magyarország, hogy a szép Mária-tiszteletet a nagy István király és a magyar nép lelkében elmélyítette.

vát». — Gellért újból nem válaszolt. Tovább gondolkodott és elmélkedett. — A magyar király harmadszor és még világosabban megismétli e szintetikus gondolatritmusnak megfelelően kérését, mondván :

— «Ne akarj Jeruzsálembe menni, mert nem is eresztelek.» — Gellért apátúr a királyi szavakból és gondolatokból a hit világánál, lelkiismeretében már felismerte az örök Isten akaratát, mely, úgy érzi meggyőződéssel, reá kötelező.

A magyarok királya pedig gyors és biztos elhatározással reá bízta egyetlen életben maradt gyermeke, a magyar trónörökös, Imre herceg nevelését és oktatását. — Érdy-kódexünk gondolatmenete szerint a fehérvári nagy Mária-beszéd után Gellért . . . «nagy tisztességben véteték az szegény magyar néptől és atya vizet (helyett, gyanánt) kezdék tartani. Szent István király is nagyon megkedvelé és Szent Emrehét neki adá tanojítani».¹

Szokatlanul nagy bizalom és benső tisztelet megnyilvánulása volt ez Gellért apát személye iránt. Az isteni kegyelemtől is megvilágítva, az apostol magyar királynak tekintéllyel kifejezett kérését lelkében ismét és ismét átemlélkedve : Gellért most már végleg lemondott szentföldi útjáról. Magyar földön maradt és vállalta Imre herceg nevelését.

Gellért meggyőződve, hogy a magyar király kérése csakugyan Isten kifejezett akarata, ezért szíve melegségével, tudása biztosságával és bőségével, férfi akarata készségével látott Imre herceg neveléséhez. Hét évig tartott Gellért vezetése mellett az akkori idők iskolázásának ez az útja. Imre a szorgalom és buzgóság példaképe volt. Ezért az emberi ismereteket mind megszerezte.

Gellért apát pedig nemcsak a hitvallás igazságaira, az erkölcs tételeire, hanem minden egyéb iskolai és más szükséges ismeretre is megtanította Imrét. Így az akkori idők jog- és történelmi tudományaiban előkelő jártasságot szerzett a latin nyelv és zene stb. mellett. Szüksége volt Imre hercegnek a királyi erények ismeretére, amint — gondolhatóan — majdan szüksége lesz azok gyakorlására is. Tételként fogadta ugyanis el, amit Gellért később a *Deliberatio* c. művében írásba is foglalt, hogy t. i. : «királynak senki sem mondható, csak az, aki maga is Isten szolgája, aki az erények és nem a bűnök, az örök élet és nem a pokol, Isten dicsősége és nem a világ hiúsága után törekszik».

Gellért Imre herceget a tanítómaster szigorával és az atya szeretetével oktatta. Az Úr-Isten is megáldotta kettőjük közös nagy munkáját. Imre a bőséges égi kegyelem felhasználásával, szóval és példában nevelve, oktatva : tudóssá és szentté fejlődött.

Szent Gellért befejezve Imre nevelését és tanítását, a magyar királytól engedelmet kért és kapott arra, hogy a Bakonyerdő belső részeibe vonulhasson vissza. Ugyancsak magyar kéziratunk folytatja, illetve egészíti ki a gondolatot : «Mikoron sok idő elmelván, mindenestül fogva — Gellért — ez világot megutálta volna, pusztában kívánczozék és méne Bélnek pusztájában és ott régi remete módra cellát szerze magának az vadon erdőben és ott szolgál vala éjjel-nappal az Úr-Istennek és Asszonyunk Máriának».²

4. (István király — folytatja magyar kódexünk — mikoron meggyőzte

¹ 541. l.

² Érdy-kódexünkben még ezt olvassuk : «Lón aztán, midőn Gellért látta, hogy Imre herceg gyarapszik erényekben és az emberi nemzet ellenségét Krisztus segítségével legyőzi, a nép záját kerülve, a rengetegbe vonula, melyet magyarul Bélnek hívnak». 544. l.

volna ő ellenségít — Ajtonyt, — hozzá hivatá Szent Gellérdöt az pusztából és imígyen szóla hozzá :

— «Megháborítalak, Isten embere, az időnek alkalmatossága miatt.» És folytatja Gellérthez intézett szavait :

— «Most vedd fel az pispekségöt, mely az én ítéletem szerint Téged illet.» — Gellért püspöki kinevezése így megtörténvén, a magyar kézirat szavai szerint : «... jöllehet akarátja ellen, pispekké tévé csanádi egyházában.»

Kézíratosunk szövegével folytatjuk mi is : «Mikoron — Gellért — beleszállott volna az pispekségben, erősen prédikál vala». Majd a szent püspök tiszta jellemzéseül így írja tovább :

«Ennen maga kedég nagy erés életben él vala,

Szenetlen vigyáz és imádkozik vala.

Szerdán és pénteken csak egy ital vizet iszik vala

És koronkéd (mindenkor) két szegényt éltet vala.

Bejtben kedég negyven szegényeknek szolgál vala.»¹

Kódexünk még újabb szép jellemvonást említ Gellért püspökről, imígyen írván : «És hogy ennen testét mindenestől fogva megtörnő és szolgálatra hajtáná, éjjel el-kimegyen vala és ennen — pispeki — hátán viszen vala nyalábfákat az szegényeknek ajtójuk eleiben, kinél fizetznének.»

Szent Gellért elfoglalván a marosvári-csanádi püspökséget, negyedik magyarországi beszédét püspöki székvárosában 1030-ban, június 24-én, Keresztelő Szent János ünnepén mondotta el nagy magyar népsokaság előtt az Alamizsnáról.

Ez a beszéde is olyan nagy hatást tett a jó keresztény magyarokra, hogy Gellért nagy meglepetésére és örömére száz magyar férfiú járult elébe. Engedélyt kértek tőle, hogy a saját pénzükön és saját földjükön, Isten dicsőségére és a nép javára templomokat építhessenek. Az volt alázatos kérésük, jöjjön el mindegyikükhöz a püspök és az építendő egyház számára jelölje ki az alkalmas helyet. Szűrjön le keresztet és szentelje meg azok cintermét.

Gellért püspök örömmel teljesítette a száz magyar férfiú kérését. Lelke szerint bizonyos belső meggyőződéssel kereste fel hívóit és boldogan jelölte ki az építendő templomok helyét; de viszont örült a száz magyar férfiú és azok családja, örvendett a jó magyar nép is a szentéletű és jötevő püspök személyes megjelenésének. Mindannyian megtisztelésnek vették. Volt alkalmuk egyénileg beszélni vele. Elmondhatták neki benső gondolataikat, közölhették vágyaikat, kifejezhették, mennyire szeretik a kereszténységet és a magyar hazát, családjaikat és az Egyházat; miben van örömük, mi fáj nekik, mitől félnek, miben reménykednek és még sok más egyebet.

Az alamizsnáról mondott beszéde végeztével Gellért püspököt sokan különböző adományokkal lepték meg. A férfiak lovakat, szarvasmarhákat, juhokat és szőnyegetek ajánlottak fel neki; — a nők pedig ékszereket, arany és drága marhákat (kincseket), sok-sok más egyebet. Meg voltak ugyanis arról győződve, hogy Gellért, a jótékony és szentéletű püspök, mind-ezeket az adományokat, — miként egykor Mózes a pusztában a zsidó nép felajánlotta tárgyakat — Isten dicsőségére és a szegény nép javára, egyházi

¹ U. o. Érdekes a magyar szöveg gondolat-harmóniája, tömörsége és kifejezésbeli arányossága.

vagy hazafias célokra fogja fordítani. Gellért azonban bizonyos szemrehányással, de lelki szeretettel így szólt hozzájuk :

— «Hát azért hivattalak ide titeket, hogy javaitoktól megfosszalak? Korántsem.»

— «Azért hivattalak ide, hogy hallgassátok Isten igéjét.»

Mindenki kiérezte e szavakból a jó lelkiatya szerető aggodalmát és híveiért aggódó szeretetét. Hiszen találkoztak a keresztény hitben, a szép hazaszeretelben és az áldott testvériségben.

A nép azonban az őket gyengéden korholó, szépszávú püspöknek saját prédikációja gondolatával válaszolt, hasonló nemességgel és lelkeséggel szólván:

— «Te monddá, püspök atyánk, hiszen a te beszédedben hallottuk, hogy : Amint a víz eloltja a tüzet, úgy törli le az alamizsna a vétket.

— Fogadd el tehát, amit mi felajánlottunk, mert mi a kereszténységben újra születünk és ezért mi most ezeket Istennek adjuk.»¹

Gellért lelkében boldog volt, mert beszédének ilyen tettekben való megnyilatkozása bizonyára kedves volt az Úr-Isten előtt is ; de egyúttal hasznos a lelkek számára. Mert, ime, a maga teljes és komoly jelentőségében megértették és meg is cselekedték az alamizsnálkodásról szóló katolikus tant. Meg is hozta gyümölcsét. Gellértnek ez az alamizsnáról mondott egyház beszéde tehát csakugyan eredményes volt.

5. Egy más alkalommal, ugyancsak így igehirdetés után egyszerre harminc családapa járult Gellért püspökhöz és kérte, hogy vegye fel gyermekeiket a nagyhirű marosvári iskolájába : tanítsa és nevelje őket papokká.

Újból boldog öröm töltötte el Gellért püspök lelkét erre a nagy kérésre. Szíve szerint tetszett neki. Lelkében már várta a magyar gyermekifjak jelentkezését. Útitársát, Valtert a magyar ifjak iskolájába azonnal tanítóul rendelte.

Gellért püspök lelkében elevenen élt a hit és szívéből megszerette a magyar hazát és ennek lakóit. Talált valami hasonlóságot az olasz és magyar nemzet fiai jellemében. Meggyőződéssel kívánta, bár minél előbb magyarszármazású papok oktassák a jó magyar népet. Jól tudta, hogy «az anyaföld mélyében gyökerező fa szilárdabb is, dúsabban is hajt a cserépfben tartott üvegházi növénynél.»²

Gellért csakugyan és szíve minden dobbanásával szeretett. Ezért őszinte lélekkel fáradozott minden püspöki munkakörében és pedig mindenkor a nép javán. Főleg mégis művelődése előmozdításán. Ezért is örvendett olyan nagyon a harminc magyar gyermek iskolájának. Alkalmas külön házat keresett nekik, írja a legenda, ott helyezte el őket.³

A tanítás gyakorlatilag folyt. Főleg két tantárgya volt, a latin nyelv és az egyházi zene. Mind a kettőt Valter tanította és pedig szép sikerrel.

Gellért püspök szíve egész melegevel és kimeríthetetlenül fáradozott, amikor a csanádi egyházmegyében a térítés nagy apostoli munkája megkezdődött. Amiképen ő maga kora egyik legtanultabb embere volt, a magyarok szellemét is művelni akarta ; ezért követett el mindent az iskola fejleszt-

¹ A XI. századi magyarság nemes lelkeségének ez az úri megnyilatkozása ma is felemelően hat ránk.

² Karácsonyi J. 94. l. Lásd 47. l.

³ Ez volt Magyarországon az első ifjúsági kollégium vagy seminarium. Gellért püspök nevéhez fűződik tehát. Jó például szolgál a jövőre és minden időkre. Azóta és ma is áldott munka folyik a jó kollégiumokban.

tése érdekében. Mindenfelől összeszedte a szegény, elhagyott gyermekeket és Csanádra küldte iskolába. A híres csanádi iskola tanulóinak a száma a püspök apostoli buzgólkodására nagyon megnövekedett. Gellért püspök ugyanis egyik papját még Dunántúlra is elküldötte és ott is összegyűjtve, elhozatta a tanulni vágyó magyar gyermekeket. A saját házában gondoskodott róluk, az iskolában pedig taníttatta őket. A krónika megjegyzése szerint, a gyermek-
ifjak dicséretére írván róluk nagy szorgalmuk bizonyágául, hogy még éjjel is tanultak. Minél előbb elég ismeretet óhajtottak szerezni, hogy felszentelhetők legyenek.¹

A harminc magyar gyermekből jeles diák, buzgó pap és kiváló igehirdető lett. Így terjedt és fejlődött Gellért püspök apostoli buzgósága által Magyarországon a keresztény hit ereje és a szellemi műveltség világossága Csanád egyházmegyéjében. A tudós Karácsonyi Jánosnak Szent Gellértről írt szép művéből idézzük a gondolatot: «Szebb jellemvonást valóban alig jegyzett fel az életíró Szentünkéről, mint a magyar ifjak iránt való nagy szeretetét, a róluk való atyai gondoskodását.»²

Valter mester egyedül már nem tudta ellátni a tanítás nagy munkáját, azért arra kérte a püspököt, hogy gondoskodjék egy másik tanítóról is. Ezért Gellért elküldötte Mór szerzetes-társát Fehérvárra, mert annak iskolája is nagy hírnévnek örvendett a XI. században. Onnan magával hozta Henrik nevű német származású tanítót, aki a csanádi iskola növendékeit latin nyelvre, Valter mester pedig ezután csak az énekre tanította.

Ami adományokat kapott a püspök, azt mind az iskolára fordította, mert — írja a legenda — «szorgos gondddal vigyázott az iskolájára. Még egyházmegyéje látogatásakor a vidékről is minden felajánlott adományt Csanádra küldött, hogy ott a szegény tanulókat és zarándokokat a legszükségesebbekkel elláthassa.»³

6. Szent Gellért püspöknek a magyar haza szempontjából talán a legfontosabb beszéde az Úr 1043-ik esztendejében, a csanádi püspöki székesegyházban, húsvét napján hangzott el.

Aba Sámuel király nagyszámú kíséretével — az akkori általános szokás szerint — húsvét ünnepére Csanádra jött és Gellért püspöktől kérte — szintén korszokás szerint — helyezze püspöki kezével a király fejére a szentmise előtt, Szent István koronáját és ünnepi processzióval kísérje be az Isten házába.

Gellért püspök minden időre tiszteletreméltó erkölcsi bátorsággal — Szent Ambrus milanói püspökhöz hasonlóan — megtagadta a király kérését. Amikor pedig a többi összegyülekezett püspöktársában nem lévén meg Gellért nagy lelkének hiten nyugvó sziklaerőssége, Aba király fejére tették a szent koronát és a király «a püspökök, papok és a nép ünnepi kíséretében a székesegyházba vonult»: Gellért, a hely hivatalos püspöke, fehér egyházi

¹ Nagy legenda XII. f.

² ... quos sub maxima diligentia custodiebat — sc. Sanctus Gerhardus episcopus — eo quod non essent alienigenae, sed patriotae. — Batthyány Szent Gellért műveinek kiadása, 328. l.

³ Még ma is épületes ennek a XIII. századi szövegnek az olvasása: a lélek hitvilágossága és a szív nagy őszinte szeretete sugárzik ki belőle. Ma is tanulhatunk tőle és belőle, főleg mi mindannyian nevelők, tanítók: hogyan szeressük a mai szegény magyar gyermekeket. Ime a XI. századi magyarhoni demokratizmus nemessége és áldása ma is példakép hathat és hasson is mindenkire.

ruhába öltözve, a Szentlélektől megerősítve, szószerűre lép és rettenthetetlen bátorsággal kemény beszédet intéz a bűnös és gyilkos királyhoz. Aba Sámuel magyar királyt ugyanis a következő beszédben korholta a XIII. századi legenda szövege szerint. Idézzük.

— «A szent negyvennapig böjt arra van rendelve, hogy annak megtartása által a bűnösök bocsánatot, az igazak jutalmat nyerjenek: te pedig, ó király, gyilkos kardoddal bezennyeztél azt és elraboltad tőlem az atya nevet, mert hiszen ma az én legkedvesebb gyermekeim hiányoznak. Azért e napon nem érdemlesz semmi bocsánatot.» Majd így folytatja teljes elszántsággal:

— «Mivel pedig kész vagyok meghalni Krisztusért, megjósolom neked a jövődet:

— Ime a jövő évben harmadszor támad fel ellened a bosszúállás kardja, elveszi tőled az országot, amit hamissággal szereztél.»

Ha magunk elé képzeljük ezt a jelenetet, elgondolhatjuk, milyen elszörnyedés lepte meg azokat, kik a latinul mondott szavakat megértették.¹

Ezeket a latinul elmondott bátor szavakat és szinte isteni erővel telített, ítéltszerűen hangzó, megrázó gondolatokat a tolmácsnak a király előtt magyarul is el kellett volna mondania. De mindenki félt a gyilkoskezü király bosszújától. Főleg Gellért püspököt féltették. Ajánlatos mód kínálkozott az ő megmentésére, ha Aba király előtt ezeket a kemény szavakat elhallgatják. Ezért egyesek titkon intettek a tolmácsnak, hogy a beszédnek ezt a részét ne fordítsa le magyarra. A legenda is jelzi, hogy a tolmács félelmében már-már hajlandó volt elhallgatni az igazságos Isten templomában ezeket a kemény, de igaz püspöki szavakat — mert Gellért észreveszi a tolmács habozását. Szigorúan figyelmezteti Isten és ember előtt kötelessége hűségese teljesítésére:

— «Féld az Istent,

— Tiszteld a királyt,

— Az atyai szavakat mondd meg!»²

A tolmács ebben a halálosan kínos percben és a megszentelt templomi helyzetben kénytelen volt a szent püspök beszédét minden szavában és gondolatában hiánytalanul magyarra fordítani és elmondani.

Gellért püspök a templom ünnepi csendjében, az idegfeszültségnek magasra csigázott pillanatában — egyébként is tudván valamit magyarul — mindenesetre észrevette vagy legalább is megsejtette, hogyan kívánják őt a király bosszújától óvatosan megmenteni. Személyének szólt az érte szorongó magyar szívek aggodalma. Neki azonban az igazság több volt, mint a saját püspöki személye. Istennek engedelmeskedett inkább, mint az embereknek. Ezért követelte a tolmáctól az egész beszéd hű fordítását. A keresztény igazság becsületes szolgálata több, mint az élet.

A gyilkos, sok bűnnel terhelt Aba Sámuel király a templomban elhangzott korholó beszédért nem neheztelt meg a püspökre. Nem is bántotta.

Ellenben bűne tudatára ébredt, magába szállt: bűnbánatot tartott.

Gellért püspöknek személyében nemcsak hogy semmi baja nem történt, hanem mint az igazság rettenthetetlen bajnokának, megnövekedett az

¹ Voltak ugyanis többen a király hívei és barátai között, akik már járatosak voltak ama kor hivatalos latin nyelvében, de maga Aba Sámuel nem értette meg.

² Deum time, regem honora, paterna verba prode. — Tömör, kemény, határozott mondatok, arányos jellegzetességgel. A latin szavak mintha kifejezőbbek volnának a magyarnál, bár ezekben is van erő, igazság és parancs.

erkölcsi tekintélye. Gellért püspök az igazság erejével erkölcsileg győzött. Amit megjósolt, tényleg bekövetkezett. A gyilkos király pedig megbűnhődött.¹

II. Szent Gellért püspök vértanuhalála.

7. Gellért püspöknek utolsó és a saját vértanuságát megjósoló beszéde, mint az erő és igazság, a testi szenvedés és a lelki boldogság legmagasabb fokára emelkedett ünnepi szónoklata, vértanuhalála napján 1046. szeptember 24-én hangzott el a mai Tétény és Törökbálint közé eső Dyósd pusztán.

Gellért püspök ide Székesfehérvárról jött, Beszter, Bód és Beneta püspökök kíséretében. Hozzájuk csatlakozott Szolnok nevű ispán és nagyszámú keresztény nép. Céljuk szerint a magyarok meghívására az országba érkező András leendő király üdvözlésére siettek Budára. Reggel korán, mielőtt a király elé indultak volna, szentmisét akartak hallgatni. A nagy tisztelet, mely Gellért személyét körülvette, készítette a többi püspököt, hogy a szentmise bemutatását Gellértnek engedjék át.

1046. szeptember 24. Az első magyar vértanuság ünnepnapja: Gellért hitvalló püspök, az igazság bajnoka vértanuhalála és örök megdicsőülése.

Belső meghatottsággal, ünnepies hangulatban, de egyúttal félelem és aggodalom között jelent meg a kisded keresztény sereg — pusillus grex — a szentmisén. Szent Gellért, mielőtt a szentmise bemutatásához fogott volna, kifordult a nép felé és szíve mélyéből fakadó beszédet mondott a katolikus hitről, a vértanuhalálról, annak jutalmáról és az örök boldogságról. Beszédében mindinkább elérzékenyült. Végre könnyekre fakadva, így szólt:

— «Testvéreim és püspöktársaim, ti hívek mindnyájan, kik itt vagytok, tudjátok meg, hogy mi ma a vértanuság koronájával a véget nem érő örömökre Jézus Krisztushoz fogunk jutni.

— Tudtotokra adom az isteni titkot, amely az éjjel nekem kijelentetett:

— Láttam a mi Urunkat, Jézus Krisztust, az ő legszentebb Anyjának, Szűz Máriának ölében ülve, amint bennünket magához hívott és saját kezével az Ő szent testének és vérének Szentségét nyújtotta nekünk.

— Mikor pedig Beneta püspök járult hozzá, akkor Jézus Krisztus visszavoná a Szentséget. Ő tehát ma nem részesül velünk a vértanuságban.»²

Szent Gellértnek vértanu-halála napján elmondott ez a szívbemarkoló, apostoli beszéde mennyei fénnel és az isteni kegyelem erejével hatott az összesereglett keresztényekre! Itt most mind Gellért püspök hívei, mostantól immár vértanútársai. Gellértben mindannyian Isten küldöttét látták, tisztelték és ezért követték. Útjuk biztosan és egyenesen a mennyek országába vezetett.

Szent Gellért püspök e beszédének a gondolatai mintha már a mennyek örök dicsőségének a fényével és erejével, onnan felülről hangzottak volna. A vértanuságra kész egyházi és világi testvérek lelkére boldog és felmagasztosító, de egyúttal bizonyos félelmetes hatással is voltak. Mindannyian mélyen megilletődtek, mégis híven kitartottak. Nem fordultak vissza Fehérvár felé, hogy földi életüket megmentseék, hanem egytől-egyig engedelmeskedve

¹ Henrik német császár 1042-ben először, 1043-ban másodszor, 1044-ben harmadszor támadt haddal Aba Sámuel király ellen. Ekkor, február hó 4-én, Ménfőnél győzelmet aratott. Abát megtutamtította és az országot Péter királynak visszaadta. Aba Sámuel a Tisza felé menekült és ott megölték. — L. Katona, I. 632, 652, stb. II.

² Nagy legenda XIX. f.

Szent Gellért felszólításának, meggyónták bűneiket, misét hallgattak, buzgó imádságba mélyedtek és szentáldozáshoz járultak. Hiszen mindegyikük biztosra várta a szent vértanúság örök koronáját és vele a végtelen és ki-meríthetetlen boldogságot, a visio beatificat...

Lelküket a szent hit már szinte égbe emelte.

A szent vértanúság napján reggel, mintegy 8—9 óra tájban Szent Gellért vezérlete alatt indult el a keresztény magyarság vértanu-jelöltjeinek lélekben előkelő serege. Mindannyian saját lábukon haladtak. Gellért püspök azonban, mert már 66 éves volt és munkától, önsanyargatástól agyon gyötört testi ereje megfogyatkozott, nem tudott gyalog menni, hanem kocsi-
ra ült és — saját szavainak megfelelően — **lelkileg** ő is sietett a szenvedés és boldogság színhelyére.

A pesti rév felé haladtak, — a mai Rudas fürdőhöz. Az út Dyódról (Diósdról) a mai néven «Gellért- és a Sashegy (régbben Sasad) közt lévő horpadáson, a mai Tabán városrészen» vezetett keresztül. — Ezen az úton, de éppen ellenkező irányban, tehát velük szemben kellett a lázadó pogány magyaroknak is haladniuk. A mai Óbudáról siettek Fehérvár felé. Össze kellett találkozniuk és ütközniük.¹

Tekintetes Akadémia! Szent Gellért magyar püspök vértanu-halálának kilencszázéves megünneplésére jöttünk össze. A 900-as kerek évszám hívja fel figyelmünket a magyar haza első vértanujának utolsó óráira — perceire — mint szent eseményre. A szerencsénkre ránk maradt XI. és XIII. századi legendák és krónika szövege sok érdekes adatot jegyzett fel, csak lélekkel és hittel kell olvasnunk és rajta megmatottan elmélkednünk! Nemcsak a ruhánk, hanem a lelkünk is ünnepel, mert hiszen minden szegénységünk mellett is épen és töretlenül megmaradt a hitünk, maradjon meg hazánk is, hiszen Gellért és magyar társai mindkettőért vérüket ontották.

Gellért Magyarország első vértanuja, a jeles szónok, író, hitvalló püspök már-már az örök boldogság teljes és fényes diadalát érzi lelkében. Mindvégig hű vezére volt híveinek, most a vele együtt szerencsés hitvallóknak.

Maga a legenda és a krónika, az összes elbeszélés ezt az első magyarföldi vértanúságot az olasz eredetű, de magyarrá lett Gellért püspök nevéhez fűzi, pedig többi társai ugyanúgy ontották vérüket a kereszténységért, általa a magyar hazáért. A többi nagyszámú magyar hívő között bizony lehettek ingadozóbb és talán határozatlanabb lelkületűek is, de Szent Gellért tekintélye minden emberi érzés fölött állott és az ő csodálatosan szép példadása, fentebb idézett inspirált beszéde, még ennél is fontosabban maga az isteni kegyelem: erőt adott mindenkinek. A püspökök is mint vezért követték Gellértet és szinte emberi visszarettenés nélkül haladtak a szent vértanúság, a kín és boldogság színhelyére.

Amint a két, nemcsak irányban, de éppen lelkiség szerint ellentétes és egyenlőtlen számú tömeg találkozik: a pogány magyarok közáport zúdítanak a keresztény magyarokra. Ebben az elhatározó harcban a keresztények életüket adták hitükért. Számukat csak a jó Isten tudja. Nevük föl van jegyezve az élet könyvében... Csak földi életüket és csak a földön veszítették el, de megnyerték az evangélium igazsága szerint azt az örökkévalóság számára. Boldog magyarok!

¹ Lásd Némethy Lajos tanulmányát. Archeológiai Értesítő, 1889. évf.

A Nagy legenda így mondja el Gellért és magyar társai vértanúságának eseményeit.

«Szent Gellért pedig, minthogy alacsony termetű volt és az Úr-Isten szolgálatában már minden erejét teljesen felemésztette, kocsira ült. Amikor a pesti révhez érkeztek, Vata öt istentelen társával, gonosz szellemiséggel áthatva, mert annak szolgálatában állottak: rárohantak a püspökre és társaikra és agyonkövézték őket. — Ez a főesemény. De érdekesek a részletadatok is úgy, amint következnek.

«Szent Gellért pedig azokra a pogány magyarokra, akik a követeket dobálták, folytonosan keresztet hányt és az első vértanu, Szent István példáját követve, ő mint Pannónia első keresztény vértanuja, térdre hullva, hangos szóval mondá:

— Uram, Jézus Krisztus, ne tulajdonítsd ezt nekik bűnül, mert nem tudják, mit cselekszenek.»¹

Azok pedig, akik ezt látták, még jobban feldühödve, reá rohanának.² Gelléltre és szekerét a Duna partján felfordították; őt magát a szekérből kiráncigálva, kétkerekű taligára helyezték és Kreenfeld hegyéről letaszították. A nagy legenda boldog diadallal hozzáfűzi: «Krisztusnak e dicsőséges vértanuja a világ nyomorúságaiból az örök boldogságba költözött az Úrnak 1047-ik esztendejében.»³

Szent Gellértnek három püspöktársa közül Bód — egri püspök — mindjárt az első közáporban halálát lelte. Beszter⁴ súlyos sebeiben harmadnapra belehalt. Beneta püspöknek sikerült a Duna vizén át életét megmentenie. Ellenben Szolnok ispán, aki lovastúl a Dunába ugratott, már-már megmenekült, mert Murtemér nevű keresztfia csónakkal sietett eléje és a vízből kiemelte. A pesti Dunaparton álló pogány magyarok észrevették és szenvedéllyel kiáltották Murtemérre, hogyha Szolnok ispánt még ott a vízen meg nem öli ő maga, a Duna partján vele együtt őt is kivégzik. A szerencsétlen Murtemér gyáva volt. A fenyegetéstől megijedt. Keresztatyját saját kezével gyilkolta meg a csónakban.⁵

A többi magyar vértanuról egyéni vagy külön írásbeli adataink nincsenek. Elvették örök jutalmukat. Ez a legfontosabb. Most már boldogok az Égben, mert itt, magyar földön a keresztény vallás tanai szerint éltek és méltóknak találtattak a vértanu-halálra. Vérükkel megöntözték a magyar földet és ez a kereszténységnek gazdagon virágzó, bőven termő magvává vált: a sanguis martyrum semen christianorum gondolat örök igazsága alapján.

Szinte csodával határos, amint az Acta Sanctorum⁶ írja, hogy Gellért püspököt a kezében tartott egyszerű kereszt minden rádobott kötől megvédelte; míg a többi keresztény a közáporban meghalt. Gellért püspököt

¹ Ap. cs. 7, 60., Lk. 23, 34.

² Ap. cs. 7, 57.

³ Vata lázadását és Gellért püspök halálát a magyar honi évkönyvek, egyezően a krónikákkal, 1047-re teszik. A történettudósok kutatásai kiderítették, hogy nem akkor, hanem egy évvel előbb, 1046-ban volt. Az évkönyvek és a legenda közlése tehát téves. — Más példát is találunk a tévedésre, pl. azt, hogy 1015-ben a pécsi püspököt a legenda Mór-nak nevezi, pedig bizonyos, hogy Bonipertus ült a pécsi püspöki széken.

⁴ Besztert az 1737-ben Nagyszombatban kinyomatott Indicia Sanctitatis c. mű 55-ik lapján nyitrai püspöknek nevezi — tévesen. A nyitrai püspökséget K. Kálmán király 1114-ben alapította: Beszter tehát 1046-ban nem lehetett nyitrai püspök.

⁵ Hist. Hung. Font. Dom. II. k. 157. l. Nagy legenda XV. f. stb.

⁶ Mensis Sept. VI. k. 225. l., a XIII. századi nagy legenda alapján.

tehát a kereszt mentette meg. Kezében védőfegyvernek bizonyult és pedig erkölcsi fegyvernek. A katolikus vallás igazságának az erejével, szinte csodálatosan oltalmazta meg őt személyileg az Úr-Isten a közápor között.

Azért is rohantak a pogány magyarok olyan dühösen Gelléltre, mert épségben maradása tüzelte és bosszantotta őket. Ők ugyanis nem hittek a kereszt tanításában és szellemében, nem ismerték el védelmező hatalmát. Ezért borították fel kocsiját, ezért ráncigálták ki belőle és kötözték kétkerekű taligára bosszúból és gyűlöletből. Így cipelték fel a magas hegy tetejére. Ott a meredek szikla széléről a csöcselék a nép gúnykacaja között a mélybe taszították le. «Egyik hegyes szikláról a másikra esik taligájával Szent Gellért püspök, írja Karácsonyi János: össze-vissza törve-zúzva hull le a magashól a Duna partjára». Ez újabb csodálatos dolognak mondható, hogy t. i. a magashól a mélybe zuhan, sziklához ütődik és lent a földön ez a 66 éves és végeletekig elcsigázott Gellért még mindig életben van.

Odalent más pogány magyarok várják. És mert keble még hullámszik, írják a kéziratok, tehát mert még volt benne élet, szívét lándzsával átdöfik.

Ez a feldühödött pogány magyaroknak még mindig nem volt elegendő. Gellértet újból megragadják és fejét szívenvédeyesen verik egy ott heverő nagyobb sziklához. A szent vértanu koponyája összetörik, agyveleje szétlocsan, kifolyó vére pirosra festi a követ.¹

Érdy-kódexünk lapjain a karthauzi névtelen szerzetes, őseink szépen zengő magyar nyelven, a vértanu Gellért halálát imígyen szövegezi meg: «Mikoron — Gellért — a Duna vize mellé jutott volna, ime nagy sok nép vevé körül és hagyinálni (hajigálni) kezdé kövel ötet. Ő kedég szent keresztnek jegyét hányja voda eleikben és egyik sem találja vala. Annak utána ragadák mind szekeresül és egy nagy hegyről aláereszték, kinek Kelenföld a neve.²

«De mikoron — Gellért a Duna partján — még lehelne, gerelyekkel általverék ötet és egy nagy kevön az Duna szélén eltörték fejét és azonképen martyromságnak koronáját vevé». — Érdy kódexünk érdemesnek találja még megjegyezni, hogy «az mely kevön kedég kiontották vala agya velejét, hét esztendeig semmi árvíz el nem moshatta róla — vérét, — mígnem felgyűteték az jámbor egyházi népektől, kinek emléközetire Szent Gellért püspök nevében szép egyházat raktanak». Majd így folytatja: «Az követ kedég Csanáddá vivék és az ő oltárának fölibe rakták emléközetre. Szent testét kedég akkoron eleszer Pesten Boldogasszony egyházában temették el.»³

Maurus, Szent Gellértnek a csanádi püspöki széken utóda és hűséges bakonybéli szerzetes remete — és marosvári — munkatársa, «András királytól megkéré Szent Gellért testét és az ő egyházához, Csanáddá vivé, holott még életben temetést választott vala magának.»

Nagyértékű kéziratunk befejezésül még hozzáfűzi, hogy Szent Gellért «érdeme miatt számatlan irgalmakat, jegyöket, csodákat tett Úr-Isten — azokkal, — kik őhözán folyamtanak ő szükségökben ez szegény Magyarországon, ... kinek szent érdeme miatt az Úr-Isten tegyen irgalmat

¹ Karácsonyi János i. m. 134. l.

² A vértanu Gellértről elnevezett mai hegyet kéziratunk szerint akkor Kreenfeldnek, Kreynfeldnek nevezték. A pesti rév: Portus Pest, a mai Gellérthegy alatt volt. A püspökök ősi szokás szerint a XI. században, sőt később is, lóháton jártak.

³ A XI. és XIII. századi latin kódexeink, mind ősforrások. Ezeket felhasználta T. Pelbárt, valamint ezt követve Érdy-kódexünk főttebb idézett szövegei, amint láttuk. Meglehető részletezéssel beszélnek el Szent Gellért vértanuhalálát.

és kegyelmet — ma is velünk — mind életünkben, mind halálunk idején. Amen.»¹

Áldjuk az isteni Gondviselést, hogy az olasz származású Gellért nem ment Jeruzsálembe, hanem sok rábeszélésre itt maradt Magyarországon. Apostoli lelkületének bizonyossága, hogy a kereszténység első vértanújának, Szent Istvánnak példáját, mint magyar hazánk első vértanúja, mindenben követi és hozzá hasonlóan imádkozik ellenségeiért. Minden időkre követendő példát adott minden szenvedő magyarnak.

Szent István Akadémiánknak joga és kötelessége, hogy ünnepi formában megemlékezzék Szent Gellért vértanuhalálának kilencszázados évfordulójáról: ezt a szent kötelességet teljesítettük.

Felhasznált forrásaink.

1. *Szent Gellért kisebb legendája.* Irodalmi feltevésünk szerint a XI. század végén írta egy csanád-egyházmegyei pap, talán éppen Valter mester, Gellért önmegtagadó életének, apostoli munkálkodásának, nemkülönben hatásos szónoklatainak mindenkor szem- és fültanúja. Forrása az író saját tapasztalata és a magyar nép ajkán élő szájhagyomány.

2. *Szent Gellért nagyobb legendája.* Az újabb történelmi és irodalmi kutatások szerint a XIII. századból maradt ránk, utolsó fejezetét a XIV. században illesztették hozzá. Forrása a kisebb legenda és valamely régen elveszett magyarországi latin krónika, továbbá a csanád-egyházmegyei hívek szájhagyományai. Írói elevevességgel beszéli el a vértanu püspök életét, szemlélteti erőnyeit, festi a történelmi háttérrel és tárgyi biztonsággal és részletezéssel mondja el halálát, megemlítve temetését, a sírnál történt csodákat. Kitér a bakonybéli remeteélet idilli szarvas-farkas jeleneire, valamint irodalmi emlékül megörökíti az ős magyar dalt.

3. A különböző címen ismert krónikák — főleg a Bécsi Képes Krónika — sok életadatot őriztek meg számunkra, amelyek a legendákban is megtalálhatók; ezek igazolására szolgálnak.

4. Az *Érdy-kódexben* maradt ránk a legrégebb magyar nyelvű Gellért-életrajz. Névtelen karthauzi szerzetes szövegezte 1527-ben, az egyházi naptári év szerint beosztva. A kézirat 543—545. lapjain írói kedvességgel, színes és tősgyökeres magyar nyelven dolgozza fel prédikáció formájában Szent Gellért püspök életét. Forrása Temesvári Pelbárt, európai hírű és gazdag tudományosságú ferences írónak 1480 táján megszövegezett és a Szentekről szóló résznek LXVII. beszéde, mely viszont kimutathatóan a XI. és XIII. századi kéziratok legendái nyomán készült.

5. A későbbi kutatók, tudósok, írók — így különösen Karácsonyi J.: Szent Gellért csanádi püspök és vértanu élete c. művében, stb. — valamennyien ezeket az ős kéziratok legendákat és krónikákat használták forrásokul.

¹ Szent Gellért vértanút tekinthetjük a szónoklat magyarországi megalapítójának, amennyiben történelmi és irodalmi adatokkal bizonyíthatjuk, hogy tudtunkkal ő az első, aki Pécsen, 1015-ben Szent Péter és Pál apostolok június 29-iki ünnepén, a Szentírásból vett „jelgivel” nagyhatású szónoki beszédet mondott.

De a bölcsélet-tudományak is magyarországi első, nagy, európai szellemi magaslaton álló, tudós képviselője Szent Fulbertusszal, a híres chartresi francia püspökkel együtt; lévén mindkettő, tudtunkkal, az úgynevezett antidiialektikusok bölcséleti iskolájának az előkészítője. Szent Gellértnek része lehetett abban is, hogy Bonipertus pécsi püspök Szent Fulbertushoz küldötte egyik papját latin grammatikáért. Ez utóbbit eddig is tudta irodalmunk, de így indokoltabban megértjük, miért küldött a pécsi Bonipertus püspök könyvért éppen Franciaországba és miért éppen Szent Fulbertushoz? Hiszen közelebb is találhatott volna latin grammatikát. Azért, mert közöttük bölcséleti irányban előkelő szellemi kapcsolat volt. Szent Gellért is, Fulbertus is u. i. közösen és ketten az antidiialektikus bölcséleti iskolának európai vezéregyéniségei voltak mint gondolkodók, írók és kiváló szónokok. Szent Gellért azért is jeles szónok, mert előkelő bölcselő, a XI. században Magyarországon. Szónoklatait, nemkülönben hittudományi fejtegetéseit bölcséleti alapon építette fel.

II.

Bartha József: Költemények.

Felolvasta a Szent István Akadémia III. osztályának 1946 szeptember 20-án tartott ülésén.

Akadémiánk III. nyelvtudományi és szépirodalmi osztályának 1946 június 21-én tartott ülésén az osztály tagjai lelkesen ünnepelték *Bartha József* rendes tagot születésének 80. éves fordulóján. Minthogy ezen az ülésen gyengélkedése miatt nem volt jelen, azért az ünnepelt csak most köszöni meg az üdvözlést. Köszönetében hangsúlyozza, hogy irodalmi munkásságát nemcsak a Szent István-Társulat és Akadémia keretén belül, hanem ezeken kívül más területeken is, így a Katolikus Középiskolai Tanáregyesület, az Országos Tanáregyesület s egyéb társulatok keretében is Akadémiánk szellemében fejtette ki. Ez utóbbinak működését pedig a III. osztályban tartott felolvasásaival igyekezett gazdagítani. Ez irányban magas kora sem akadályozta őt abban, hogy folytonosan munkálkodjék. Olykor a költészet virágos mezejét is sikerrel kereste fel; így a *Hulló lombok* (1938), *Tördelt sóhajok* (1944) című verseiben. Erről az itt következő két költeménye is nyilvánvalóan tanuskodik.

1.

Panaszos fohász.

Mért hagytad el, Uram, szegény magyar néped,
Mely bár néha-napján utadról letévedt,
Olykor-olykor mégis érdemet is szerzett:
Minden támadástól védte a keresztet!
Szent István és László, hős vitéz királyok,
Kálmán, a bölcs, s Béla, kik jöttek utánok,
Lajos, akit *nagynak* neveznek a népek,
Lovagjai voltak Krisztus szent hitének.

Margit szűz, Erzsébet, rózsák királynője,
Mind a két Hunyadi, törökök verője,
A Dobók, Zrínyiek s Rákóczi hős lelke, —
Hazáját mindegyik oltárra emelte;
S más férfiak és nők: szentek avagy hősök,
Egész világ előtt tisztelt ismerősök.
Ezekért, bár olykor utadról letévedt,
Ne hagyd el, óh Uram, szegény magyar néped!

Míg új vezetői — önzők s jóra restek —
 Isten s haza ellen többször is vétkeztek :
 Ő keresztet őrzé templomaink tornyán,
 Mit nem mert leütni se *jobb*, se *bal* ármány.
 S mégis ezt a *népet* vontad számadásra,
 Két küzdő óriás karma közé zárva.
 Egyik szövetségbe hajszolt önjaváért
 S e címen hazánkat kirabolni ráért ;
 Másik elárasztott tengernyi sergével
 S ellenfelét rajtunk keresztül veré el.

Népünk az útszélen fekszik meggyötörve,
 De lelke még nincsen végleg összetörve ;
 Bizodalma nincs e szörnyű rombolásban
 Egyedül csak Benned, senkiben se másban ;
 Add, hogy magával is végre megbékéljen
 S hazája üdvére önzetlenül éljen. —
 Bár utadról kissé most ismét letévedt,
 Ne hagyd el, óh Uram, szegény magyar néped !
 1945.

2.

A Haragos.

— 80 év után —

Az én falum két völgy hajlatában fekszik
 S ezekből feléje két *csermely* igyekszik ;
 Virágos réteken folynak ezek végig,
 Míg a kis falunak közepét eléri ;
 S mikor itt egymással összetalálkoznak,
 A *patakot* immár hívják *Haragosnak*.
 Haragosnak, mert ha esős idő járja,
 Ki-kicsap és rombol haragos vízárja.

Hús víztükre máskor alig ér bokáig :
 Benne mezítlásba gyerekhad cicázik ;
 S amikor már nőnek az alkonyi árnyak,
 Szomjas libák belé megfürödni járnak ;
 Terelgetik őket kicsi pásztor-lányok,
 Óriás pálcákkal vonulván utánok. —
 Zajuktól ilyenkor egész falu zengett
 S csak a sötét este hozta meg a csendet.

Amint falunkból a patak kisikamlott,
 Az alsó völgyben még hajt egy vizimalmot ;
 Majd komoly nevét is örökölni itt hagyva,
 Beömlik s elvegyül más nagyobb patakba ;

Innen folyamokba, végre a tengerbe,
Ennek sós vizével összekeveredve.
Ám itthon megmarad tisztán Haragosnak
S eső idején sem bizonyul gonosznak.

Hogy utólszor láttam, nagy ideje annak,
Hús habjai most is vidáman suhannak ;
Partjain szép sudár jegenyék őrt állnak
S vadvirágok színes ezrei tarkálnak. —
Rajtuk elmerengve, mintha megifjodnám,
Pedig nyolcvan évnek súlya nehezül rám.
Látom magam, amint habjai fodrában
Ifjontan nagy-vígan lubickol a lábam,
S lelkem is ott fürdik hús vize tükrében :
Igy álmodom vissza kora gyermekségem !

1946 augusztus.

III. TÁRSULATI ÜGYEK.

A) A SZENT ISTVÁN AKADEÉMIA ÜLÉSEI.

1. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1946 május 17-én tartott közgyűlést pótló együttes üléséről.

Elnök: *Angyal Pál* egyetemi tanár másodelnök.

Megjelentek: Bártfai Szabó László, Bartha József, Deseő Dezső, Egyed István, Fodor Ferenc, Gimesi Nándor, Gulyás Pál, Haltenberger Mihály, Horváth Konstantin, Kumorovitz Bernát, Láng Nándor, Meszlényi Antal, Mödlinger Gusztáv, Pais Dezső, Pakocs Károly, Papp Károly, Pitroff Pál, Radó Polykár, Réthly Antal, Scherf Emil, Skrop Ferenc, Stolpa József, Takáts Ernő, Theiss Ede, Váradi József, Várdai Béla, Wolsky Sándor és Zsivny Viktor rendes tagok.

Távolmaradásukat kimentették: Pataky Arnold osztályelnök betegségével, Plank Jenő tanári elfoglaltságával, Szentkereszt-hegyi Kratochvíl Károly r. tag balatoni tartózkodásával, továbbá kilenc tag az utazási nehézségek miatt.

Azonkívül a nyílt ülésen jelen voltak: Almási Gyuláné, Berestyán Ilonka, dr. Conlegner József, P. Dezsényi Henrik O. F. M., Engelhardt Aladár, Fehérvári M. Andrea nővér, Fruchtl Ede hírlapíró, dr. Gruber Miklós, Gyeszát Jusztián, Hermann Lajos, P. Hajdú Antal O. F. M., Lampel Hugó, özv. dr. Lévy Edéné, Lingauer Erzsébet, Máthé Levente, Pázmány József, Schüsser Ferenc, P. Súly Szaléz O. F. M., Székely Ottokár, Várdai Mária, Vágner Gizella, Wittich Sarolta vendégek.

I. Nyilvános ülés.

Angyal Pál másodelnök üdvözlí a megjelent akadémiai tagokat és vendégeket. Megemlékezik nagy elnökünk: *Serédi Jusztián* bíboros-hercegrímás elhunytáról, amely beszédét a megjelentek helyükről felállva hallgatták végig. Majd örömmel jelenti, hogy újonnan kinevezett hercegrímásunk: *Mindszenty József* eminenciája elfogadta akadémiánk Fővédnöki tisztét s egyben működésünk folytatásához az engedélyt megadta.

Ezekután az ülést megnyitja és megtartja elnöki megnyitó beszédét, amelynek címe: «A világnézetek fejlődése».

Várdai Béla, a III. osztály elnöke, megtartja előadását: *P. Buttykai Antal* szónoki és írásművészetéről.

II. Zárt ülés.

A nyilvános ülést követő zárt ülésen elnöklő másodelnök köszönti *Bartha József* tagtársunkat, aki most töltötte be 80-ik életévét.

Köszönti továbbá *Takáts Ernő* főtisztelendő tagtársunkat, akit a múlt héten *XII. Pius pápa* őszentsége pápai prelátnak nevezett ki. Takáts Ernő öméltsága, mint a Szent István Társulat vezérigazgatója, végtelen szolgálatokat tett Akadémiánknak, s a mai nehéz időkben különösen kérjük szíves támogatását.

Ezekután felkéri Papp Károly főtítkárt jelentésének megtételére.

Papp Károly főtítkár a következő jelentéssel számol be az elmúlt évek eseményeiről: «Tekintetes Akadémiai Zárt Ülés! Akadémiánk másfél éves szünetelése okául szabadjon a következőket jelentenem. *Utolsó szakülésünk* 1944 október 27-én tartottuk, amikor a IV. osztály felolvasó ülésén *Skrop Ferenc* tagtársunk: *A szív működés elektromos jelenségeiről* szóló tanulmányát mutatta be. A következő november havában a gyűléstílalom miatt a már hirdetett előadásokat nem tarthattuk meg.

Ugyanúgy *elmaradt* az 1944 december 17-ére kitűzött 29-ik *ünnepi ülésünk* is, amelyet *Serédi Jusztinián* bíboros-herceggprímás elnök urunk szomorúan vett tudomásul.

Ide iktatom szóserint *Öminenciájának* ez ügyben írt levelét, amelyet utolsó kézírásával hozzám intézett, s amely mutatja, hogy a legnehezebb üldöztetések idején is mennyire szívén viselte Akadémiánk sorsát. A levél így szól:

„Méltóságos Főtitkár Úr!

Bármennyire sajnálom is, de úgy látom, hogy az idén Szent István Akadémiánk bajosan tarthatja meg szokásos decemberi ünnepi ülését. De ha valamilyen szerény formában megtarthatja is, én *nem tudom megjelenésemet* és elnöki megnyitót *biztosítani*. Ha mégis megtartanák az ünnepi ülést, akkor *Pataký* másodelnök úr *Öméltóságát* kérném meg az elnöklésre és természetesen az elnöki megnyitó megtartására is.

Mikor az ügyre vonatkozóan szíves értesítést kérek, maradok őszinte hálával és tisztelettel, Esztergom, 1944 december 5. *Serédi Jusztinián* bíboros-herceggprímás, elnök. »

A következő 1945. év március 29-én hunyt el szeretett Elnökünk, akit április 2-án húsvét hétfőjén Esztergomban, alig néhány püspökünk jelenlétében, egyszerűen temettek el. Hogy Elnökünk milyen szeretettel gondolt utolsó hónapjaiban Akadémiánkra, arról *Drahos* káptalani helynök úr a következő levélben értesített.

„Méltóságos Egyetemi Tanár, Főtitkár Úr! Méltóságod mult évi december hó 17-én a Szent István Akadémia ünnepi ülésének elhalasztása ügyében kelt soraiban az azóta körünkből eltávozott Főpásztorunknak a karácsonyi ünnepek alkalmából jó kívánságait tolmácsolta. Elhunyt Főpásztorunk, aki Méltóságodnak az Akadémia nevében kifejezett jókívánságait szívesen vette, az időközben beállott háborús nehézségek miatt már válaszolni nem tudott. Úgy vélem, hogy az ő szándékainak megfelelően cselekszem, ha ezt jelezhetem. Fogadja Méltóságod és a Tekintetes Szent István Akadémia őszinte tiszteletem nyilvánítását. Esztergom, 1945 április hó 4-én.

Dr. Drahos János káptalani helynök. »

Boldogult Elnökünk temetésén, az akkor még nehéz közlekedési viszonyok miatt, részt nem vehettünk, azért részvétünket az Akadémia nevében csak levélben tolmácsoltattam. Erre a következő választ kaptam:

„Az Esztergomi Káptalani Helynök. Méltóságos Egyetemi Tanár, Főtitkár Úr! Eminenciás Főpásztorunk alhúnya alkalmából a Szent István Akadémia összessége nevében kifejezett meleg részvétnyilvánítását mind a magam, mind az esztergomi főszékes-egyházi káptalan nevében őszintén megköszönöm. Bíboros Főpásztorunknak, aki egyúttal a Szent István Akadémia elnöki tisztjét is betöltötte, korai halála mindannyiunk nagy vesztesége, amit csak fokoz az a körülmény, hogy ilyen nehéz időkben következett be. Mindazonáltal gyászunkat és a jövőt illető aggodalmainkat bizalommal helyezzük a gondviselő Isten kezébe és hisszük, hogy elköltözött Főpásztorunk a Mindenható szent színe előtt imáival támogatja azt az igaz munkát, melyet Egyházunk és Hazánk javára földi életében elvégezni már nem tudott. Fogadja Méltóságod kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását. Esztergom, 1945 május hó 7-én. *Dr. Drahos János* káptalani helytartó.

Méltóságos Papp Károly úrnak, egyetemi ny. r. tanár, a Szent István Akadémia főtitkára. Budapest, VIII., Múzeum-körút 4. sz. »

Elnökünk váratlan halála miatt Akadémiánk munkássága megbénult, azonkívül osztályelnökeink betegsége s részben lemondása folytán, több tagtársam hozzájárulásával úgy döntöttem, hogy működésünket az új herceggprímás Fővédőnk kinevezéséig szüneteltetjük. Amikor 1945 szeptember 20-án XII. Pius Pápa Őszentsége Magyarország herceggprímásának *Mindszenty József* veszprémi püspök urat nevezte ki, azonnal sorompóba léptünk Akadémiánk érdekében.

Mindszenty herceggprímás úr *Öminenciáját*, akinek bíborosi felavatása a 32 új bíboros között 1945 december 25-én volt Rómában, még bíborosi felavatása előtt, Akadémiánk nevében *köszöntöttem*, s kértém, mint *Fővédőnk*, hogy működésünkhöz az engedélyt megadni szíveskedjék. Az 1945 szeptember 30-án kelt üdvözlő iratot *Öminenciája* október 10-én meg is köszönte.

„Magyarország Herceggprímása 3050—1945. Méltóságos Egyetemi Tanár, Főtitkár Úr! Köszönettel vettem Méltóságodnak kinevezésem alkalmával a Szent István Akadémia nevében hozzám intézett nagybecsű sorait és kérem, hogy a benne foglalt lelkes üdvözlésért hálámat az Akadémián is tolmácsolni szíves legyen.

Az Akadémia tudományos munkásságának folytatásához az engedélyt készséges

örömmel nemcsak megadom, hanem minden tőlem telhető erővel előmozdítani is szándékozom. Őszinte tiszteletem nyilvánításával vagyok, Esztergom, 1945 október hó 10. Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek.

Méltóságos dr. Papp Károly úrnak, egyetemi tanár, a Szent István Akadémia főtítkára. Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28..

Számos levélváltás után 1945 november havában a Hercegprímás úr érdemben is válaszolt, a következőképen:

«*Méltóságos Egyetemi Tanár, Főtítkár Úr!* 3838. sz. A Szent István Akadémiát érintő f. hó 13-i szíves kimerítő soraiért és beszámolásáért, valamint az Ügyrend módosított példányainak megküldéséért méltóztassék hálás köszönetemet fogadni.

Megnyugvással vettem a módosításnak azt a pontját, mely szerint az Ország hercegprímása intézményesen az Akadémia fővédnöki tisztét viseli. Fogadja Méltóságod tisztelem őszinte nyilvánítását. Esztergom, 1945 november 24-én. *József hercegprímás, esztergomi érsek.*»

Mindezek után arra kértem Őminenciáját, hogy fővárosi tartózkodása alatt *Akadémiánk elnökségét fogadni szíveskedjék.*

Ez meg is történt f. évi 1946 április hó 15-én hétfőn délelőtt, a budavári Üri-utca 62. számú hercegprímási palotában.

Megjelentünk *Angyal Pál* másodelnök, *Várdai Béla* osztályelnök, *Horváth Konstantin, Meszlényi Antal, Gimesi Nándor* osztálytitkár urak s magam, mint főtítkár.

Távol voltak *Pataky Arnold* osztályelnök úr, aki betegségével kimentette magát, *Dőry Ferenc* osztályelnök úr vidéki tartózkodása miatt, *Dudich Endre* osztályelnök úr, aki már két ízben jelentette lemondását és *Pitroff Pál* osztálytitkár urak.

Hercegprímás úr Őminenciája nagy örömmel fogadott bennünket, kijelentette, hogy a fővédnöki tisztséget elfogadja s működésünkhöz az engedélyt megadja. Mindjárt meg is állapodtunk abban, hogy a közgyűlést pótló együttes ülést május 17-én és a 29-ik ünnepi ülést május 29-én, szerdán délelőtt tartjuk, amikor a megnyitó beszédet Őminenciája, mint Fővédő fogja tartani.

Ugyanezen alkalommal fogadta Őminenciája *Takáts Ernő* társulati vezérigazgató urat, kit Őszentsége pápai prelátussá nevezett ki.

Őminenciája előtt feltártam teljes vagyontalanságunkat; ugyanis alapítványaink az első világháború után a pengő bevezetésekor értékük ezred részére, s a második világháború folytán jelenleg 1 milliomod részére csökkentek, s így annyi vagyonunk sincs, hogy a meghívók költségeit fedezhessük.

Az elnökség tagjainak lemondása.

Kapcsolatban *Mindszenty József* bíboros-hercegprímás úrnál 1946 április 15-én történt tisztelgő látogatásunkkal, két kimentő levelet kaptunk:

I. *Pataky Arnold* pápai prelátus úr, az I. osztály elnöke a következőket írta:

«Kedves Barátom! Szíves értesítésemet őszintén köszönöm. Sajnos, súlyos betegségem miatt számomra teljes lehetetlenség, hogy Őminenciája üdvözlésén résztvehessek. Rendkívül sajnálom, hogy így van. Ez az első eset, hogy a Szent István Akadémiában kötelességemnek nem tehetek eleget. Kegyeskedjél engemet kimenteni és Horváth Konstantin osztálytitkár urat az I. osztály képviselőjére felkérni. Valószínűleg arra fog kerülni a sor, hogy az osztályelnökségről le kell mondanom, amint már a Margit-kör elnökségéről is lemondtam. Szeretettel üdvözlő igaz barátod: Budapest, 1946 április 11-én, *Pataky Arnold.*»

II. *Pázmány Péter* Tudományegyetem állatrendszertani intézete. Budapest, VIII., Múzeum-körút (4. sz.). Igazgató: *Dudich Endre* ny. r. tanár.

a) «Mélyen tisztelt Főtítkár Úr! Tisztelettel vagyok bátor bejelenteni, hogy a Szent István Akadémia IV. osztályának elnöki tisztségéről lemondok. Az elmúlt egy esztendő eseményei annyira összezavarták életemet és annyira megviselték egészségemet, hogy nem érzek magamban elég erőt arra, hogy az osztályt a megváltozott viszonyok közt vezetni tudjam. Bejelentésem szíves tudomásul vételét kérve, köszönöm az Akadémia és a IV. osztály hozzám való bizalmát, amellyel eddig megajándékoztak és az Úristen áldását kérem az osztály további működésére.

Fogadja Főtítkár Úr megkülönböztetett tiszteletem és őszinte megbecsülésem kifejezését. Budapest, 1945 október 8-án. Dr. *Dudich Endre* egyetemi ny. r. tanár.»

b) «Mélyen tisztelt Professor Úr! Kedves Barátom! Levelezőlapodra válaszolva tudatom, hogy én holnap, szombaton Sopronba utazom és csak húsvét után térek vissza. Különbösen is, engemet ne vegyetek számításba, mert hiszen 1945 október 8-án Hozzád

intézett levelemben az osztályelnökségről lemondtam, tehát nem vagyok az Akadémia elnökségének tagja. Kellemes húsvéti ünnepeket kívánva, maradok mély tisztelettel, Budapest, 1946 április 12-én, *Dudich Endre.*»

Elnöklő másodelnök kimondja a Közgyűlés határozatát, amely szerint felkérjük *Pataky Arnold* I. osztálybeli elnök urat, hogy tisztségét ez évben továbbra is megtartani szíveskedjék, miután az év végén úgysí letelik az elnökség minden tagjának tisztsége, s Akadémiánk 1947 február havában új tisztikart választ. *Pataky* tiszteleti tagunknak évtizedek óta kifejtett buzgó munkódéért köszönetet mond.

Dr. Dudich Endre IV. osztálybeli elnök úr lemondását tudomásul vesszük, s felkérjük *Gimesi Nándor* osztálytitkár urat, hogy a hátralevő fél év alatt az osztályelnök urat helyettesíteni szíveskedjék.

Ezekután *Papp Károly* főtitkár folytatja az 1944. év történetének fontosabb eseményeit. Minthogy költség hiányában az 1944. év üléseinek terjedelmes jegyzőkönyveit ki nem nyomathatjuk, azért ezek helyett kivonatosan ismertetjük a legfontosabb ülések jegyzőkönyvi tartalmát: a tisztikar teljes névsorát és új tagjaink megválasztását.

Az Akadémia elnökségének tagjai.

Az 1944 február 25-i tisztújító együttes ülés az 1944—49. évkör 6 éves tartamára elnökül *Serédi Jusztiniánt* választotta 50 szavazattal egyhangúlag; másodelnökül *Angyal Pált*, az 1944—1946. évkörre, 48 szavazattal; főtitkárrul *Papp Károlyt*, az 1944—1946. évkörre, 48 szavazattal; igazgató tanácsi tagul *Pataky Arnoldot*, az 1944—1946 évkörre, 47 szavazattal.

Ugyancsak az 1944—1946. évkörre

- I. osztály elnöke *Pataky Arnold*; titkára *Horváth Konstantin*;
- II. osztály elnöke *Dőry Ferenc*; titkára *Meszlényi Antal*;
- III. osztály elnöke *Várdai Béla*; titkára *Pitroff Pál Ödön*;
- IV. osztály elnöke *Dudich Endre*; titkára *Gimesi Nándor*.

A megválasztott új tagok.

I. osztályban rendes tagul:

- 1. *P. Müller Lajos* jézustárs. teol tanár, Szeged. 48 szavazattal 2 ellen.
- 2. *P. Varga Teodorik* ferences tart. főnök, Budapest. 50 egyhangú szavazattal.

II. osztályban:

- 3. *Szinyei Merse Jenő* vall. és közokt. min., tiszt. tagul. 49 szavazattal 1 ellen.
- 4. *P. Gyenis András* jézustárs. könyvtáros, rendes tagul. 49 szavazattal 1 ellen.

III. osztályban rendes tagokul:

- 5. *Ijjas Antal* regényíró, Budapest. 48 szavazattal 2 ellen.
- 6. *Klempa Károly* premontr. kanonok író, Keszthely. 47 szavazattal 4 ellen.
- 7. *Lám Frigyes* igazgató író, Budapest. 46 szavazattal 3 ellen.
- 8. *Magyar Bálint* költő, szaniszlói plébános. 47 szavazattal 3 ellen.
- 9. *Szalay István Jeromos* bencés tanár, párisi kat. lelkész, irodalomtörténitő, Páris. 47 szavazattal 3 ellen.

IV. osztályban rendes tagul:

- 10. *Korbuly György* orvoskari magántanár, miniszteri titkár, Budapest. 50 szavazattal egyhangúlag.

Az Akadémia ülései az 1944. évben.

1. Az I. osztály 1944 január 21-én *Pataky Arnold* másodelnök elnöklete alatt 1. *Erőss Alfréd* r. t. székfoglaló előadása: A bölcsélet és kegyelem titka; 2. *P. Varga Teodorik* vendég: És egy akol lészen és egy pásztor. Exegetikai tanulmány János evangéliuma 10, 16. verséhez.

2. II. osztály 1944 január 28. *Dőry Ferenc* elnöklete alatt *Meszlényi Antal* osztálytitkár: Magyarországi Szent Margit-kultusz története.

3. III. osztály 1944 február 4. 1. *Várdai Béla* osztályelnök: Andor József negyedszázados emléke. 2. *Bartha József* r. t.: «Tördelt sóhajok» címen felesége emlékére írt verseiből mutatott be néhány hangulatos költeményt.

4. IV. osztály 1944 február 11. 1. *Wodetzky József* osztályelnök: A Hold heliocentrikus pályájának tulajdonságairól. 2. *Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* r. t.: A jelenlegi háború hadászati tapasztalatai.

5. *Együttes ülés* 1944 február 18. *Pataky Arnold* másodelnök: Megemlékezés Árpád-házi Boldog Margit szentté avatásáról. Osztályelnökök, osztálytitkárok választása.

5a. *Tagválasztó és tisztújító együttes ülés* 1944 február 25.

6. I. osztály 1944 március 3. *Pataky Arnold* elnökle alatt *Loczka Alajos* r. t.: Iskolapolitikánk vezető alapelvei.

7. II. osztály 1944 március 10. *Dőry Ferenc* elnökle alatt 1. *Juhász Kálmán* r. t. székfoglaló értekezése: Az aradi társaskáptalan; 2. *Szilasy Pázmány Zoltán* r. t.: Szent Margit ruha-ereklyéje.

8. III. osztály 1944 március 17. *Várdai Béla* elnökle alatt *Bánhegyi Jób* r. t. székfoglaló értekezése: *Juhász Gyula* lírájának metafizikai és vallásos indítékai.

9. *Együttes ülés* 1944 március 31. A megválasztott új tagok megerősítése.

10. I. osztály 1944 április 14. *Pataky Arnold* elnökle alatt *P. Dám Ince O. F. M.* vendég: A lelkipásztori néprajz fogalma s módszere.

11. II. osztály 1944 április 21. *Bártfai Szabó László* elnökle alatt *Pfeiffer János* vendég: A veszprémi egyházmegye legrégibb egyházlátogatása az 1554. évben.

12. III. osztály 1944 április 28. *Várdai Béla* elnökle alatt *Vargha Damján* tiszteleti tag: Ciszterciek a Szent Margit-legendában.

13. IV. osztály 1944 május 5. *Dudich Endre* elnökle alatt: *Plank Jenő* r. t. székfoglaló értekezése: A cerium mennyiségi meghatározásáról.

14. I. osztály 1944 szeptember 29. *Pataky Arnold* t. t. elnökle alatt 1. *P. László Ákos* O. F. M. vendég: Dogmatizmus a metafizikában; 2. *P. Fenyvessy Jeromos* O. P.: Beato Angelico jellege és művészete.

15. II. osztály 1944 október 13. *P. Gyenis András* r. t. bejelentett előadása: A magyar jezsuita rendtartomány kialakulása.

16. IV. osztály 1944 október 27. Utoljára *Skrop Ferenc* tartotta meg előadását, míg a másik előadó, *Tibor Mátyás* vendég: A vatikáni csillagvizsgáló intézet működése című előadása a kiadott gyűléstitalom folytán elmaradt. Utolsó ülésünk tehát 1944 október 27-én volt, amelyen *Skrop Ferenc*: «A szív működés elektromos jelenségeiről» szóló tanulmányát mutatta be.

Kiadványaink sorából 1945 július 24-én megjelent és 1945 szeptember hó 6-án tagjaink kezébe került:

A *Szent István Akadémia Értesítőjének* 1943. évi XXVIII. kötete 280 oldalon, két műmelléklettel és 15 ábrával; az 1—233 oldalon magyar nyelven, míg a 234—272 oldalakon levő Függelékben olasz, francia és német nyelvű fordításban. Ez tartalmazza *Szerédi Jusztinián* utolsó ünnepi beszédét: A közömbösségről, az 1—10 oldalon magyar, a 234—249 oldalakon olasz és francia nyelven.

Schwartz Elemér rendes tag memoranduma.

Meg kell még itt emlékeznem *Schwartz Elemér* egyetemi tanár úr, nagyérdemű tagtársunknak a Szent István Akadémia újjáalakítása ügyében tett javaslatáról.

Dr. Schwartz Elemér egyetemi nyilvános rendes tanár úr, Akadémiánk III. osztályának rendes taja 1944 március 10-én a főtítkárnak 30 oldalas kéziratot nyújtott át, amelynek címe: «A Tudós Társaságok és a Szent István Akadémia. Memorandum a Szent István Akadémia korszerű reformja ügyében».

Az emlékiratot osztályaink zárt üléseken már tárgyalták is, így a II. osztály 1944 március 10-én, a III. osztály 1944 március 17-én, a IV. osztály 1944 május 5-én s végül az I. osztály 1944 szeptember 29-én tartott utolsó ülésén.

A tárgyalások eredményéről szóbelileg *Schwartz Elemér* nagyérdemű tagtársunkat 1945 november 19-én *Szekfü Gyula* moszkvai követünk búcsúestélyén értesítettem. Ez ügyben első levelét 1945 december 15-én írta, amikor is *Schwartz* tanár úr jelentette, hogy emlékiratát személyesen öhajítja Akadémiánkban bemutatni. A második levelet 1946 február 24-én kaptam kézhez, amelyben megismétli régebbi kérését, amely szerint terveit: «A tudós társaságok és a Szent István Akadémia» címen személyesen öhajítja az együttes ülésnek bemutatni. Erre Kedves Kartársamnak részletesen válaszoltam, s megígértem, hogy eme kérését osztályaink együttes ülése elé fogom terjeszteni. Többek hozzászólása után az ülés úgy határoz, hogy *Schwartz Elemér* tagtársunk az osztályban mutassa be először tervezetét, mielőtt az együttes ülés elé terjesztené.

A Szent István Akadémia számadásai. Dr. Takáts Ernő vezérigazgató úr ömeltősága beterjesztette az 1944. évi számadásokat Preszly Elemér és Várdai Béla számvizsgáló bizottsági tagok aláírásával. Ezen számadásokból csupán a végeredményt közlöm, amely szerint Akadémiánk vagyonmérlege az 1944. december 31-én 17.029 pengővel zárul, az 1943. december 31-i 22.426 pengővel szemben.

Bemutatom továbbá mai együttes és 29-i ünnepi ülésünk összehívásának költségeit.

1. tétel: 300 meghívó nyomása, 170 meghívó postaköltsége
nyomtatvány gyanánt két millió pengővel, forgalmi adóval együtt; egymilliárdháromszáznegyvenhét millió pengő 1.347 mp
2. tétel: Hercegszék Ur két címszalagja Esztergomba és a
Budavári Üri-utcába kétszáznyolcvanmillió pengő ..... 280 *

Tehát mai együttes ülésünk összkiadása 1.627 mp, egymilliárdhatyszázhuszonhét millpengő.

3. tétel: 400 példány meghívó az 1946. május 29-i ünnepi ülésre nyomás, címragasztás és postai költség, az utóbbi nyomtatvány gyanánt 8 millió pengő darabonként, papírpengőben összesen 7.115.000.000, vagyis 7.115 millpengő, szóval hétmilliárd 115 millió pengő.

Ezekből kitűnik teljes vagyontalanságunk s egyúttal az is, hogy tisztán a Szent István-Társulat Vezérigazgatójának köszönhetjük, hogy mai ülésünket megtarthattuk.

Főtítkár bejelenti, hogy Hercegszék Ur Fővédnökünkkel egyetértően 29-i ünnepi ülésünket 1946. május 29-ére, szerda délelőtt 11 órára állapítottuk meg, a következő tárgysorozattal: 1. Mindszenty József Fővédnökünk megnyitó beszéde, 2. Angyal Pál másodelnök: Emlékezés Szent István akadémiai elnöke fölött, 3. Papp Károly főtítkár: Beszámoló a Szent István Akadémia 1944—1946. évi eseményeiről.

Főtítkár jelenti, hogy a meghívók költséges szétküldése miatt, a júniusi osztály-üléseket egy meghívón fogja hirdetni, olyképp, hogy az ülések időpontját előre megállapítja, ellenben az ülések tárgysorozatát az osztálytitkár urak fogják megszabni. Ezek szerint az osztályok üléseit a következő napokon állapítja meg: I. osztály 1946. június 7., II. osztály 6. június 14., III. osztály június 21., IV. osztály június 28., valamennyi péntek d. u. 5 órakor.

Elnök köszönetet mondva a megjelent tagoknak buzgó működésükről, a Jegyzőkönyv hitelesítésére felkéri Horváth Konstantin, Meszlényi Antal és Gimesi Nándor osztálytitkár urakat. Több tárgy híján az ülést bezárja. Kelt Budapesten, 1946. május 17-én. Jegyezte Papp Károly főtítkár.

2. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulat disztermében (Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz. I. em.) 1946. május hó 29-én, szerdán délelőtt 11 órakor tartott XXIX. ünnepi üléséről.

Elnök: Mindszenty József, Magyarország bíbornok-hercegszékprímása, mint a Szent István Akadémia Fővédnöke.

Megjelentek: Aczél Elemér, Alszegehy Zsolt, báró Andreánszky Gábor, Angyal Pál másodelnök, Baránszky Jób, Bartha József, Becker Vendel, Blazovich Jákó, Brisits Frigyes, Czettler Jenő, Fodor Ferenc, Gyeis András, Haltenberger Mihály, Horusitzky Ferenc, Horváth Konstantin osztálytitkár, Ibrányi Ferenc, Jajczay János, Kecskés Pál, Kumorovitz Bernát, Láng Nándor, Martin Aurél helyettese, Meszlényi Antal osztálytitkár, Meszlényi Zoltán püspök, Mödinger Gusztáv, Pakocs Károly püspöki helynök, Papp Károly főtítkár, Pataky Arnold osztályelnök, Pitroff Pál osztálytitkár, Plank Jenő, Réthy Antal, Scherf Emil, Rybár István, Sárközy Pál, Stolpa József, Szinyei Merse Jenő tiszteleti tag, Takáts Ernő pápai prelátus, Triklál József, Várdai Béla osztályelnök, Wolsky Sándor, Zaymusz Gyula, Zsivny Viktor akadémiai rendes tagok.

Továbbá: báró Andreánszky Gáborné, Angyal Endre, Angyal László, dr. Baranyai Juszti egyetemi tanár, Bánk József, dr. Boér Miklós, dr. Bogsch László egyetemi magántanár, Bottha Béla, Botond Béla, Brenyik Károlyné, özvegy Demuth Gyuláné, Demuth Lajosné, dr. Detki Miklós, Fiumara Beatrix, Fruchtl Ede a Magyar Kurir tudósítója, Galánthai Fekete Jenő, Galánthai Fekete Jenőné, Gábor Asztrik, dr. Gruber Miklós gimnáziumi tanár, Hajdú Henrik, dr. Hajós Károly, Halácsy Dezső, Jaszovszky Magdolna, dr. Jaszovszky József, dr. Jaszovszky Rudolf, Jentsch Endre dr. a kultuszminisztérium egyetemi ügyosztálya képviselőtében, dr. Kemenes Borbála, dr. Kemenes Istvánné, özvegy Keresztes Józsefné, Kovács Arisztid O. S. B., Kósa János, dr. Kürthy Menyhért, Langauer József, Mály Lászlóné szül. Angyal Erzsébet, dr. Marzso Lajos osztálygeológus, az állami Földtani Intézet képviselőtében, dr. Méuschner Andorné, dr. Moór Gyula a Pázmány Péter-tudományegyetem rektora, Móra Mihály, Nika Ferencné, dr. Onday Alajos, dr. Pénzes

Balduin az Új Ember szerkesztője, dr. Plakaszter Tamásné, dr. Preszly Elemér, Prónay Gábor, Radányi Károlyné, P. Ratnik Domonkos O. S., Schäfer István, Schrotty Pál O. F. M., özvegy Steffanits Istvánné, dr. Strecke Ernő, Szociális Misszió Társulat, Szociális Testnevelési Társaság, Tibor Mátyás, dr. Várdai Béláné, Vásárhelyi Magda, Vermes Stefánia, dr. Venig Kálmánné, P. Véghelyi Egyed O. P., Witz Béla pápai prelátus, érseki helynök, Zaka András hercegprímás titkár, Zsivny Leopoldina vendégek. A megjelentek száma: 41 akadémikus tag és 64 vendég; összesen: 105 hallgató.

Távolmaradásukat kimentették:

1. *Czapik Gyula* egri érsek úr önegyméltósága, aki a Magyar Kurir útján a következő telefonüzenetet küldi: «Kérem a Szent István Akadémia elnökségének tudomására adni, hogy május 29-én az Akadémia ülésén legnagyobb sajnálatomra a bérnálás miatt nem tudok résztvenni. Kérem az elnökséget, hogy kimentésemet a fenti ok miatt tudomásul venni méltóztatassék.»

2. *Kelemen Krizosztóm* pannonhalmi főapát úr önegyméltósága, aki a mai napra már régebben értekezetet hívott össze s így Pannonnalmáról el nem távozzhat. Képviselőre *Sárközy Pál* bakonybéli apát úr önméltóságát, IV. osztályunk illusztris tagját kérte fel.

3. *Heller Parkas* úr, a műegyetem rektora, II. osztályunk tagja a mai ülésen nem jelenhet meg, minthogy ugyanekkor kari ülésen kell résztvennie. A műegyetem képviselőjével *Plank Jenő* tanár urat, a gépész- és vegyészmérnöki kar dékánját, IV. osztályunk tagját bízta meg.

4. *Entz Béla* úr, a pécsi Erzsébet-tudományegyetem rektora, Akadémiánkra a jó Isten áldását kérve, kimenté magát elfoglaltságával.

5. *Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* tábornok, a Mária Terézia-rend lovagja, Balatonszepezdről a nehéz közlekedési viszonyok miatt,

6. *Lóczy Lajos* egyetemi tanár úr, a Földtani Intézet igazgatója, a IV. osztály atgja hivatali elfoglaltságával,

7. *Váradi József* úr a székesfővárosi főigazgatói hivatal tanügyi főtanácsosa, az I. osztály rendes tagja távolmaradását kimenti, minthogy a mai napon kormányképviselő gyanánt működik.

1. *Elnöklő Bibornok-Hercegprímás* üdvözlőve a megjelent akadémiai tagokat és vendégeket, az ülést megnyitja. Megtartja megnyitó beszédét, amelynek tárgya: *A nevelés és iskola viszonya a családhoz, az államhoz, és az egyházhoz.* (Jelen kötet 3—12 oldalain.) A megnyitó előadást a megjelent akadémiai tagok és vendégek nagy érdeklődéssel hallgatták és élénk tetszésnyilvánítással fogadták.

II. *Angyal Pál* egyetemi tanár, másodelnök megtartja emlékbeszédét *Serédi Jusztián* bíbornok-hercegprímás, akadémiank elnöke fölött. (Jelen kötet 13—16 oldalain.)

III. *Papp Károly* egyetemi tanár, főtitkár megtartja beszámolóját Akadémiánk 1944—1946. évi eseményeiről. (Jelen kötet 17—27 oldalain.)

IV. *Elnöklő Bibornok-Hercegprímás* megköszönve a megjelent akadémiai tagoknak és vendégeknek szíves jelenlétét és érdeklődését, az ülést d. u. 1 órakor bezárja.

Kelt Budapesten, 1946 május 29-én.

Jegyezte *Papp Károly* főtitkár.

3. Jegyzőkönyv az I. hittudomány és böleseleti osztály 1946 június 7-én, pénteken délután 5 órakor tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla*, a III. osztály elnöke.

Megjelentek: Horváth Konstantin és Takáts Ernő akadémiai tagok; továbbá P. Elsasser Gyula S. J., Evetovics Kunó, Fajcsék Magdolna, Faragó Piroksa, dr. Harangi Lászlóné Boros Vilma, dr. Kürti Menyhért, a Katolikus Iskolai Főhatóság elnök-főigazgatója, dr. Papp Károlyné Balogh Margit dr., Palotai Gertrúd, Popovics Riza, a Cisterci tanárképzőintézet hallgatói, Ferences és Piarista papnövendékek.

Horváth Konstantin rendes tag megtartja előadását: *Az új római latin zsoltár fordításról.*

Elnök megköszönve az alapos, magas színvonalú előadást, az ülést délután 7 órakor berekeszti.

Kelt Budapesten, 1946 június 7-én. Jegyezte: *Pappné Balogh Margit dr.*

4. Jegyzőkönyv a II. osztály 1946 június 14-én tartott üléséről.

Papp Károly főtítkárra bemutatja Dóry Ferenc osztályelnök úrnak a Tolna vármegyei Zomba községből 1946 május 25-én írt levelét, amelyben sajnálkozását fejezi ki afölött, hogy nem vehet részt az Akadémia működésében. Emlékeztet arra, hogy már az 1944. évben, amikor a bombázások elől Zombára költözött, le akart mondani az elnöki tisztségről, azonban a főtítkárra kérésére, elejtette a lemondás gondolatát. Amikor azonban 1946 tavaszán az Akadémia újból megkezdte működését, *elérkezettnek látja az időt elmondásának megisméllésére*. Ezidőszent ugyanis még nem tud Budapestre visszaköltözni, mert az orosz megszállás után fővárosi lakását lefoglalták, s egyelőre nincs is remény, hogy ezt visszakapja. Tehát akarva, vagy nem akarva, családjával Zombán kell maradnia. Ez nagyon fájdalmasan érinti, mert a szakkönyvek hiánya miatt tudományos foglalkozását alig képes folytatni. Várja tehát azt, hogy a körülmények változásával ismét felköltözhessen a fővárosba, ha ugyan a jó Isten ezt egyáltalán megengedi. Bejelenti tehát a II. osztály elnöki tisztségéről való lemondását, s egyben legmélyebb háláját tolmácsolja a bizalomért, amellyel őt az osztály tagjai annyi idő óta megtisztelték. Az akadémiához továbbra is szívvel ragaszkodik, és ha testileg nem is, de lelkileg ott kíván lenni Kedves Tagtársai között.

Ezzel kapcsolatban különösen megköszöni a főtítkárnak azt a szíves és buzgó támogatást, amelyben együttműködésük ideje alatt Őt részesítette. Öröme és megnyugvására szolgál az a körülmény, hogy továbbra is Papp főtítkárra vezeti az Akadémia ügyeit s kéri a Mindenhatót, hogy fáradozásait minél nagyobb siker koronázza az Egyház és a katolikus tudományok javára.

Dóry Ferenc osztályelnök úrnak felolvasott lemondó levelét az osztály a kényszerű körülmények között tudomásul veszi. Nagydemű tagtársunk 1916—1923 között a II. osztály títkára, majd 1923 óta mindmáig az osztály elnöke volt s fáradhatatlan buzgó működésével mindannyiunk háláját s szeretetét kiérdemelte. Nevéhez fűződik Ügyrendünk 1943. évi módosításának kidolgozása. Mindezekért az osztály mély köszönetet mond Dóry Ferenc osztályelnök úrnak.

A hátralevő néhány hónap tartamára az osztályelnöki tisztség helyettesítésére Meszlényi Antal osztálytitkárra urat kéri fel. Jegyezte: Papp Károly főtítkárra.

5. Jegyzőkönyv a III. osztály 1946 június 21-én, pénteken délután 5 órakor tartott üléséről.

Elnök: Várdai Béla osztályelnök.

Megjelentek: Divéky Adorján, Ijjas Antal, Lám Frigyes, Pitroff Pál, Tóth László, Zaymusz Gyula akadémiai tagok és számos vendég.

Elnök üdvözlöve a megjelent tagokat és vendégeket, a következő beszéddel nyitja meg az ülést:

I. Várdai Béla osztályelnök beszéde:

Az irodalom ágai közül a költészet az, mely a körülötte alakuló, hullámzó vagy éppen viharzó életet a legfogékonyabban veszi tudomásul, s felhasználja azt művei anyagául még olyankor is, mikor a viszonyok és események e tekintetben első látszatra inkább visszaríasztók. Az igazi költő az ily benyomásokból is tud értékes vagy éppen nagyszerű műveket alkotni. És erre a katolikus szellemű költészet transzcendentalizmusával kiválóan hivatott és képes is. A hívő költő vérző szíve a szörnyűségekre különösképp visszhangozik. Legyen osztályunk működése, már mai ülésétől kezdődőleg, meggyőző, érdemes bizonyság erre!

De még egyet! Aligha vétkezett még nálunk annyi ember és oly súlyosan hazája jól felfogott érdekei ellen, mint abban az időszakban, mely 1944 tavaszán tartott legutóbbi ülésünk óta mostanig. lefolyt. Ez pedig bűn Istennel szemben is. Más népeknél, szerencsésebb történeti fejlődésük eredményeül, tisztázottabb a felfogás e tekintetben. A franciáknál a gyónási lelkitűkór kérdései közt ott szerepel a *Dévoires envers notre patrie* (a haza iránti kötelességek) s ez is: *envers la société* (a társadalom irántiak). Évszázadokon át megfosztva nemzeti akarattunktól, az idegenhez kellett alkalmazkodni, ez bizonyos tekintetben nemcsak elhomályosította a felelősségérzetet, hanem ez irányban szinte mentesített is alóla. Pedig kötelességeinknek e tekintetben híven, teljesítése csak megkönnyítése erkölcsi, vallási kötelességeink teljesítésének, mert a hazát a Gondviselés által munkakörünkül kijelölt területnek fogva föl, s ez legtöbb esetben eligazít egyéb kötelességeink helyes felismerése és szolgálása tekintetében is.

Minden nemzet hívőinek érzését kifejezi a franciák Jeanne d'Arc-himnuszának vége:

Qui terras statuit, gloria sit Patri:
 Qui gentes redimit, gloria Filio:
 Sancto Spiritui gloria, qui pias
 Et fortes animas facit. Amen.

Bár az utóbbi idők tanulságai meghozták volna e tekintetben is a tisztánlátást, s bár ennek kialakításában katolikus szellemű irodalmunk is minél méltóbban kivenné a részét! Öröndetes, hogy éppen Fővédőnk, a Hercegprímás Úr Öminenciájának példájára mutatkoznak már az ébredés jelei, és hála Istennek, hogy a nyilvánosság előtt újból működés lehetősége a mai nappal megnyílt osztályunk számára is! Ezen érzett örööm kifejezése mellett felkérem az osztálytitkár urat jelentése előterjesztésére.

II. Pitroff Pál osztálytitkár jelentése.

Elnök ezután felkéri az osztálytitkárt jelentésének megtételére.

Pitroff Pál osztálytitkár a következőket jelenti:

«Tekintetes Akadémia! Tengerén kinjainknak, Istenben bízva, mellünket verve vajha megtalálnók jobb és szebb önmagunkat! Ezzel a gondolattal futtassuk végig elménket az utóbbi két esztendő rettenetességein. Bízunk, mert meg fog nyílni a Kéz, amely eddig büntetett és meleg tenyerébe vesz, mint a viharoknak más nagy századaiban tette. 1566-ban így zeng *Szegedi Kiss István*:

Kegyelmes Isten nem ver örökké minket,
 Egy szempillanatilag hagyott el minket,
 De örökké való irgalmasságából
 Is még felemel minket.

I. Emlékezés elhunyt tagjainkról.

1. *Sziklay János emlékezete.* Akadémiánknak utóbbi két évi veszteségei között a gyászlobogót először a nyolcvannyolc éves korában elhunyt Sziklay János emléke előtt hajtom meg.

A királynék megszentelt városa: Veszprém ihlette fiát a magyar mult rajongó szeretetére, a közeli Balaton pedig ragyogó fényével, nádzigésével és néha pillanatok alatt feltornyosuló hullámaival az elmerengésre. Amikor a kezdő földrajztanár foglalkozni kezdett vele, a költőt csíholja ki belőle. Ilyen útravalóval indul a fővárosba, és mintha Szent Margit áldozatos lelke érintené böles, okos és szerető szívvel áll a katolikus publicisztika szolgálatába. Sohasem bánt senkit, magyaros beszéletérzése, önzetlen nemes-sége ellenségeit is varázskörébe vonja. Nem a könnyed tudóst, a jeles író, a megtámadott igazság védőjét, az újságíró gyászoljuk benne a legmélyebben, hanem a drága dunántúli táj egyszerű, hithű nagy emberét, akinek emlékét Veszprém városa utcaelnevezésével tisztelte meg. Jó munkát végzett! Az örök világosság fényeskedjék Néki!

2. *Erdősi Károly* pápai prelátus 73 éves korában hagyott itt bennünket. Neve összeforrott a Szent Istvánról nevezett intézményekkel, az újabb katolikus élet irányításával. Szépirodalmi működése színjátékok írásával indult, de ezer gondja között elakadt. Jeles műve a «Napsütéses Indiában» című útírajza, amely egész működését jellemzi. Kultúr-történeti értéke a katolikus irodalmi élet terén kimagasló eredményeket mutat, mi tag-társai ezúttal irántunk tanúsított jóakarátát zárjuk szívünkbe.

3. *Berze Nagy János*, aki Pécsen 67 éves korában hunyt el, mindössze négy év óta tartozott tagjaink sorába. Heves megye magyarságából indult útnak, Eger és Jászberény tette rá a lelki bélyeget. A népkutatásnak valóságos atyamestere, aki legjobban szerette fajtánkat.

Ezt mint pedagógus, tanfelügyelő Lugoson, Kolozsváron, Nagyenyeden, Csíkszeredán, Pancsován s Pécsen ki is mutatta. Csak úgy mellékesen mintegy hatvan földműves dalkört szervezett. Meg nem alkuvó magyar volt, népünk egyik legjellegzetesebb, önfeláldozó, költői lelkével szenvedő fia. Ha majd elérkezik a nyugodt munka ideje, sokszor fognak még néprajzi gyűjtéseivel foglalkozni.

Elhunyt három tagtársunk emlékét szívünkben őrizzük, adjon nekik a Mindenható örök nyugalmat!

Ezen szomorú események után öröndetes hírt is közölhetek.

II. Bartha József köszöntése.

Mély tisztelettel és hűsége szeretettel fordulok *Bartha József* tagtársunk felé, hogy születése 80-ik évfordulóján magyarosan üdvözljem. Az ő derűs lelkivilága is megfátyolodott. De bízunk szent bizalommal, hogy a magyar nép dolgozó ünnepét vele együtt ünnepeljük. *Báró Eötvös Józseffel*, a tiszta lelkű demokratikus költővel sóhajtjuk: «... bol-

dogulva hon, hadd lássam népemet virányidon». Erőt, egészséget, lelki harmóniát, Isten legszebb áldását kérjük tisztelt Tagtársunk életére.

Tekintetes Akadémia! Holtaink, élőkink egyaránt önfeláldozással szolgálták és szolgálják Krisztus Urunk égi parancsát: Szeresd felebarátodat! Ezzel az őszinte kívánsággal zárom titkári jelentésemet!»

III. Ijjas Antal székfoglalója.

Osztályelnök felkéri Ijjas Antal megválasztott rendes tagot székfoglaló előadásának megtartására.

Ijjas Antal felolvassa székfoglaló elbeszélését.

Várdai Béla osztályelnök üdvözlí Ijjas Antal tagtársunkat, akit Akadémiánk 1944 február 25-én választott a rendes tagok sorába, s részletesen méltatja életét és munkásságát. Tagtársunk a Szélső Dunántúl Szentgotthárd fia, ezidén 40 éves. Előbb piarista diák Selmecbányán, majd Szombathelyen végezte a középiskolát s innét a pécsi egyetem bölcsészeti karára iratkozott be. Az abszolutórium megszerzése után Budapesten kezdte írói pályáját a *Magyar Kultúra*, *A Szív* és a *Mária kongregációja* lapjain. A katolikus sajtóval való kapcsolata végigvonul egész élete pályáján s főmunkatársa volt a Nemzeti Ujságnak. A Szent István Akadémia azonban költői munkásságát jutalmazta azáltal, hogy tagjai sorába választotta. A *katedrális legendája* című novellája a Katolikus Szemle 1927-i év-folyamában jelent meg, míg 1937-ben az *Üzenet* című novellakötetében történeti tárgyakon érvényesíti elbeszélő művészetét. Legnagyobb szabású műve *Az emberélet útjának feléje* (1942) a XIV. századi Firenze legnagyobb fiának, Dantének színműzetéséig terjedő regénye, amely a korfestés költői előadásával párosulva kiváló becűvé avatja e könyvet. Legújabb könyve: *A külvárosi éjszaka* című novellakötete sikerülten veszi egyéni élete megpróbáltatásait igazi műalkotás anyagául. Elbeszéléseinek két főforrása van: az egyik az olasz reneszánsz, s az ezt bevezető középkor, a másik a maga átélte szenvedéseinek sorozata.

Színes korpék keretében szerencsésen nyúlt hozzá, a magyar hivatása tudatára ébredt gróf Széchenyi István alakjában: a *Széchenyi kapitányban*.

Itt vázolt munkássága alapján mint a katolikus szellemű irodalom kitartó, érdemes művelőjét örömmel köszöntöm tagjaink sorában. Minthogy tagtársunk székfoglalóját ő kötelező öt éves határidő előtt, még a mai nehéz viszonyok között is megtartotta, ezért at Ügyrendünk 61. szakasza alapján Akadémiánk teljes jogú tagjának jelentem ki. Járja tovább, Isten áldásától kísérve tehetsége, ihlete útját, gazdagítsa fejlődő irodalmunkat lelke szerint való művekkel. Hiszem, hogy ígérete szerint is további munkásságában szíven fogja viselni Akadémiánk érdekeit. A mai nap pedig, mint kedves Tagtársunk napja, maradjon mindig szép emléke!

Ijjas Antal köszönetet mond Akadémiánknak s az osztályelnöknek rendes taggá való nyilvánításáért.

IV. Várdai Béla osztályelnök végül felolvassa «*Krakkói emlék*» című útirajzát. Osztályelnök ezután köszönetet mondva a megjelent tagoknak és vendégeknek, esti 7 órakor az ülést berekeszti.

Kelt Budapesten, 1946 június 21-én. Jegyezte: Pitroff Pál osztálytitkár.

6. Jegyzőkönyv a IV. osztály 1946 június 28-án tartott felolvasó üléséről.

Elnökhelyettes: Gimesi Nándor osztálytitkár.

Jelen volt a IV. osztály számos tagja s több vendég.

Az osztályelnök lemondása miatt Gimesi Nándor osztálytitkár elnökölt s felkérte Skrop Ferenc rendes tagot bejelentett előadásának megtartására. Skrop Ferenc rendes tag megtartja «*Fizikokémiai vonatkozások az immunitásában*» című előadását. Elnöklő osztálytitkár köszönetet mond Skrop Ferenc rendes tagunknak, aki osztályunk orvos-tudományi tagjai közül legszorgalmasabb előadónk, s a mai nehéz viszonyok között is gyakran beszámol tudományos kutatásainak eredményeiről.

Elnök egyéb tárgy híján az ülést délután 6 órakor berekeszti.

Jegyezte: Gimesi Nándor osztálytitkár.

7. Jegyzőkönyv az I. osztálynak 1946 szeptember hó 6-án, pénteken délután tartott üléséről.

Papp Károly főtitkár bemutatja Horváth Konstantin osztálytitkár úrnak Zircről 1946 augusztus 26-án írt levelét, amely a következőképpen szól:

«Kedves Főtitkár Úr! Köszönöm szíves soraidat. De tisztelettel jelentem, hogy Apát úr *Emléksága áthelyezett Zirc*re, az itteni főiskola igazgatójának és rendi perjelnek. Ez a nagy változás életemben lehetetlenné teszi, hogy eddig oly nagy örömmel vállalt

titkári feladataimat a Szent István Akadémiában végezhessem. Nagyon sajnálom, hogy nem tudok részt venni oly intenzíven az ottani életben, mint ahogy szeretnék, de ember tervez, Isten végez! Mikor ezt a tényt szíves tudomásodra hozom, megköszönöm, hogy olyan kedves voltál mindig hozzám és oly harmonikusan tudtunk együtt dolgozni. Áldjon meg érte a jó Isten! Köszönöm kedves feleségednek is, hogy június 7-i első ülésünkön a jegyzőkönyvet vezetni szíves volt. Meleg köszöntésem tolmácsolásával maradok mindenkör halálával és szeretettel *Horváth Konstantin*, a zirci apátság perjele, s a cisterci hittudományi főiskola igazgatója.

Az osztály a felolvasott levélbeli lemondást tudomásul veszi, s Horváth Konstantin osztálytitkár úrnak 1938 óta kifejtett buzgó működéséért hálás köszönetét nyilvánítja. Kelt Budapesten, 1946 szeptember 6-án. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

8. Jegyzőkönyv a II. osztálynak 1946 szeptember 13-án, délután 0 órakor tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Czettler Jenő* rendes tag.

Megjelentek: Kumorovitz Bernát, Meszlényi Antal, Várdai Béla akadémiai tagok. Továbbá Gruber Miklós, Gruber Hildegárd, Fruchtl Ede vendégek.

Elnök felkéri *Gruber Miklós* gimnáziumi tanárt bejelentett előadásának megtartására.

Gruber Miklós megtartja *«Széchenyi István első angliai útja»* című felolvasását.

A nagy készséggel kidolgozott előadásért Elnök köszönetet mond Gruber Miklós tanárnak. Egyéb tárgy híján Elnök az ülést berekeszti.

Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

9. Jegyzőkönyv a III. osztály 1946 szeptember 20-án, pénteken délután 5 órakor tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Bartha József, Bán Aladár, Czettler Jenő, Gulyás Pál, Láng Nándor, Papp Károly, Pitroff Pál, Takáts Ernő, Vargha Damján, Zaymusz Gyula és Zsunny Viktor rendes akadémiai tagok.

Azonkívül Bartha Piroska, dr. Evetoris Kuno cist., Fallenbüchl Tivadar, P. Jany Domonkos, P. Karsa Lehel, dr. Koronás Teofil cist., Kozaróczy Terézia, dr. Marosvölgyi Lóránd, Dr. Thewrewk Attila, dr. Tóttóssy Gyula vendégek.

Elnök az ülést megnyitva, köszönti a megjelent akadémiai tagokat és vendégeket.

Felkéri *Vargha Damján* tiszteleti tagot bejelentett előadásának megtartására.

1. *Vargha Damján* tiszteleti tag: *«Szent Gellért a magyar kódex irodalom tükrében»* címen ismerteti Szent Gellért halálának kilencszázéves fordulóján, a nagy püspökről összegyűjtött eredeti kutatásait. A vértanu halállal megdicsőült szentről tartott előadását a hallgatóság nagy figyelemmel hallgatta.

Elnök méltatta az előadót, mint kódex irodalmunknak egyik legavatottabb művelőjét, aki a Szent Gellértről szóló ünnepek sorozatát megkezdte és fáradtságot nem ismerve, Pécsről utazott fel a fővárosba, hogy eredeti kutatásokon alapuló tudós munkásságának bemutatásával a magyar katolikus írók és tudósok Akadémiáját megtisztelje.

2. *Zaymusz Gyula* rendes tag nemrég megjelent *«Isten tenyerén»* című regényéből olvasott fel részleteket, amelyeket Édesanyja emlékére írt. Ezekben a fiúi érzés és a Gondviselésbe vetett hit szép érzéseit domborította ki, amiket a hallgatóság mély megindulással hallgatott végig.

Az osztályelnök köszöntve az előadót, kiemelte, hogy termékeny elbeszélőnek ez a műve frői pályáján úgy elmélyülés, mint műgond tekintetében emelkedést mutat.

3. *Bartha József* rendes tag, születésének 80. éves fordulójára alkalmából, bemutatja legújabb költeményeit, amelyeket a hallgatóság nagy tetszéssel fogadott.

Az osztályelnök köszöntve *illusztris tagtársunkat*, arra kéri, hogy *Vargha Damján* bemutatott tanulmányához írjon egy bevezető szép verset. *Bartha József* megköszönve az elnök szíves jókívánatait, megígéri, hogy a költeményt megírja és a főtitkár rendelkezésére bocsátja.

Elnök megköszönve a tagok és vendégek szíves érdeklődését, az ülést esti 7 órakor bezárja.

Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

10. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémiának 1946 október 4-én tartott együttes üléséről.

Elnök: *Angyal Pál* másodelnök.

Megjelentek: Egyed István, Meszlényi Antal és Várdai Béla akadémiai tagok. Továbbá Angyal Endre, és neje, Fruchtl Ede, Helvey Lajos, Heller Erik, dr. Janovics Miklós, Késmárky Levente, dr. Keszlovits Lászlóné, dr. Kontúr Tamásné, dr. Kosáry Gábor, dr. Mérk István, dr. Mészáros Andor, dr. Molnár Kálmán, dr. Mónai Dezső, dr. Orel Géza, dr. Pappné Balogh Margit dr., dr. Szalay Jánosné, dr. Szibenhurst Henrik vendégek.

Elnöklő *Angyal Pál* másodelnök, üdvözölve a megjelent tagokat és vendégeket, megtartja előadását: „*Gondolatok a boldogságról*” címen.

Angyal Pál előadásáért *Meszlényi Antal* osztálytitkár mond köszönetet. Előadása a gyakorlati ember s az elméleti tudós nagy szintézisét adta ebben a a vallásbölcséleti előadásában. Helyesen állapította meg a boldogság alapját, mikor azt a test és lélek harmóniájában ismerte fel. 1. Istenhez, 2. a világ mindenséghez, és 3. önmagához viszonyítva. Erre szintén hármas úton tudunk eljutni, ú. m. a hit, imádság és az eucharistia által. Mindezt annyi hozzáértéssel, melegséggel fejtette ki, ami a teológusnak is dicsőségére vált volna.

Elnök megköszönve a hallgatóság szíves érdeklődését, az ülést bezárta.

Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

11. Jegyzőkönyv a II. osztálynak 1946 október 11-én, délután 5 órakor tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Angyal Pál* akadémiai másodelnök.

Megjelentek: Czettler Jenő, Divéky Adorján, Lám Frigyes, Meszlényi Antal, Pakocs Károly és Várdai Béla akadémiai tagok.

Továbbá: Dr. Angyal Endre, Angyal Erzsébet, dr. Bugyi József, dr. Fejes György, és neje, Heller Erik Füleki Ernő, Gábel Asztrik, dr. Homoródi Ottó, dr. Homoródi Ottóné, Jensch Andor, Késmárky Dezsőné, dr. Leher Lajos, dr. Majeotto Ince, dr. Majzik György, Mály Lászlóné, dr. Mészáros Andor, Mócsy Tamás, dr. Molnár Kálmán, dr. Scheffer István, dr. Szabeny József vendégek.

Angyal Pál másodelnök üdvözölve a megjelent tagokat és vendégeket, megtartja szabad előadását, amelynek címe: *Büntetőjog közmondásainkban*.

Meszlényi Antal osztálytitkár köszönetet mond úgy az osztály, mint a megjelentek nevében *Angyal Pál* másodelnöknek, aki rendkívül élvezetes módon ismertette a büntetőjog szereplését közmondásainkban, s e ténnyel tetemesen bővítette ismereteinket.

Elnöklő másodelnök megköszönve vendégeinknek s a megjelent tagoknak szíves érdeklődését, az ülést 7 órakor berekeszti.

Kelt Budapestén, 1946 október 11-én. Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

12. Jegyzőkönyv a III. osztály 1946 október 18-án tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Bartha József, Bán Aladár, Lám Frigyes, Láng Nándor, Pitroff Pál, Tóth László, Zsivny Viktor, Zaymusz Gyula akadémiai tagok és számos vendég.

I. Elnöklő *Várdai Béla* megtartja előadását, amelynek címe: *II. Rákóczi Feren elmékedéseiről és fohászeitől*. Ezeket latin és francia, eddig felhasználatlan szövegekből lefordítva, szerző a Szent István-Társulat kiadásában fogja közzélni.

Nagy fejedelmünk életének franciaországi szakában mint hontalan az 1714–1715. években nemcsak XIV. Lajos udvarában élt hitvalló életet, hanem hosszabb időre visszavonult a Páris közelében levő kamaldoli kolostorba s ott írta meg az Oltáriszentség előtti elmékedéseit és fohászeit is latin és francia nyelven. A múlt század végén kerültek ezek elő a Párisi Nemzeti Könyvtárban, eredeti szövegeikben nálunk meg is jelentek, de lefordítva nem voltak. Várdai Béla ezen munkájából bemutat egyes részleteket.

Pitroff Pál osztálytitkár megköszönve előadó elnökünknek a bemutatott munkát, kiemeli a gondos bevezetést és a stílusos fordítást, amelyben a fejedelem vallásosságát tisztá magyarsággal és egyházas fordulatokkal egészen közel hozta hozzánk.

II. Osztályelnök felkéri Pakocs Károly rendes tagot legújabb költeményeinek bemutatására.

Pakocs Károly rendes tag *Erdélyi versek* című gyűjteményéből olvas fel részleteket. *Osztályelnök méltatja a gyönyörű költemények szerzőjét*, aki nemcsak jeles egyházi szónok és író, hanem kiváló elbeszélő, érdemes történeti regényíró, sőt legújabbban a drámai

költészet terén is jeleset alkotott, benne Madách remekének mintegy az előzményét énekelve meg.

III. Pitroff Pál osztálytitkár, rendes tag *Angaföld* című drámai költeményeiből olvas fel.

Elnök megköszönve a tagoknak és vendégeknek szíves érdeklődését, az ülést délután 6 órakor berekeszti.

Jegyezte: *Pitroff Pál* osztálytitkár.

13. Jegyzőkönyv a Szent István Akadémia IV. osztályának 1946 október 25-én tartott üléséről.

Elnök: *Wodetzky József* tiszteleti tag.

Megjelentek: Báró Andreánszky Gábor, Gimesi Nándor, Éhik Gyula, Gyenis András S. J., Haltenberger Mihály, Mödlinger Gusztáv, Skrop Ferenc, Papp Károly, Wolsky Sándor és Szivny Viktor rendes tagok.

Továbbá Frenyó Vilmos, Kelemen Péter, Fruchtl Ede, Tóth Sándor és Veszprémi Béla vendégek.

Elnöklő tiszteleti tag az ülést megnyitja s felkéri Papp Károly főtitkárt jelentésének megtételére.

Papp Károly főtitkár a következő megemlékezéssel járul az osztály ülés elé:

«Tekintetes Osztály Ülés!

Akadémiánk IV. osztályának tagjai sorában különösen sok rést ütött a halál, legutóbb ismét elhunyt egy kiváló tagtársunk, Szentkereszthegyi *Kratochvil Károly* altábornagy, a haditechnikai tudományok jeles művelője, 77 éves korában Budapesten, 1946 szeptember 19-én.

Édesatyja ugyancsak katonatiszt volt, aki a szabadságharc leveretése után az osztrák-magyar hadseregbe lépett, s az olasz háborúban olyan kiválóan küzdött, hogy a király magyar nemességgel tüntette ki. Mint a debreceni 39. gyalogezred parancsnoka, később Brünneben állomásozott, s itt született 1869-ben Szentkereszthegyi *Kratochvil Károly*.

Az osztrák katonai iskolákat elvégezve, gyorsan emelkedett a tiszti pályán, 1898-ban századossá lépett elő, s számos harcászati tanulmányt írt. Szakmunkásságát méltányolva, a honvédelmi miniszter 1903-ban a Ludovika Akadémián a harcászat tanárává nevezte ki. Az első világháború kitörésekor már a nagyváradi 4. honvéd gyalogezred parancsnoka volt, s azonnal az arcvonalra jelentkezve, előbb az orosz, majd később az olasz hadszíntéren küzdött. Kiváló katonai teljesítményei jutalmul a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét nyerte el. Az összeomlás után 1918-ban mint Erdély volt katonai parancsnoka, az ú. n. *székely hadosztályt* szervezte, s emiatt az oláhok 1920-ban a kolozsvár-fellelgyvári katonai börtönbe csukták, majd börtönből börtönbe hurcolták.

Kiszabadulva, a debreceni dandár parancsnokává nevezték ki tábornoki rangban.

A haditechnikai tudományok terén szerzett érdemeiért Akadémiánk IV. osztálya 6 tag ajánlására 1941-ben rendes tagjává választotta; ő volt az első katonai szaktudósa Akadémiánknak. Szétfoglaló értekezését 1942 március 27-én tartotta: *Hadászat, hadirepülők* címen, amely előadását számos rajzzal élénkített. Bámulatos éles látásával akkor már a szovjet hadsereg biztos győzelmét jelezte, amely kijelentéséhez ugyancsak bátorság kellett.

Akadémiánk egyik legszorgalmasabb tagja volt, aki még balatonszepezdi magányából is minden ülésről kimentette magát, gyönyörű kézírásával.

Utóljára 1945 november 5-én írt Balatonszepezdről, amikor is Mindszenty hercegprímás úr öminenciájának kinevezése fölött érzett örömet tolmácsolta. Gyászjelentésében neje: *Izay Boriska* mély fájdalommal tudatja férjének 1946 szeptember 19-én, életének 77-ik és házasságának 26-ik évében történt elhunytát, amikor is az *utolsó kenet* szentegével megerősítve adta vissza nemes lelkét Teremtőjének. Temetése 1946 szeptember 24-én délután volt a X. kerületi új köztemető halottas házából, ahonnan a hősök parcellájában helyezték örök nyugalomra.

Megdicsőült tagtársunk emlékeztét a IV. osztály tagjai felállásukkal tisztelték meg.

Elnöklő tiszteleti tag ezután felkérte *Gimesi Nándor* osztálytitkár urat bejelentett előadásának megtartására.

Gimesi Nándor megtartotta *«Az androeceum szerveződése és a mikrosporogenezis»* című előadását, amelyet igen szép vetített képekkel illusztrált.

A szakülést követő zárt ülésen az osztály tagjai hozzájárultak ahhoz, hogy november hónap folyamán is tartsunk üléseket.

A IV. osztályban maga *Wodetzky József* elnöklő tiszteleti tag fog előadást tartani.

Kelt Budapesten, 1946 október 24-én. Jegyezte: *Papp Károly* főtitkár.

14. Jegyzőkönyv a II. osztálynak 1946 november 15-én, délután 4 órakor tartott felolvasó üléséről.

Elnök: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

Megjelentek: Gyenis András, Kumorovitz Bernát, Várdai Béla akadémiai tagok; továbbá számos vendég, köztük Fruchtl Ede, a Magyar Kurir munkatársa.

Elnöklő osztálytitkár felkéri *Gyenis András* rendes tagot székfoglaló előadásának megtartására.

Gyenis András S. J. megtartja előadását: *Indián redukciók Paraguayban* címen.

Gyenis András székfoglaló előadásában részletesen kifejti, hogy a jezsuiták missziós tevékenysége Paraguayban eddigél 30 indián telepet hozott létre, amelyekben a guarani-törzs tagjait nevelték és oktatták. E telepek 150 éven át fejtették ki áldásos működésüket. Világi kormányzat szempontjából a spanyol király alá tartoztak, akit a buenos-ainesi alkirály, vagy kormányzó képviselt. Egyházi szempontból az asuncióni püspökség keretébe osztották be. Minden telep önmagát látta el. Volt magántulajdon. Cserekereskedés dívott köztük. A közös birtok hozamából tartották fenn az intézeteket (árvák, aggok, özvegyek, iskolák, üzemek, kórház stb.) fizették az adót a spanyol királynak. Ilyen szempontból mérsékelt kommunizmus állott fenn a telepek berendezésében.

Elnöklő osztálytitkár méltatja az elhangzott előadást. *Gyenis András* tagtársunk már 1930-ban írt egy munkát az afrikai magyar hithirdető jezsuiták működéséről: *Magyarok a Zambézi őserdeiben* címmel. Jelenlegi előadásában sok ismeretlen részlettel világította meg a redukciók történetét. Minthogy mai előadásával *Gyenis András* tagtárs úr székfoglaló előadását megtartotta, őt Ügyrendünk 61. szakasza alapján teljes jogú tagnak jelentem ki, s működésére a jó Isten áldását kérem.

Kelt Budapesten, 1946 november 15-én. Jegyezte: *Meszlényi Antal* osztálytitkár.

15. Jegyzőkönyv a III. osztály 1946 november 22-i üléséről.

Elnök: *Várdai Béla* osztályelnök.

Megjelentek: Aistleitner József, Bartha József, Gulyás Pál, Gyenis Antal, Lám Frigyes, Pitroff Pál, Rybár József, Schwartz Elemér, Wodetzky József akadémiai tagok, Papp Károlyné Balogh Margit dr. vendég, s számos vendéghallgató.

Elnök köszöntve a megjelent tagokat s vendégeket, az ülést megnyitja; majd felkéri *Schwartz Elemér* rendes tagot bejelentett előadásának megtartására.

I. Schwartz Elemér rendes tag megtartja: *«A tudós társaságok és a Szent István Akadémia»* című előadását.

Elnök köszönetet mondva az előadónak, jelenti, hogy a kifejtett tervek az összes osztályokat érintik, s így érdemben csak együttes ülésen tárgyalhatók. A javaslatot különben az egyes osztályok már tárgyalták s jelenleg a nyílt ülésen az előadó úr sem kívánja a hozzászólásokat. Olasz és német példákra hivatkozással Akadémiánk oly módon volna átalakítandó, hogy tudományos jellegének részleges megtartásával a katolikus közélet kimagasló férfiai is magában foglalná. Ezáltal az akadémiai tagok egyenlőségén is bizonyos rés keletkeznék, ami jelenlegi szervezetünk lényeges átalakítását vonná maga után. Ezért javaslatra bizonyos nehézségekbe ütközik.

II. Városi István rendes tag, Esztergomból, akadályozva lévén a megjelenésben, *Költeményeit* Pitroff Pál osztálytitkár mutatta be.

Elnök méltatja a felolvasott versek értékét: *Városi István* lírája általában erővel szárnyal, de a most elhangzott verseken meglátszik a keserves időök súlya alatt a szeszélyes hangulatokhoz való menekülés. Ez a lidércnyomás úgy mint mindnyájunknál, nála is csak az enyhültebb idők visszatérésével fog megszűnni! Adja Isten, hogy ezt mielőbb megérhessük!

Elnök köszönetet mondva a tagoknak és vendégeknek, az ülést esti 6 órakor bezárja. Jegyezte: *Pitroff Pál* osztálytitkár.

16. Jegyzőkönyv a IV. osztály 1946 november 29-én, délután 4 órakor tartott üléséről.

Elnök: *Gimesi Nándor* r. tag, osztálytitkár.

Megjelentek: Bartha József, Dudich Endre, Haltenberger Mihály, Papp Károly, Réthly Antal, Szerf Emil, Skrop Ferenc, Várdai Béla, Vendl Aladár, Wodetzky József, Wolsky Sándor, Zsivny Viktor akadémiai tagok.

Továbbá *Bogsch László* egyetemi magántanár, Náray-Szabó I., Sasvári R. és Zombori I. vendégek.

Elnöklő osztálytitkár az ülést megnyitja s jelenti, hogy távolmaradását kimentette báró Andreánszky Gábor rendes tag.

Majd felkéri Papp Károly főtitkár jelentésének megtételére.

Papp Károly főtitkár a következő jelentéssel járul az osztály elé:

„Tekintetes IV. osztály! Október 25-i ülésünkön megemlékeztem *Szentkereszthegyi Kratochvil Károly* altábornagy tagtársunk elhunytáról. Azóta megkaptuk a megboldogult gyászjelentését, amelyben neje, *Izay Boriska* mély fájdalommal tudatja, hogy szeretett férje 1946 szeptember 19-én 77 éves korában, házasságának 26-ik évében elhunyt. Temetése az új köztemető hősök parcellájában szeptember 24-én volt. Minthogy halála hírének elkésve kaptuk, temetésén részt nem vehettünk, s így most búcsúznak Szeretett Tagtársunktól!

Mai ülésünkön még egy szomorú hírt kell jelentenem, minthogy egy élete delén álló tagtársunknak a messze idegenben, Délamerikában történt elhunytáról van szó. Ugyanis *Duzár József* pécsi egyetemi tanár délamerikai tanulmányútján 1946 november 6-án, túl az óceánon a venezuelai Caracasban váratlanul elhunyt.

Adjon nekik a Mindenható örök nyugodalmat s a földöntúli életben az örök világosság fényeskedjék nekik.

Eme fájdalmas megemlékezés után öröndetes eseményekről is be kell számolnom.

a) Ugyanis az elmúlt hónapban a Magyar Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr *Horusitzky Ferenc* tagtársunkat a szegedi tudományegyetemre a földtan nyilvános rendkívüli tanárává nevezte ki. Üdvözlöm ifjú Tagtársunkat és sok sikert kívánok működéséhez, hogy Édesatyja nyomdokain dicsőséget hozzon a Horusitzky-család nevére.

b) Egy másik öröndetes esemény *Scherf Emil* főgeológus tagtársunk legújabb felfedezése. Tudós tagtársunk az Eötvös-féle torziós ingával és a földalatti robbantásokkal végzett kísérletek alapján *Bugyi, Kerekegyháza és Kecskemét* alatt a pontusi-pannóniai rétegek fekvésében 1200—1500 m mélységben a *szarmáciai mészkövek szintjét sejteti*, amely a földigáz és földolaj kutatásokra bizonyos reményt nyújt.

A felolvasó ülés tárgysorán:

1. *Wodetzky József* tiszteleti tag: A kozmikus tér geometriája címen,

2. *Szinyi Viktor* rendes tag *Náray Szabó I., Sasvári R. és Zombori I.* segédkezelésével kimutatott új ásványt ismertetett *Kisbányáról*, amely ásványt *Para-Jamesonit* néven iktatott be a tudományos ásványtani irodalomba.

Elnöklő osztálytitkár a két előadónak magas színvonalon álló előadásáért köszönetet mondva, az ülést délután 6 órakor bezárja. Jegyezze: *Papp Károly* főtitkár.

B) A SZÁMVIZSGÁLÓBIZOTTSÁG JELENTÉSE.

A számvizsgálóbizottság jelentése a Szent István Akadémia 1945 dec. 31-i vagyonáról. Alulírott számvizsgálóbizottság a mai napon tartott ülésében a Szent István Akadémiának a Szent István-Társulatnál kezelt vagyonára vonatkozó 1945. számadási évre szóló zárószámadását és vagyonmérlegét megvizsgálván, azokat helyeseknek, a vezetett könyvekkel egyezőeknek és a kellő okmányokkal támogatottnak találta. Megállapítottuk, hogy a Szent István Akadémia vagyonmérlege a Szent István-Társulat kezelésében álló vagyonra vonatkozólag 1945 december 31-én 6703.67 pengő, az 1944 december 31-én volt 17.029.75 pengővel szemben. Különösen is hangsúlyozzuk, hogy fenti megállapításaink a Szent István Akadémia vagyonának csak arra a részeire vonatkoznak, melyek a Szent István-Társulat kezelésében állanak.

Budapest, 1946 október 23-án.

A Szent István Akadémia számvizsgálóbizottsága: *Egyed István* elnök, *Bertóty Herz József*, dr. *Pitroff Pál*, dr. *Kerékgyártó Árpád*, *Voit Lajos*.

A Szent István Akadémia Együttes Ülésének Budapest, Szentkirályi-utca 28. szám.

Vagyommérleg.*Vagyon.*

Készpénz.....	1.224·23
Értékpapírok	4.479·44
Könyvkészlet	1.000—
Alapítványok	1.850—

Összesen ... 8.553·67

Teher:

Alapítványok ellenszámla:

Lukcsics, Veszprém	1.000—	
Váradi Kalocsa	50—	
Tower, Pápa	800—	1.850—
Vagyon 1944 december 31-én	17.029·75	
Csökkenés	10.326·08	6.703·67

Összesen ... 8.553·67

Készpénzszámla.*Tartozik:*

Személyzeti költség.....	1.014·46
Postaköltség	300—
Nyomdai előállítás	9.178·82
Készpénz 1945 december 31-én.....	1.224·23

Összesen ... 11.717·51

Követel:

Egyenleg 1945 január 1-én	11.550·31
Kamat.....	167·20

Összesen ... 11.717·51

Kelt Budapesten, 1946 október 23-án.

Egyed István elnök, *Bertóty Herz József*, *Pitroff Pál*, *Kerékgyártó Árpád*,
Voit Lajos, a számvizsgálóbizottság tagjai.

IV. ALKALMI BESZÉDEK.

I. Megemlékezés gróf Zichy Jánosról, Akadémiánk igazgató tanácsi tagjáról. A Szent István Akadémia 1944 február 18-án tartott együttes ülésén elmondotta: Pataky Arnol tiszteleti tag, másodelnök.

Tekintetes Szent István Akadémia!

Szomorú kötelességet teljesítek, amikor a Szent István Akadémia őszinte gyászának adok kifejezést gróf Zichy János halála fölött, aki a folyó évi január 6-án költözött az örökkévalóságba. Gróf Zichy János halálával ismét megirítkult azoknak a nagyjainknak már amúgy is gyér sora, akiknek a neve a keresztény megújulás időszakában elválaszthatatlanul összeforrott a magyar katolicizmus életével, és akik a XX. század elejének katolikus renaissance-a eseményeiről elmondhatták: «Quorum pars magna fui». Gróf Zichy János életének és politikai szereplésének kezdete összeesik azzal az idővel, mely ugyan külsőleg nyugodt, boldog korszaknak látszott, de az öntudatos vallásos élet terén valóban a mélypont körül járt. A XIX. század utolsó évtizedeiben és a XX. század elején a liberalizmus ulti diadalát; aki magát hithű katolikusnak merte vallani, kitette magát kortársai meg nem értésének, gúnyjának, sokszor igazságtalan gyalázásának is. A hitvalló hősök bátorságára volt szükség, hogy valaki — mint gróf Zichy Nándor, gróf Apponyi Albert és néhány más meggyőződéses világi férfiú — rari nantes in gurgite vasto — magát nyíltan katolikusnak merje mondani. Katolikus összefüveteleinken, nagygyűléseinken hiába kerestük az állami élet exponált egyéniségeit, ha nem vállalták egyszersmind a kockázatot, hogy őket ultramontánoknak és klerikálisoknak kiáltsák ki. Még igen élénken emlékezetemben van az az első lelki-gyakorlat, amelyet Istenben boldogult Prohászka Ottokár mint esztergomi teológiai tanár 1902-ben, Áldozósütőtörtök előtt az Egyetemi Templomban férfiak számára tartott, amelyet mint egyetemi hallgató én is végighallgattam. A már akkor is országos híré szónokot sokan meghallgatták, de a lelki-gyakorlat végén mindössze hét férfiú járult a szentségekhez...

Ebben, a katolikus szempontból oly sivár korszakban lépett fel Zichy János. Mélységes katolikus meggyőződésével ő is azok közé akart tartozni, akik a katolikusokat ebből a lelki tespedésből fölrázzák. Katolikus politikáról akkor még szó sem volt, ezt először meg kellett alapítani. Zichy János is azok közé tartozott, akik az akkori egyetlen, kifejezetten katolikus politikai pártot, a Néppártot életre hívták. Nem szólok azokról az áldozatokról, amelyeket ez a lépése számára jelentett; csak arra mutatok reá, hogy Zichy János egész hosszú politikai pályáján keresztül, mint közkatona és mint vezető egyéniség, mint országgyűlési képviselő és mint miniszter sohasem lett hűtlen a katolikus szellemű politikai irányhoz, sohasem változtatott frontot, sohasem másította meg meggyőződését. Gáncsolták, támadták, de ellenfelei sem vonhatták kétségbe, hogy Zichy János «integer vitae scelerisque purus» férfiú, aki egész hosszú politikai pályáján: az első világháborút megelőző időktől kezdve napjainkig cselekedeteinek csak egy vezérelvét ismerte: hajthatatlan, szilárd katolikus meggyőződését!

Fiatal éveiben mélységes fájdalommal szemlélte, hogy az egyetemi világi ifjúságra reáillenek az Úr Jézus szavai: «Erant vexati et jacentes sicut oves non habentes pastorem». Az ifjúság másik nagy pártfogójával, Glattfelder Gyula akkori központi papnevelő intézeti prefektussal együtt megalapította az első Szent Imre kollégiumot. A szerény kezdetet nagyszerű fejlődés követte, és az Isten áldásával ma már hazánk különböző helyein vannak Szent Imre kollégiumaink, amelyekben az egyetemek világi ifjúsága Szent Imre szellemében nyeri neveltetését.

Nem célom itt Zichy János egyéniségét, hazánk és egyházunk iránt szerzett sok érdemét behatóan méltatni. Ezeket az érdemeket a Szent István Akadémia is elismerte, amikor azt a férfiút, aki a Szent István-Társulat részéről a Szent István Akadémia Igazgatótanácsának a tagja volt, a *II. osztály tiszteleti tagjává ajánlotta* és megválasztása biztosnak volt mondható. Fájdalom, közbejött halála ezt a választást tárgytalanná tette. De Akadémiánk lélekben őt a magáénak mondja, és emberi nagysága sokak számára még hosszú időre ragyogó példakép marad. Emlékét a Szent István Akadémia kegyelettel fogja megőrizni.

II. *Pataky Arnold másodelnök* a következő beszéddel búcsúzik 1944 február 25-én a Szent István Akadémia másodelnökségéről, és köszönti utódját: *Angyal Pál* megválasztott másodelnököt.

«Tekintetes Szent István Akadémia !

a) A választások eredményének a kihirdetésével az én másodelnöki tisztem véget ért.

Amikor három esztendővel ezelőtt a Szent István Akadémia osztatlan bizalma folytán átvettem a másodelnökséget, ezt azzal a szent kötelességérzettel tettem, hogy teljes erőmből méltónak kell lennem e reám nézve felette megtisztelő, előlegezett bizalomra, és minden erőmmel szolgálnom kell a Szent István Akadémia nemes és magasatos ügyét. Mélyen tisztelt Uraim, én mélyreható analógiát látok egyrészt az egyházi rend felsőbb fokozatait felvenni óhajtó lélek kívánsága, másrészt minden tisztség vállalás között. A szerpappá, az áldozópappá és a püspökké szentelés szertartása azzal kezdődik, hogy az archidiaconus, illetve, ha püspökszentelésről van szó, az idősebb consecretor-püspök a jelöltet a szentelő püspök elé vezeti a következő szóval: «Reverendissime Pater! Postulat Sancta Mater Ecclesia, ut hunc subdiaconum, (diaconum, presbyterum) ad onus diaconatus (presbyteratus, episcopatus) evehatis». Tehát az Egyház a felszentelés kegyelmét elsősorban nem úgy tekinti, hogy azzal a jelöltnek bármennyire szent óhajtatását teljesíti, hanem az *Egyház kívánja* az illető kandidátusnak magasabb méltóságba, e magasabb méltóság *terheibe* való beállítását, hogy az illető a szélesebb munkatéren több léleknek a javát mozgathassa elő. A Szent István Akadémia tőlem is azt követelte meg, hogy három esztendőn keresztül mint primus inter pares fokozott mértékben vegyem ki részemet az Akadémia munkájából. Megválasztásom után lelkemnek legelső érzése volt: a hála a Szent István Akadémia bizalmáért — és gyöngeségem tudatában egész leendő munkásságomat felajánlottam az Úr Jézus Szentséges Szívének és Édes Szűzanyáknak. Az Ő oltalmukba ajánlottam egész másodelnöki munkásságomat. Hogy mennyire tudtam megfelelni a belém helyezett bizalomnak, annak a megítélése nem reám tartozik; a hiányokat és tökéletlenségeket emberi gyarlóságomnak kegyeskedjenek betudni. A megtisztelő megválasztatást igaz örömmel fogadtam el, és most teljes lelki nyugalommal adom át utódomnak. De mielőtt ezt megtenném, méltóztassanak megengedni, hogy szívem legbensőbb háláját fejezzem ki a Szent István Akadémia főmagasságú elnökének, Serédi Jusztinián bíboros-hercegeprimás úr Öminenciájának a kegyes támogatásért, Akadémiánk főtítkárának, *Papp*

Károly professzor úr ömértóságának, aki páratlan odaadással és buzgósággal élt-halt Akadémiánk javáért, az osztályelnök és osztálytitkár uraknak, valamint Akadémiánk minden egyes tagjának, akik felolvasásaikkal és az Akadémia ülésein való jelenlétükkel a Szent István Akadémia munkásságát előmozdították. De hálám és köszönetem elősösbran szóljon az Úr Jézusnak és a Boldogságos Szűznek, akik gyöngeségemet támogatták és a mostani szörnyű világháború éveiben is Akadémiánknak nyugodt, zavartalan életét lehetővé tették.»

b) *Pataky Arnold* lemondott másodelnök a következő beszéddel köszönti az újonnan megválasztott másodelnök urat: *Angyal Pál* egyetemi tanár úr ömértóságát:

«Most pedig Méltóságodhoz fordulok, a Szent István Akadémia másodelnökéhez. Amikor Téged, mint Akadémiánk másodelnökét szívem egész melegével üdvözöllek és működésedhez a jó Isten legbősegebb áldását kérem, régi, kedves emlékek újulnak fel a lelkemben. Az 1923/24. tanévben mi már együtt dolgoztunk az Egyetemi Tanácsban: Te mint a jog- és államtudományi kar dékánja, én pedig mint a hittudományi kar prodékánja. Már akkor meg láttam és megtanultam nagyrabecsülni egyéni értékeidet, tudományos képzettségedet, nagy munkabírási és lelkiismeretes kötelességteljesítéset. Majd, amikor egyetemünk legmagasabb méltóságát, a Rector Magnificus tisztét viselted, akkor nyerte meg egyetemünk a cseh-szlovák állammal szemben viselt birtokperét. Azóta is többször dolgoztunk együtt az Egyetemi Tanácsban, és ott láthattam meleg, atyai érdeklődésedet és szeretetedet egyetemünk szegénysorsú ifjúsága iránt is. Akadémiánk másodelnöksége méltó kezekbe jutott.

Adja a Mindenható, hogy másodelnökséged ideje a Szent István Akadémiának fényes időszaka legyen és Neked magadnak is sok, sok örömet szerezzen! A jó Isten áldása kísérje másodelnöki működésedet!»

Angyal Pál másodelnök hálás szívvel köszöni Elődjének üdvözlő szavait s ugyancsak köszönetet mond az Akadémia összes megjelent tagjainak a kitüntető választásért, igérve, hogy működését Elődjei nyomán a katolikus tudósok javára fordítja.

V. GYÁSZBESZÉDEK.

I. *Gróh Gyula* rendes tag búcsúbeszéde *Szebellédy László* egyetemi ny. r. tanár, rendes tag ravatala felett a Kerepesi-temető halottas házában Budapesten, 1944 január 26-án szerdán délután.

Szebellédy László, eljöttem Hozzád a királyi magyar Pázmány Péter tudományegyetem, a *Szent István Akadémia* és a Kis Akadémia, továbbá a magam nevében is, hogy búcsút vegyek Tőled!

Hozzád szólok, noha tudom, hogy szavaimat földi értelemben nem hallod. Földi dolgokról szólok, noha tudom, hogy Te túl vagy mindenén, ami földi. Elmondom, hogy mit éreztünk, mikor megtudtuk, hogy elhagytál minket, noha tudom, hogy szavaim a pusztában kiáltó szavai. Felpanaszoló, hogy Kárunk mit vesztett, noha biztos, hogy a Te veszteséged földi szemmel nézve mindannyiunkénál nagyobb. Te túl vagy a földi dolgokon, túl vagy a siralom völgye nyomasztó testi kínjain, Te megboldogultál és részese vagy annak a boldogságnak, ami az igazaknak szent hitünk szerint kijár. Senki sincs köztünk, aki ezt tapasztalásból ismerné. Földi szemmel, kicsiny látókörrrel saját mindennapi gondunkat, bajunkat mindennél nagyobbnak látjuk.

Alig pár éve gondban voltunk, mikor arról volt szó, hogy betöltsük azt a munkahelyet, amelyről a halál elragadott. Olyan férfiút kerestünk, kire rábízhattuk új kémikus és gyógyszerész nemzedékünk kiképzésének egyik nagy fejezetét. Olyant, aki szakjának e hazában legeszesebb, legtalálékonyabb művelője. Tudóst kerestünk, kinek annyi a tudománya, hogy bőven juttathat belőle ifjúságunknak. Tapasztalt férfit kerestünk, hogy átadja tapasztalatait a reánk bízott ifjaknak. Kartársat kerestünk, aki megérti és megérzi a feladata nagyságát. A választás Reád esett, Reád, aki szaknyelven szólva a kicsinyt, az analitikailag kicsinyt keresve szakmádban nagyot alkotál. Aki munkáiddal dicsőséget szereztél nemcsak Magadnak, hanem mindnyájunknak, mert sikereid egy-egy sugara reánk is süttött, dicsőséget szereztél nemcsak itthon, hanem Hazánk szűk határain messze túl is, mindenütt, ahol szakmádhoz értenek. Reád esett választásunk, mert sokat vártunk Tőled! Hiszen fiatal voltál és tetterős. Tele voltál tudományszakod szeretetével. Biztos ítélő tehetséggel áldott meg az Úr! Olyan területeken találtál újat és megragadót, amelyekről a köztudat azt tartotta, hogy ott már minden le vagyon tarolva. Örök dicsőséged, hogy az atomgyógyítás terén újabban emlegetett ultra mikrokémiának egyik legelső művelője voltál. Bizakodásod mireánk is áterjedt, mikor Karunk munkahelyedre állított. Alig pár éve ennek. A szörnyű kór kivette kezedből a lombikot. Derékba tört kivételesen szép, nagy pályafutásod. Nem volt idő rá, hogy megvalósítsad tudományos terveidet. Nem neveltél generációkat, nem öregbítettél korábbi sikereidet és mi is elestünk dicsőséged Rólad ránk visszavert fényétől. Te már előbb elvégezted dolgod. Mintha tudtad volna, siettél. Annyi tudományos munkát végeztél, mint korodban kevesen. Most nyugalom, örök békeleség lesz Részed. Legyen Véled az Isten és légy Te Istennel.

II. *Gimesi Nándor* osztálytitkár búcsúbeszéde *Szabó Zoltán* egyetemi ny. r. tanárnak, a IV. osztály rendes tagjának ravatala felett Budapesten, a Kerepesi-temető halottas házában 1944 május 22-én.

Gyászoló Gyülekezet! Mielőtt elveszi tőlünk a Földanya azt, ami mulandó Benned, ime, szölok Hozzád, Kedves Barátom, akit ma temetni és siratni jöttünk! Szavaim a Pázmány Péter Tudományegyetem Alma Matere és a Szent István Akadémia nevében szállnak Feléd, bár bensőmben azok nevében is emlékezem, akik természetyszerűen legközelebb élnek szívedhez.

Nagyon korán mentél el és igen árvák maradtunk, de megvigasztal az írási szó, mely Reád is vonatkozik: «Brevi consummatus, explevit tempora multa». Aránylag rövid életed a szinte emberfölötti munka hősi példája volt. Te is a századforduló tudós és tanár nemzedékének tagja voltál. Ismerted, átélted és Magad is alkottad azt a nagyszerű fejlődést, amelyet éppen e korszak biológiájának arculata mutat és mindig közelebb jutottál azoknak az értékeknek megértéséhez is, melyek sem Benned, sem az általános emberi megismerésben nem mulandók, s melyeket ma már — igaz szívvel hiszem — a magasabb világosságában láthatsz.

A Szent István Akadémiának, majdnem megalakulása óta, igen buzgó és nagytekintélyű tagja voltál és így itt is megalkottad magadban szellemi magasabbrendűségnek keresztényi szintézisét.

Több mint négy évtizeden át voltál hűséges fia és messzeföldön ismert munkása Alma Materünknek. Hiszen már egyetemi hallgató korodban megfogott a természettudományok ragyogó színekbe és alakokba öltözött szépségének valósága. Hallgató társaiddal és barátaiddal már ekkor is ebben a szellemben érintkeztél és arra törekedtél, hogy a tudomány gondolatát mindjobban elmélyítsd magadban. Ez az odaadás vitt többször távolabbra is a hazai rögtől és már egész fiatalon kiérdemelted a külföld elismerését. Ily módon nagyon korán kialakult tudományos egyéniséged és 1905-ben az Alma Mater magas céljait szolgálhattad. Értéked évről-évre folytonosan emelkedett és 1912-ben Tudományegyetemünk magántanára lettél, majd 1913-tól kezdve, mint adjunktus is hűségesen hordoztad az Egyetem és Elöljáród célkitűzéseit. Amikor életed íve a Műegyetem felé lendült, akkor is hű maradtál Alma Materünkhöz és ezt az a tény bizonyítja legjobban, hogy itteni magántanárságod igen dús anyagát a genetika probléma körével is kibővítetted az 1936. évben.

Ezáltal egy minden tekintetben modern diszciplinának perspektívájával tágitottad a növényvilág rendszerező tudományának értékeit. Midőn 1940-ben a Pázmány Péter tudományegyetem nyilvános rendes tanárának hívtok meg, ezzel a magas kitüntetéssel nemcsak tudományod nagyvonalúságát kívánta méltó módon elismerni az Alma Mater, hanem azt a négy évtizedes fáradhatatlan odaadást is megtisztelte, amely Téged életmunkád során mindig hozzá kötött. Nagyon szeretted az ifjúságot és munkatársaidat. Szívesen és örömmel adtad nekik s így a magyar jövőnek tudásod bőségét s nemcsak szóban, írásban, könyvben, de mindenképpen példás életteddel is irányítottad, vezetted őket. A világéges emberpusztító szenvedései között is van még könnyünk arra, hogy megsirassuk a tudomány és baráti érzés halottját. Ezért állunk itt most oly sokszoros gyász címén e mérhetetlen sok fájdalomból emelkedő ravatal előtt. Szabó Zoltánban olyan egyéniség távozott el, aki humanista tisztasággal szolgálta a tudomány eszményét. Ahogy ezt cselekedte, azzal nemesebbé tette önmagában és maga körül az életéről való felfogásunkat. A tudomány arra szolgált számára, hogy felemelje a lét színvonalát és gazdagítsa vele az emberi méltóságot. Soha nem bántotta meg a tudomány ideálját és nem vétett a szellem világossága ellen. Ezért volt olyan világító erejű az élete és nem tudunk eléggé hálások lenni neki mindazért, amit egy élet áldozatában, katedrájának és nekünk ajándékozott. Nagy magányosságot jelent számunkra, hogy most már nélküle

emberi jósága és tudománya verőfénye nélkül kell tovább járnunk az élet útján. Bár lelke mindig velünk marad, mégis, nemcsak egy igaz magyarral lettünk kevesebbek, hanem egy hatalmas tudás rendszerével és látásával maradtunk szegényebbek. Mély hálával és fájdalommal meghajolva minden értéked és nagyságod előtt, búcsúzunk Tőled, hűséges Barátunk, kedves Társunk, szeretett Mesterünk! Isten Veled!

III. Megemlékezés *Horusitzky Henrik* rendes tagról 1944 augusztus 20-án történt elhunytá alkalmából.

A magyar talajtani kutatások egyik megalapítóját, székesfővárosunk hidrogeológiai viszonyainak legkitűnőbb kutatóját gyászoljuk *Horusitzky Henrik* kartársunkban, aki 74 éves korában örökre itt hagyott bennünket.

Az *agroteológia magyar úttörői* közül három tudós emelkedik ki, úgymint *Inkey Béla*, aki a Nagy Magyar Alföldet, *Treitz Péter*, aki a Duna-Tisza között és *Horusitzky Henrik*, aki a Kis Magyar Alföldet kutatta; ők még a régi Magyarország talajviszonyairól írták alapvető munkáikat.

Horusitzky Henrik munkásságának első időszaka az első világháború előtti időkre esik. Nevéhez fűződik az első magyar agroteológia térkép szerkesztése, amelyet *Magyar Szőlőgyén* és *Párkány-Nána* vidékéről az elmúlt század végén adott ki. Ez a 75.000 mértékű térkép az 1900. évi párisi világkiállítás tudományos osztályán ezüst érmet nyert; ugyanakkor, amidőn *Lóczy Lajos*nak a *Magyar Birodalom* geológiai viszonyairól készített 360.000 mértékű, 44 színben ragyogó hatalmas térképét a francia bíráló bizottság az arany éremmel tüntette ki. Ugyancsak ebben az évben épült fel Budapesten a magyar királyi Földtani Intézet Stefánia-úti palotája, amelyet *Ferenc József király* 1900 május 29-én személyesen nyitott meg, s amelyet *Semsey Andor* nagybirtokos fejedelmi adományából a magyar geológusok Közép-Európa legelső földtani intézményévé fejlesztettek. Ebben az intézetben működött *Horusitzky Henrik*, itt írta meg a Kis-Alföldről és a szomszédos vidékekről százat megközelítő agroteológiai értekezését.

Az első világháború után, országunk szétdarabolásával kezdődik tudományos munkásságának második időszaka, amely székesfővárosunk hidrogeológiai kutatásaiban érte el csúcspontját. Tíz éven keresztül kutatta Budapest földtani és vízrajzi viszonyait, mígnen elkészült nagy munkája, amelyet két kötetben adott ki. Az I. kötet 1935-ben jelent meg, s ez a pesti oldalt tárja elénk, míg a II. kötet 1939-ben került ki a sajtó alól, s ez a budai oldal viszonyaival foglalkozik. A vaskos 2 kötetet 42 melléklet és székesfővárosunk határának 10.000 mértékű geológiai térképe díszíti, amely elénk színezéssel tárja elénk Budapest székesfőváros altalaját és vízhálózatát.

A nagy munkából megismerjük a pesti oldalon a keleti dombokról lezúduló talajvizek útját, azután a régi Duna medrét, amely a Nagy-körút táján kanyargott; a budai oldalon látjuk a Duna mentén feltörő hévízi forrásokat, s a budai köves talajokat. Ha a nagy világvárosok után székesfővárosunk is áttér a földalatti vasutak rendszerére, s ha a pesti oldal mély vasutai a Duna medre alatt fúrándó alagúton robognak át a budai oldalra: úgy *Horusitzky Henrik* térképei biztos útmutatást nyújtanak a tervező mérnököknek arról, hogy miként kerüljék ki a mélyből fakadó hévízvek nyomán a veszélyes helyeket.

Horusitzky nagy munkájának értékét a szakkörök máris felismerték, s a *Szent István Akadémia* 1942 december 13-i ünnepi ülésén szerzőjét akadémiai jutalommal tüntette ki. A kitüntetést az ünnepi ülés 180 főnyi közönsége előtt, *Szendy Károly* polgármester, *Moravay Endre* alpolgármester s a székesfővárosi műszaki férfiak jelenlétében, *Szerédi Jusztinián* bíboros-hercegprímás, akadémiai elnök személyesen nyújtotta át az ünnepelt geológusnak, kiemelve azt

a különös érdemét, hogy munkáját mint a Földtani intézet nyugdíjas igazgatója, életének utolsó évtizedeiben készítette.

A kitüntetés hatása alatt írta meg azután *Horusitzky Henrik* utolsó értekezését, amelyet a Szent István Akadémia IV. osztályának 1943 február 12-i ülésén mutatott be: *Triplex creatio Dei* — a hit és a természettudomány alapján, amelyben mély vallásosságról tett tanubizonyságot. Ezen 12 oldalas kis értekezésével, hattyúdálával búcsúzott el tőlünk, a Szent István Akadémia tagjaitól. Ezután még másféléven át önuralommal tűrte testi szenvedéseit, két kiváló gyermekében gyönyörködve, akik közül Ferenc fia geológusi pályájának folytatója s mint egyetemi magántanár. Akadémiánknak is egyik fiatal tagja.

Számos kitüntetése közül még csak azt említem meg, hogy *Horusitzky Henrik* nyug. földtani intézeti igazgatót, akadémiai díjunk nyertesét a főiskolai rangra emelt *mosonmagyaróvári mezőgazdasági akadémia*, mint 50 esztendővel ezelőtt végzett kitűnő hallgatóját az 1943. évben aranyoklevéllel tüntette ki.

Boldogult kedves Kartársammal *csaknem félszázad óta együtt működtem* mint geológus; kezdetben a magyar királyi földtani intézetben, majd egyetemi tanári pályám alatt a *Magyarhoni Földtani Társulatban*. Amikor eme nagymúltú társulatnak 90 éves *főnnállási évében* tanítványaim szeretete az *elnöki méltóságba* emelt, ugyanakkor a *társulat hidrológiai szakosztályának elnöki* székét *Horusitzky Henrik* kartársam töltötte be, s így az 1940-ik évben működésünket benső kapcsolat kötötte össze.

A Szent István Akadémiában 1921 óta egyik legbuzgóbb tagtársunk volt, aki hidrológiai kutatásairól több ízben beszámolt a IV. osztály előtt.

Földi pályáját befejezve, búcsúzunk kedves Tagtársunktól: adjon neki a Mindenható örök nyugalmat s az örök világosság fényeskedjék Neki.

Papp Károly.

VI. ELHÚNYT TAGTÁRSAINK AZ 1944., 1945. ÉS 1946. ÉVEKBEN.

1. 1944 január 6. *Gróf Zichy János* nyug. vallás- és közoktatásügyi miniszter, a Szent István Akadémia igazgató-tanácsának tagja, 76 éves korában, Budapesten.

2. 1944 január 23. *Szebellédy László*, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán a vegytan ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, 43 éves korában, Budapesten.

3. 1944 május 18. *Szabó Zoltán*, a Pázmány-egyetem bölcsészettudományi karán a növényrendszertan ny. rendes tanára, a IV. osztály rendes tagja, 62 éves korában, Budapesten.

4. 1944 augusztus 20. *Horusitzky Henrik*, az országos magyar Földtani Intézet nyugalmazott igazgatója, a IV. osztály rendes tagja, az 1942. évi akadémiai díj nyertese, 74 éves korában, Budapesten.

5. 1945 február 6. *Rejtő Sándor* egyetemi rendkívüli tanár, az Új Szent János kórház főorvosa, a IV. osztály rendes tagja, 65 éves korában bombatámadás következtében, Budapesten.

6. 1945 március 11. *Vízer Vilmos*, a Magyar Általános Köszénbánya Részvénytársulat vezérigazgatója, a IV. osztály rendes tagja, 72 éves korában, Budapesten.

7. 1945 március 29. *Serédi Jusztinián* bíbornok-hercegprímás, esztergomi érsek, az I. osztály tiszteleti tagja, a Szent István Akadémia Fővédnöke és Elnöke, 61 éves korában, a háborús izgalmak következtében, Esztergomban.

8. 1945 július 11. *Hüll Dézso*, a József-nádor műegyetemen az újkori építéstan ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, 75 éves korában, Budapesten.

9. 1945 augusztus 21. *Vereby Röhlich Károly*, az Erzsébet tudományegyetem orvostudományi karának ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, 46 éves korában, Pécsen.

10. 1945 szeptember 10. *Schermann Egged* bencés főiskolai tanár, a pannonhalmi főapát helyettese, az I. osztály rendes tagja, 77 éves korában, Pannonhalmán.

11. 1945 november 25. *Sziklay János* író, a Dunántúli Közművelődési Egyesület elnöke, a III. osztály tiszteleti tagja, 88 éves korában, Budapesten.

12. 1945 december 4. *Erdősi Károly* pápai prelátus, a Szent István-Társulat alelnöke, a III. osztály rendes tagja, 73 éves korában, Budapesten.

13. 1946 március 7. *Huber Lipót* pápai prelátus, kanonok, az I. osztály rendes tagja, 85 éves korában, Kalocsán.

14. 1946 április 1. *Kenéz Béla*, a Pázmány-egyetem jog- és államtudományi karán a statisztika ny. r. tanára, nyug. kereskedelemügyi miniszter, a II. osztály rendes tagja, 73 éves korában, Budapesten.

15. 1946 április 6. *Berze Nagy János* nyugalmazott tanfelügyelő, a III. osztály rendes tagja, 69 éves korában, Pécsen.

16. 1946 április 14. *Horger Antal*, a Ferenc József tudomány-egyetem nyugalmazott ny. r. tanára, a III. osztály rendes tagja, 73 éves korában, Budapesten.

17. 1946 április. *Magdics Ignác* pápai prelátus, a Ranolder-tanítóképző-intézet igazgatója, az I. osztály rendes tagja, 74 éves korában, Budapesten.

18. 1946 május. *Müller Lajos*, jézustársasági atya, a teológiai intézet tanára, az I. osztály rendes tagja, 72 éves korában, Szegeden.

19. 1946 szeptember 19. *Szentkeresztmegyei Kratochvil Károly* nyugalmazott altábornagy, a Mária Terézia-rend lovagkeresztese, a IV. osztály rendes tagja, 77 éves korában, Budapesten.

20. 1946 november 6. *Duzár József*, a pécsi Erzsébet tudomány-egyetemen a gyermekgyógyászat ny. r. tanára, a IV. osztály rendes tagja, 50 éves korában, délamerikai tanulmányútján, a venezuelai Caracas városban.

KÉRELEM

elhunyt tagtársaink felsorolásával kapcsolatban.

Az 1946 május 29-i ünnepi ülésen tartott főtitkári jelentés idején, a nehéz közlekedési viszonyok miatt, elhunyt tagjainkról még nem voltak pontos adataim. Ennélfogva az Értesítő 21—24. oldalain felsorolt tagtársaink halálozási időpontja nem mindenben egyezik emez újabb felsorolás adataival. Azonban még ez az újabb jegyzék sem egészen pontos. Kérem ezért igen tisztelt Tagtársaimat, hogy az elmúlt évek folyamán elhunyt tagjainkról a pontos adatokat Akadémiánk főtitkárával közölni méltóztassanak.

Kiváló tisztelettel

Budapesten, 1946 december 31-én

Papp Károly
egyetemi tanár, főtitkár.

VII. A SZENT ISTVÁN AKADÉMIA TAGJAI.

1946 december 31-én.

Elnök: —.

Másodelnök: Angyal Pál.

Főtitkár: Papp Károly.

Tiszteleti, külső és rendes tagok:

I. Hittudományi és bölcsészeti osztály.

Osztályelnök: Pataky Arnold
(lemondott 1946 április 11-én)

Osztálytitkár: Horváth Konstantin
(lemondott 1946 augusztus 26-án)

Tiszteleti tag:

Pataky Arnold

Külső tag:

Kniewald Károly

Rendes tagok:

Csárszky István
Sarudy Viktorin
Schütz Antal
Madarász István
3 Trikál József
Martin Aurél
Scheffler János
Horváth Sándor
Szentiványi Róbert
10 Hajós József
Tower Vilmos
Czapik Gyula
Marczell Mihály
Várkonyi D. Hillebrand
15 Aistleitner József
Mester János
Tóth Kálmán
Brandenstein Béla
Kecskés Pál
20 Radó Polykárp
Erdey Ferenc
Török Mihály
Takáts Ernő

Padányi Frank Antal
25 Somogyi József
Pétery József
Felber Gyula
Balassa Brúnó
Iványi János
30 Solti Ferenc
Noszlopy László
Lippay Lajos
Ibrányi Ferenc
Jánosi József
35 Szunyogh X. Ferenc
Horváth Konstantin
Váradi József
Ivánka Imre
Blazovich Jákó
40 Becker Vendel
Takács Ince
Loczka Lajos
Gálos László
Erőss Alfréd
45 Varga Teodorik

II. Történelmi, jogi- és társadalomtudományi osztály.

Elnök : Döry Ferenc
(ott 1946 június 14-én.)

Osztálytitkár : Meszlényi Antal

Tiszteleti tag:

Szinyei Merse Jenő

Külső tagok:

Finke, Heinrich
Mercati, Giovanni

Josi, Enrico
Gyárfás Elemér

Rendes tagok:

Notter Antal
Erdélyi László
Hanuy Ferenc
Angyal Pál
Németh Ambrus
Iványi Béla
Döry Ferenc
Kiss Albin
Láng Nándor
Balanyi György
Balás Károly
Tóth István
Kerevich Tibor
Tolub József
Keller Farkas
Erdélyi Aladár
Kukinich Imre
Kártai Szabó László
Károly Vencel
Kálnár Kálmán
Ezenhoffer Antal
Kéky Adorján
Kandner Pál
Meszlényi Zoltán
Káhy Ernő

Bozóky Géza
Szekfű Gyula
Irk Albert
Friedreich Endre
30 Czettler Jenő
Meszlényi Antal
Abay Gyula
Pázmány Zoltán
Lepold Antal
35 Egyed István
Hermann Egyed
Stolpa József
Mihelics Vid
Atzél Elemér
40 Horváth Jenő
Jajczay János
Theiss Ede
Czobor Alfréd
Genthon István
45 Kumorovitz Bernát
Nizsalovszky Endre
Kniéza István
Juhász Kálmán
Gyenis András

III. Nyelvtudományi és szépirodalmi osztály.

Osztályelnök : Várdai Béla

Osztálytitkár : Pitroff Pál Ödön

Tiszteleti tagok:

Viszota Gyula

Vargha Damján

Rendes tagok:

Lévai Mihály
Bartha József
Bán Aladár
gróf Vay Péter
5 Szántay Szeman István
Gulyás Pál
Várdai Béla
Sík Sándor
Szinnyei Ferenc
10 Harsányi Lajos

Alszeghy Zsolt
Klemm Antal
Voinovich Géza
Brisits Frigyes
15 György Lajos
Gyulai Ágost
Pitroff Pál Ödön
Birkás Géza
Schwartz Elemér
20 Mécs László

Kocsis László
 Finta Sándor
 Eckhardt Sándor
 Gáspár Jenő
 25 Koszó János
 Pakocs Károly
 Koltay Kasztner Jenő
 Timár Kálmán
 Farkas Gyula
 30 Pais Dezső
 Székely László
 Kállay Miklós
 Tóth László

Huszt József
 35 Mészáros Hugó
 Balla Borisz
 Bánhegyi Jób
 Zaymus Gyula
 Városi István
 40 Baránszky Jób
 Várkonyi Nándor
 Ijjas Antal
 Klempa Károly
 Lám Frigyes
 45 Magyar Bálint
 Szalay István Jeromos

IV. Mennyiségtani és természettudományi osztály.

Osztályelnök : Dudich Endre
 (lemondott 1945 okt. 8-án.)

Osztálytitkár : Gimesi Nándor

Tiszteleti tagok:

Suták József

Wodetzky József

Rendes tagok:

Plósz Béla
 Sárközy Pál
 Vörös Cyrill
 Rybár István
 5 Gróh Gyula
 Szőkefalvi Nagy Gyula
 Papp Károly
 Marek József
 László Gábor
 10 Bognár Cecil
 Oltay Károly
 Nékám Lajos
 Gimesi Nándor
 Herczogh Ferenc
 15 Vendl Aladár
 Kadie Ottokár
 Skrop Ferenc
 Dudich Endre
 Ábrahám Ambrus
 20 Éhik Gyula
 Haltenberger Mihály

Angehrn Tivadar
 Vendel Miklós
 Mödinger Gusztáv
 25 Fodor Ferenc
 Lóczy Lajos
 Deseő Dezső
 Zsivny Viktor
 Papp Ferenc
 30 Soó Rezső
 báró Andreánszky Gábor
 Wolsky Sándor
 Mócsy János
 Horusitzky Ferenc
 35 Johan Béla
 Mosonyi János
 Réthly Antal
 Scherf Emil
 Wágner János
 40 Plank Jenő
 Korbuly György

VIII. FÜGGELÉK = APPENDICE.

MARTIRIO DI SAN GHERARDO «IL PREDICATORE SAGGIO».

Nell'adunanza del 20 Settembre 1946, presso l'Accademia di Santo Stefano, sezione III, leggeva **Vargha Damiano** S. O. Cist. membro onorario.

Nel supplemento illustrato n. II. con la fotografia della statua di S. Gherardo in Buda.

INTRODUZIONE.

Questo saggio di storia della letteratura e dell'oratoria fu scritto in base ai codici latini dei secoli XI e XIII e ai codici ungheresi del sec. XVI.

Il nono centenario della morte di *S. Gherardo*, confessore e martire, viene celebrato dalla nostra chiesa cattolica, dalla nostra patria ungherese e dalla nostra Accademia. Giorno felice e fausto giubileo: eterna felicità nello spirito di fede cristiana di *S. Gherardo* — merito imperituro della nostra patria ungherese — fulgida gloria della nostra letteratura — commemorazione radiosa della nostra scienza filosofica ed oratoria.

Gherardo nacque a Venezia ma trascorse e visse la sua vita benedetta in Ungheria. Secondo la biografia più antica in lingua ungherese, che ci restò nel codice Érdy, *S. Gherardo* «viene chiamato il padre del popolo ungherese»; «la protezione sovrana» della nostra patria; «e lo specchio dei vescovi», il quale, come confessore e martire «è il grande patrono ungherese».

S. Gherardo, abate dell'Ordine di *S. Benedetto*, recò dall'Italia in Ungheria l'amore delle virtù cristiane, della letteratura europea e della cultura. Con radici profonde piantò nei cuori e nelle anime ungheresi le verità eterne della fede; con le sue predicazioni insegnò ai pagani ungheresi; nelle sue opere letterarie e scientifiche spiegò la S. Scrittura su basi filosofiche; nelle sue scuole diffuse la cultura; con la sua benevolenza assistè il povero popolo ungherese; col suo naturale e col suo carattere amoroso nel suo eremo offrì in tutti i tempi meravigliosi esempi alla semplice vita cattolica ungherese. *Gherardo* vescovo e martire fu: santo, apostolo, confessore, scienziato, scrittore, oratore, filosofo, benefattore, ecc.

Tra le virtù e i meriti spirituali e morali di *S. Gherardo*, nella ricorrenza dell'odierna memore festività dell'Accademia di *S. Stefano*, noi vogliamo principalmente ricordare il suo valore quale oratore, celebrando la sua santità di vita, perchè da questa — come dalla fertile terra il frutto — sbocciò irradiante dalla sua bocca la parola divina. E' degno per noi, anzi è nostro dovere esaltare le virtù di *S. Gherardo* e far conoscere le sue prediche e i suoi discorsi.

I meriti, i talenti oratori di *S. Gherardo* sono legati ad alcune città della nostra patria, ad alcune feste ed occasioni famose.

1. Il 29 giugno del 1015 nella cattedrale episcopale di Pécs teneva il suo primo discorso ungherese, nella solennità dei SS. Apostoli Pietro e Paolo,

sul tema: «*Illi sunt viri misericordiae*» — «Essi sono gli uomini della misericordia».

2. Il 10 luglio 1015 a Pécsvárád, nella festa dell'ostensione delle reliquie di S. Benedetto, pronunziava il suo secondo discorso col motto: «*Iustus germinabit sicut lilium*» — «Il Giusto fiorirà come un giglio».

3. Il 15 agosto 1015 a Fehérvár esaltava la Regina dei cieli, la Vergine Maria: «*Mulier amicta sole*». — «Donna circonfusa di sole». Era questa la terza predica.

4. Il 24 giugno 1030 nella sua sede episcopale, a Csanád, il suo quarto sermone fu nel giorno di S. Giovanni Battista: «*L'elemosina*».

5. Nel 1041 ancora in Csanád tiene il suo quinto discorso: «*De cursu saeculi*» — «Della fugacità del mondo».

6. Nel 1043 nella solennità della Pasqua, ancora nella cattedrale di Csanád biasima il re Samuele Aba, trattando della risurrezione. E' questo il suo sesto discorso nella nostra terra ungherese.

7. Il 24 settembre 1046 a Dyód, prima della messa, predice il suo martirio e si accomiata dai suoi fedeli verso la vita eterna. Fu questa la settima e ultima predica, nel giorno glorioso del suo martirio.

Di queste prediche del Santo ne abbiamo conoscenza nella letteratura e nella storia e di queste tratta la nostra conferenza, ma è certo che predicava anche di più.

Gherardo si appropriò tutta la ricchezza e la profondità spirituale delle scuole del secolo XI. Fu oblato, poi studente, puer scholasticus, più tardi alunno del monastero benedettino di Venezia, che è sotto la protezione celeste di S. Giorgio. Si segnalava fra i suoi compagni. Più tardi, ordinato sacerdote e fatto priore, fu dal suo abate Guglielmo e dal convento mandato a Bologna con un suo compagno, in quella scuola italiana più nota e famosa in quel tempo. Anche qui superava i suoi compagni, nello studio, nella vita spirituale e anche nelle sue prediche. Gherardo aveva dunque da predicare e ben sapeva, dato il suo vero talento oratorio e la sua esimia e profonda spiritualità.

I. Recensione delle prediche di san Gherardo.

1. Quando, nella primavera del 1015, l'abate benedettino Gherardo, all'età di 35 anni, malgrado la sua prima intenzione — cedendo alle esortazioni e alle pressioni di Razina, abate del monastero di S. Martino — venne in Ungheria ed arrivò a Pécs, il vescovo Boniperto lo accoglieva con ogni carità e lo ospitava amorevolmente. Dal 3 maggio, festa della invenzione della S. Croce, dimorava a Pécs.¹ Il vescovo Boniperto, che nella leggenda è chiamato erroneamente Mauro, «... dalle parole dette con tanta dignità e dalla condotta, conosceva e intuiva che Gherardo è veramente un uomo di Dio e che non senza disposizione divina è successo — come scrive il nostro codice — che Nostro Signor Gesù Cristo l'abbia guidato e condotto qui in Ungheria da noi. Conosceva ed apprezzava grandemente le virtù e la scienza dell'abate veneziano.

¹ Così scrive Giovanni Karácsonyi. Ma probabilmente fino ai primi di agosto, perché con Boniperto, vescovo di Pécs, soltanto il 15 agosto andò a Fehérvár dal Re S. Stefano. Gherardo che non sapeva ungherese, prima o solo, non è probabile che potesse partire da Pécs, ove presso Boniperto, vescovo e dello stesso ordine, si trovava bene.

Per questo lo pregava di fare la spiegazione del vangelo della messa propria, nella solennità dei SS. Pietro e Paolo, che sono i patroni celesti della basilica. Gherardo accettò molto volentieri. Sul tema scritturale: «Questi sono uomini misericordiosi»¹ faceva il suo sermone bello e splendido ai fedeli ungheresi, accolti nella chiesa. Esaltava i santi Pietro e Paolo, i principi degli Apostoli; parlava delle verità fondamentali della fede cattolica, della loro forza e vitalità e della sublimità della missione apostolica.

Questa prima predica di Gherardo in Ungheria commosse tutti; specialmente il vescovo, che — secondo le parole della leggenda — «esperimentava che Gherardo era il principe della parola: dux verbi».

Lo pregava inoltre di non andare in Terra Santa, a Gerusalemme, ma di restare in Ungheria: «scriva, insegni, predichi, converta, finchè vi è possibilità di lavoro e di attività».²

2. Al discorso solenne di Gherardo, fatto nella città di Pécs, era presente anche Anastasio, l'abate di Várád. Fu pur lui talmente commosso della profondità e delle verità del discorso sui SS. Pietro e Paolo, che, nella successiva festività del 10 luglio, giorno della ostensione delle reliquie di S. Benedetto, lo invitò a Várád, perchè annunziasse anche là la parola della fede cristiana.

In Gherardo arse la fiamma, il fuoco sacro; e con anima veramente piena di zelo apostolico voleva propagare dappertutto le verità eterne del Vangelo. Per questo accettava volentieri l'invito dell'abate di Vashegy o di Pécsvárád. Andava e anche là faceva una meravigliosa predica. Il tema fu: «Il giusto fiorirà come un giglio».³ Nel panerigico elogio il Fondatore dell'Ordine S. Benedetto. La sua anima fu infiammata e ispirata dalla vita e dallo spirito del santo Fondatore: le parole si spandevano dalle sue labbra. Tutti gli ascoltatori si allontanarono con una commozione intima e profonda.

Queste predicazioni iniziarono e formarono — se vogliamo esprimerci con linguaggio moderno — la fama oratoria in Ungheria di Gherardo. Il vescovo di Pécs e l'abate di Várád, quali monaci benedettini, avevano ben compreso e profondamente intuite le verità sublimi, la forza interiore e la forte espressione oratoria del loro confratello.

Entrambi furono ottimi ungheresi e monaci zelanti. Per questo scaturì spontaneo e impellente dal loro cuore il desiderio di presentare quel loro ospite, dotato di così esimio valore oratorio, quel dotto e modesto abate italiano all'apostolico re ungherese e di richiamare l'attenzione dello stesso re su Gherardo. Erano convinti che — ora citiamo di nuovo le parole della leggenda — «... da quando la religione cattolica si era diffusa in Ungheria, un oratore così eloquente, un sacerdote così esemplare non aveva mai oltrepassato e varcato i confini della terra ungherese.» Per la solennità dell'Assunta si accompagnarono con Gherardo verso Fehérvár, presso il re magiaro. Boniperto, il vescovo di Pécs lo presentava con umile dignità. Anche qui il monaco italiano predicava.

3. Più importante e decisivo dei due precedenti discorsi fu quello tenuto in onore della Santa Vergine il 15 agosto di quell'anno a Székesfehérvár, alla presenza del re santo Stefano, dei vescovi, dei dignitari e del popolo; discorso che è caratterizzato da una vera fervida ispirazione.

¹ Eccli. 44, 10.

² Grande leggenda IV, 1.

³ Osea 14, 6.

Il grande re S. Stefano, fin dal primo incontro, si affezionò a S. Gherardo ed affermò che era un uomo veramente di Dio. Lo salutò, baciandolo, e gli disse benevolmente :

«Benvenuto, o uomo pio. Ti benedica Iddio in questo mondo e nell'altro».

S. Gherardo ricambiò, genuflettendo, il saluto amoroso del re e gli disse che, secondo il suo primo desiderio, bramava peregrinare verso Gerusalemme e per questo si permetteva di chiedere l'aiuto del re.

— «Maestà, io sono venuto a Voi. Io sono un pellegrino e desidero raggiungere Gerusalemme. Ho anche compagni che si misero in viaggio con me sul Danubio.»

Il re Stefano rispose :

— «Buon uomo, abbandona la tua idea. Resta, resta qui con noi e sarà per te ottima cosa.»

S. Stefano, che già era venuto a sapere delle prediche stupende di Gherardo a Pécs e a Várád, voleva ora ascoltarlo nella prossima festa della Madonna. Aveva un suo progetto. Già in questo momento, all'uomo così colto e così ricco di eccellenti virtù e che era stato inviato a lui dalla protezione divina, a Gherardo destinava l'episcopato di Marosvár, che avrebbe eretto più tardi, se gli fosse riuscito distogliere il monaco dal suo viaggio, verso la Terra Santa e convincerlo invece, che pur la terra magiara era terra santa e che il suo apostolato sarebbe stato più santo, più fecondo l'esercizio delle sue virtù, specialmente per la efficace e feconda predicazione.

Si avvicina il giorno dell'Assunta. Il re invita Gherardo come oratore facendo. E l'abate Gherardo pronunziava questo terzo discorso in Ungheria. In questa felice occasione un distinto e nobile uditorio attendeva le parole dal labbro del Santo. Da per tutto si era propagata la fama del talento oratorio dell'abate Gherardo, la profondità della sua scienza e l'attrattiva del suo linguaggio. Ovunque si parlava dei due discorsi fatti da Gherardo, dall'abate italiano.

Dopo il vangelo, due salirono sul pulpito : Gherardo, vescovo in pectore di Marosvár e il preposto di Fehérvár, Corrado. Questi faceva la parte dell'interprete. Il tema dell'orazione tratto dall'Apocalisse ; «Mulier amicta sole». — «Donna circonfusa di luce.» Dal cuore di Gherardo si accendeva come fiamma l'amore di Maria, radicato così profondamente. Con mirabile spiritualità teneva il suo discorso davanti al re, «ed erano presenti tutti i signori ungheresi» scrive il monaco certosino del nostro codice Érdy. «Tutti si maravigliarono grandemente di lui... così grande, eccellente, bella, persuasiva fu la sua orazione».¹

Il manoscritto latino del secolo XIII così caratterizza il discorso dell'Assunta, fatto da Gherardo a Fehérvár : «Ad ogni parola della sacra Scrittura seguiva un esempio». Il re e il popolo soltanto guardavano e restavano ammirati tutti i cristiani per la grande consolazione e letizia che portava la parola di Dio : «... anche per questo — cioè per il discorso stupendo dell'Assunzione — il re ungherese si affezionava molto a Gherardo».²

Dopo la solennità, quando ognuno se ne tornò a casa, il re volle tenere presso di sé Gherardo, ospitandolo nel palazzo attiguo al suo.

Dalla cattedrale di Fehérvár tutti si allontanarono sotto l'effetto del

¹ Grande leggenda V. f.

² p. 544.

discorso meraviglioso e solenne dell'abate Gherardo. La bellezza della forma, la profondità spirituale dei pensieri, la ricchezza prodigiosa della scienza teologale, l'ardore intimo della venerazione a Maria commossero il re ungherese, i vescovi, i grandi signori e tutto il popolo.¹ Giustamente quindi il re, l'apostolo della gente magiara, amò Gherardo e le loro anime furono gemelle.

Il re Stefano ebbe sempre più tenace e forte il pensiero e la volontà di vincere e piegare l'abate italiano, di conservare all'Ungheria l'oratore valente. Pertanto non lo lasciò tornare nè a Pécs, nè a Pécsvàrad e nemmeno a Pannonhalma, ma lo trattenne definitivamente presso di sè. Per questo lo cercava e così gli parlava :

— Annunzia qui al mio popolo la tua parola, rinfranca i fedeli, converti gli increduli, spargi la nuova semente. Io ti dò il potere di annunziare nel mio stato la parola divina». — E Gherardo ponderava in sè, al cospetto di Dio, le espressioni e i pensieri del re e taceva. S. Stefano nuovamente si volgeva a Gherardo, dicendo :

— Apri le tue labbra e spargi nel cuore del popolo il seme della vita. — Gherardo di nuovo non risponde. Pensava e meditava. Il re per la terza volta e ancor più chiaramente, seguendo il corso denso dei suoi pensieri, esclamò :

— Non voler andare a Gerusalemme, perchè neanche ti lascerò.»

L'abate Gherardo dalle espressioni e dalle parole del re, in piena luce di fede, nella sua coscienza, riconosceva di già la volontà divina, che sentiva, con intima persuasione, di dover seguire.

Il re con pronta e sicura decisione gli affidava l'educazione del suo unico figlio, del principe ereditario Emerico. Secondo quanto riferisce il nostro codice di Érdy, dopo il discorso memorabile di Fehérvár, Gherardo : «... era in grande venerazione presso il popolo ungherese, che cominciava a onorarlo come padre. Anche S. Stefano lo amava molto e gli affidava il figlio Emerico, perchè lo ammaestrasse.»²

Una insolita grande fiducia e rispetto si manifestava verso la persona di Gherardo. Illuminato dalla grazia divina, spesso e spesso meditava, nell'umiltà dell'anima santa, la richiesta del re. Gherardo non pensava ormai più al suo viaggio in Terra Santa. Restò in Ungheria e si assumeva l'educazione del principe Emerico. Convinto che la volontà del re è veramente la volontà di Dio, col fervore nell'animo, con piena certezza e con scienza profonda, con ferma volontà cominciava l'educazione di Emerico. Sette anni durò, sotto la direzione di Gherardo, l'insegnamento pedagogico. Emerico era il prototipo nel fervore e nella diligenza e perciò poteva ben presto acquistare le scienze umane.

L'abate Gherardo ammaestrava Emerico non soltanto nella religione, nella morale, ma in tutte le scienze scolastiche e in ciò che poteva essere necessario. Così nella conoscenza della storia e nella dottrina giuridica di quel tempo, il giovane principe veniva acquistando una pratica veramente grande e profonda. Aveva necessità di conoscere le virtù proprie di un re, e — come è pur credibile — l'esercizio e la realtà di esse. Emerico accettò come programma quello che S. Gherardo aveva scritto nella sua «Deliberatio» e cioè : «Non si può dire che è re, se non colui che è egualmente servo di Dio,

¹ Uno dei più grandi meriti dei discorsi di S. Gherardo in Ungheria è quello di aver radicato nell'anima del grande Re S. Stefano e del buon popolo ungherese, la venerazione e l'amore di Maria.

² p. 541.

che guarda alle virtù e non al peccato, alla vita eterna e non all'inferno, alla gloria di Dio e non alle vanità del mondo».

Gherardo ammaestrò Emerico con la severità del maestro e con l'amore del padre. E Dio benedisse il grande lavoro di entrambi. Emerico, nella corrispondenza generosa alla grazia divina, educato con l'insegnamento e con l'esempio, sviluppò in sè il saggio e il santo.

Terminata l'educazione del giovane principe, Gherardo chiese al re ungherese il permesso di potersi ritirare nelle parti della foresta di Bakony e lo ebbe. Il nostro scrittore ungherese del tempo, riferendosi al fatto scrive: «Quando, trascorso molto tempo, Gherardo, odiando questo mondo, desidera andare nella solitudine, va nelle parti remote di Bèl e là, come un eremita antico, si procura una cella nella foresta e serve giorno e notte il Signore Iddio e la Madonna . . .»¹

4. «Il re Stefano — continuò il nostro codice — quando vinse il suo nemico — Ajton — chiamò a sè S. Gherardo dal suo eremo e così gli parlò:

— «Ti ho disturbato, uomo di Dio, per necessità e opportunità di questi tempi.» E riporta il codice le parole rivolte a Gherardo:

«Ora accetta il vescovato, che, a mio giudizio, ti spetta.» Ed avvenne così la nomina episcopale di Gherardo, secondo il testo del manoscritto ungherese: «. . . sebbene contro la stessa volontà di Gherardo, lo fece vescovo nella chiesa di Csanàd».

E con le parole del nostro manoscritto continuiamo anche noi: «Quando — Gherardo» prese possesso del vescovato, si dedicò generosamente alla predicazione». Poi per caratterizzare bene il santo vescovo continua:

«Lui stesso, invece, vive una vita molto severa;
continuamente vigila ed ora;
mercoledì e venerdì beve soltanto un bicchier d'acqua;
e nutriva sempre due poveri;
e, digiunando, serviva quaranta poveri . . .»²

Il nostro codice menziona ancora un'altra bella dote del vescovo Gherardo, scrivendo così: «. . . e straziava il suo corpo e lo riduceva in servitù e poi se ne andava fuori e, sulle sue spalle di vescovo, portava fasci di legna alla porta dei poveri, perchè potessero riscaldarsi».

S. Gherardo, dopo la presa di possesso del vescovato di Marosvár-Csanàd fece il suo quarto discorso nella chiesa cattedrale il 24 giugno 1030, nella festa di S. Giovanni Battista, dinanzi ad un folto uditorio, sul tema: «l'elemosina».

Questo discorso fece tanto benefico effetto ai buoni cristiani, che, con grande meraviglia e gaudio di Gherardo, cento ungheresi gli vennero incontro. Chiesero il permesso di poter edificare chiese alla gloria di Dio e per il bene del popolo, col loro denaro e sulle loro terre. La loro umile domanda era che il santo vescovo andasse da ciascuno di loro ed indicasse il luogo più

¹ Nel codice Érdy possiamo ancora leggere questo: «Accadde poi che, quando Gherardo vide il principe Emerico crescere in virtù e vincere il nemico del genere umano, con l'aiuto di Cristo, evitando ogni rumore popolare, se ne andò nella solitudine, in quel luogo che in ungherese si chiama Bèl.

² 1. c. — Interessante l'armonia di pensiero del testo ungherese, la sua stringatezza e la proporzione espressiva.

opportuno per l'erigenda chiesa. Conficcasse per terra una croce e consacrasses il loro cimitero.

Il vescovo Gherardo soddisfece con gioia la richiesta dei cento uomini. Con un'intima commozione nell'anima, visitò i suoi fedeli e con vera soddisfazione indicò il posto delle costruende chiese; ed una letizia immensa invase gli uomini e le loro famiglie, esultò il buon popolo ungherese alla presenza del vescovo e del benefattore santo. Tutti si sentivano onorati. Avevano l'occasione di poter parlare personalmente con lui. Potevano esprimere i loro pensieri reconditi, comunicare i loro desideri, affermare quanto essi amavano il cristianesimo, la loro patria, la loro famiglia e la chiesa; tutte le loro gioie, tutti i loro dolori, le loro preoccupazioni, le loro speranze e tutto.

Finito il discorso sulla elemosina, molti colmarono il santo vescovo di doni. Gli uomini offrivano a lui cavalli, buoi, pecore e tappeti; le donne invece gioielli, oro, cose preziose ed altro. Erano pienamente convinti che tutti questi doni, Gherardo, il vescovo benefattore e santo, — come una volta Mosè nel deserto per gli oggetti offerti dal popolo ebreo — li avrebbe consumati per la gloria di Dio, per il bene del popolo povero, per gli scopi della chiesa e della patria. Gherardo invece, con un certo rimprovero, ma con dolcezza tutta spirituale, disse:

«Vi ho forse invitati a spogliarvi dei vostri beni? Nient'affatto.»

«Vi ho solo invitati ad ascoltare la parola di Dio.»

Ognuno sentiva in queste parole l'angoscia amorosa del padre spirituale e l'amore preoccupato dei suoi fedeli. Si erano così incontrati nella fede cristiana, nell'amore della patria e nella santa fraternità.

Ma il popolo, al vescovo che dolcemente aveva rimproverato e che pur manifestava il suo amore, replicò con i pensieri della predica, con eguale nobiltà e spiritualità:

«Tu hai detto, vescovo nostro, nel tuo discorso, che abbiamo sentito, che come l'acqua spegne il fuoco, così l'elemosina cancella i peccati. E dunque accetta ciò che noi ti abbiamo offerto, perchè noi siamo rinati di nuovo, nel cristianesimo, e perciò offriamo ora questo a Dio.»¹

Gherardo era esultante nella sua anima, perchè l'effetto del suo discorso era certamente caro e gradito a Gesù Cristo, e nello stesso tempo utile alle anime. Perchè, in verità, avevano ben compreso tutta la piena e severa importanza dell'insegnamento e praticavano la dottrina cristiana dell'elemosina. Portò i suoi frutti. La predicazione dunque spirituale di Gherardo sull'elemosina era stata davvero efficace.

5. Un'altra volta, dopo una predica del Santo, si presentarono a lui trenta padri di famiglia e gli chiesero di voler ammettere i loro ragazzi nella sua famosa scuola di Marosvár: insegnare a loro ed educarli al sacerdozio.

Una gioia profonda e celestiale inondò nuovamente l'anima di Gherardo a quella insolita e grande domanda. Piacque così tanto al suo cuore. Nell'intimo del suo animo già attendeva la presentazione di quei figliuoli. Nominò subito, come insegnante nella scuola, il suo compagno di viaggio Valter.

Nel cuore del vescovo Gherardo vibrò vivace la fede ed amò generosamente la patria magiara e i suoi abitanti. Trovava qualche cosa di simile

¹ Questo spirito dell'ungaricità del sec. XI con la sua nobile manifestazione ci colpisce e ci commuove ancor oggi.

tra il carattere dei giovani italiani e quelli ungheresi. Desiderava con piena convinzione, che, al più presto, sacerdoti di origine ungherese insegnassero al buon popolo dell'Ungheria. Sapeva bene «... che la pianta radicata in profondità nella madreterra è più resistente e rigogliosa e che fiorisce e germoglia più ricca della pianta cresciuta pur nel vaso di una serra.»¹

Gherardo amava veramente con tutti i palpiti del suo cuore. Con dedizione sincera si affaticò in tutti i campi dell'apostolato e sempre per il bene del popolo, soprattutto nel promuovere l'educazione del popolo stesso. Per questo fu oltremodo lieto della scuola dei 30 giovanetti ungheresi. Cercò per essi una casa adatta, come scrive la leggenda, e volle che dimorassero là.² L'insegnamento era pratico. Soprattutto due materie venivano insegnate: la lingua latina e la musica sacra. E tutta e due insegnò Valter con grande risultato.

Il vescovo Gherardo si affaticò con tutta l'ardenza del suo cuore inesauroibile, quando incominciò la grandiosa ed apostolica opera della conversione, nella sua diocesi di Csanád. Essendo lui uno degli uomini più colti, bramava coltivare lo spirito degli ungheresi; per questo faceva tutto per il progresso della scuola. Da ogni parte raccolse i fanciulli poveri e abbandonati e li mandò alla scuola a Csanád. Il numero degli alunni della scuola si moltiplicò per la diligenza apostolica del Vescovo. Gherardo inviò pure un suo sacerdote nel Dunántul, per raccogliere i fanciulli, che desideravano studiare. Li accolse nella sua propria casa e li ammaestrò nella scuola. Secondo le note del cronista, che rammenta questo a lode e ad onore dei giovani, essi studiavano anche durante la notte. Volevano, in poco tempo acquistare molta sapienza per diventare sacerdoti.³

I trenta ragazzi ungheresi divennero bravi studenti, sacerdoti esemplari ed eccellenti predicatori. Così per lo zelo apostolico del vescovo Gherardo si iniziò e si sviluppò in Ungheria la forza della fede cristiana e la luce della cultura spirituale nella diocesi di Csanád. Dall'opera del dotto Giovanni Karácsonyi su S. Gherardo, prendiamo questo pensiero: «La più bella qualità di carattere, che il biografo ha notato nel nostro Santo, è il grande amore per i giovani ungheresi e la cura paterna verso di loro.»⁴

Il maestro Valter ormai da solo non poteva più addossarsi il grande lavoro dell'insegnamento e perciò pregava il vescovo di pensare anche ad un altro insegnante. Per questo Gherardo mandò il confratello Mòr a Fehèrvár, dove era una scuola di grande fama nel secolo XI. Di là portò con sé un maestro di nome Enrico, di origine tedesca, perchè insegnasse la lingua latina agli alunni della scuola di Csanád, mentre il maestro Valter avrebbe insegnato soltanto il canto.

Ogni donazione che il vescovo riceveva — scrive la leggenda — veniva versata in favore della scuola, «e con grande interesse amministrava la scuola stessa. Anche quando visitava la sua diocesi, ogni donazione fatta dalla

¹ Karácsonyi G. p. 94. ved. p. 47.

² Questo fu in Ungheria il primo collegio o seminario di giovani, ed era legato al nome del vescovo Gherardo. Esso giova di esempio per il futuro e per tutti i tempi. Da allora ed anche oggi il lavoro si svolge benedetto nei buoni collegi.

³ Grande leggenda XII. f.

⁴ «... quos sub maxima diligentia custodiebat — sc. Sanctus Gerhardus episcopus — quod non essent alienigenae, sed patriotae. — Batthyány: l'edizione delle opere di S. Gherardo p. 319. l.

campagna, veniva inviata a Csanàd per potere assistere e proteggere gli alunni poveri e i pellegrini più indigenti».¹

6. Il discorso forse più importante di S. Gherardo dal punto di vista patrio, fu nell'anno del Signore 1043, nella cattedrale di Csanàd il giorno della Pasqua.

Il re Samuele Aba, col suo sfarzoso corteo — secondo l'usanza del tempo — era venuto per la Pasqua a Csanàd e aveva pregato il vescovo Gherardo perchè — secondo il costume d'allora — gli ponesse con le sue mani episcopali sulla testa, prima della messa, la corona del primo re S. Stefano e lo accompagnasse con solenne processione nella casa di Dio.

Il vescovo Gherardo, con un coraggio morale veramente ammirevole in ogni tempo — simile a S. Ambrogio, vescovo di Milano — negò al re questo suo desiderio. Quando gli altri compagni vescovi, non avendo la forza d'animo di Gherardo, forza radicata e basata sulla fede come su di una roccia, misero sulla testa di Aba la santa corona e il re «i vescovi, il popolo si avviarono con processione solenne alla cattedrale», allora Gherardo, vestito nel bianco abito liturgico, confortato dallo Spirito Santo, va sul pulpito e con coraggio veramente indomito, inveisce contro il re peccatore ed assassino. Secondo il testo della leggenda del sec. XIII, rimprovera aspramente il re Samuele Aba nel suo discorso. Citiamolo.

— «Il sacro digiuno quadragesimale è per il perdono dei peccatori, per ricompensa e premio dei giusti: e tu, o re, con la tua spada assassina, l'hai imbrattato, strappandomi il nome di padreuccidendo i miei figli più cari. Per questo, oggi, non sei degno di perdono.» E poi continuò con forza e coraggio:

— «Pronto a morire per Cristo, ti svelerò il futuro: — Nell'anno prossimo tre volte si leverà la spada vendicatrice contro di te e ti strapperà il regno, conquistato con l'inganno.»

Se immaginiamo questa scena, possiamo ben giudicare come fossero eccitati e stupiti quelli che intendevano le parole latine.²

L'interprete avrebbe dovuto riferire in ungherese, davanti al re, quelle parole audaci latine; avrebbe dovuto manifestare quei pensieri, quasi colmi di forza divina, che erano ben terribili e simili ad un implacabile giudizio. Ma tutti paventavano la vendetta del re assassino. Erano angosciosamente preoccupati per il vescovo Gherardo. Sarebbe stato un modo opportuno per salvare il vescovo, non tradurre queste parole al re Aba. Per questo alcuni fecero segno all'interprete di non tradurre questa parte dell'orazione. Anche la leggenda dice che l'interprete già stava per tralasciare queste parole dure e severe ma giuste del vescovo, nella chiesa del Dio giusto — perchè Gherardo stesso si accorse dell'incertezza dell'interprete. Con tutta severità Gherardo gli dice di fare il suo dovere fedelmente davanti a Dio e davanti agli uomini:

— «Temi il Signore Iddio,

— Onore il re,

¹ Anche oggi è utile leggere queste pagine del Secolo XIII: la luce della fede e il grande sincero amore del cuore vi brilla dentro. Anche ora da ciò e in ciò possiamo imparare, specialmente noi, educatori, come si devono amare i poveri ragazzi ungheresi d'oggi. La nobiltà e la benedizione del democraticismo ungherese del sec. XI ancora oggi può essere di esempio ed avere ottimo effetto in tutti.

² Vi erano molti fra i fedeli e gli amici del re, i quali già conoscevano la lingua del latino ufficiale di quell'età, ma Aba Samuele non la capiva ancora.

— devi dire le parole del padre!¹

L'interprete, in quel momento pieno di tensione e in quel luogo sacro del tempio, dovette tradurre, parola per parola, pensiero per pensiero, il discorso del vescovo ed esporlo in lingua ungherese, senza alcuna lacuna.

Gherardo, nel silenzio solenne della chiesa, nel momento più teso di nervi — sapendo già d'altronde qualche parola ungherese — si era ben accorto, o almeno aveva intuito e pensato che con ogni cautela lo volevano risparmiare dalla vendetta del re. Era in lui l'angoscia stessa di quei cuori ungheresi tormentati. Ma per Gherardo la verità valeva ben più della sua stessa persona di vescovo. Obbediva piuttosto a Dio che agli uomini. Per questo volle ed esigette dall'interprete la traduzione fedele del suo discorso. Il servizio della verità cristiana vale ben più della vita.

Il re Samuele Aba assassino e colpevole di molti delitti non si adirò contro il vescovo per l'invettiva fatta. Non si inquietò.

Ma riconobbe il suo peccato, si esaminò: fece penitenza.

La persona del vescovo non fu in alcun modo disturbata, anzi, si accrebbe il suo prestigio morale, come quello del campione invincibile della giustizia. Gherardo vinse moralmente con la forza della verità. Avvenne quello che aveva predetto. Il re assassino fu punito.²

II. Il martirio del vescovo San Gherardo.

L'ultima predica del vescovo Gherardo che prenunziava il suo martirio, predica solenne, sublime nel più alto grado della forza e della verità, della sofferenza fisica e della beatitudine spirituale, fu pronunziata il 24 settembre 1046, il giorno stesso del martirio nella piana di Dyòsd, che si stendeva tra l'odierna Tétény e Törökbálint.

Il vescovo Gherardo venne qui da Székesfehérvár, accompagnato dai vescovi Beszter, Böd e Beneta. A loro si univa il castaldo Szolnok e molta gente cristiana. Secondo lo scopo del viaggio, si affrettarono verso Buda per salutare il futuro re Andrea, che stava per raggiungere il paese, dietro l'invito degli ungheresi. La mattina vollero ascoltare la santa messa, prima di andare dal re. La grande nobiltà e dignità che si diffondeva dalla persona di Gherardo, indusse gli altri vescovi ad affidare a lui la celebrazione del divino sacrificio.

24 settembre 1046. E' il giorno fausto del primo martirio ungherese: il martirio e l'eterna apoteosi di Gherardo vescovo, confessore e campione della verità.

Con intima commozione, in quell'atmosfera solenne, ma pur con ansia e timore si presentò alla santa messa la piccola schiera cristiana — pusillus grex. — S. Gherardo, prima di cominciare il sacrificio divino, si volse verso il popolo e pronunziò la sua predica, parlando della fede cristiana, del martirio, del premio e della felicità eterna. Durante il discorso, crebbe la sua commozione. Infine, scoppiando in lagrime, esclamò:

¹ Deum time, regem honora, paterna verba prode. Espressioni dense, dure, decise, con un'impronta proporzionata. Le parole latine sembrerebbero più significative ed eloquenti delle ungheresi, ma pur queste hanno forza, verità e comando.

² L'imperatore tedesco Enrico prima nel 1042, poi nel 1043 e la terza volta nel 1044 assaliva col suo esercito Aba Samuele. Riportò vittoria il 4 febbraio, mise in fuga Aba e ridiede il regno al re Pietro. Aba fuggì verso il Tibisco a Mèntő e là fu ucciso. Vedi: Katona, 1. — 632, 652 e segg.

«Fratelli e vescovi miei, e voi tutti, o fedeli, sappiate che oggi, con la corona del martirio arriveremo a Gesù Cristo, alle gioie eterne.

— Vi svelo il segreto divino, che mi è stato annunziato stanotte.

— Ho visto Nostro Signore Gesù Cristo, seduto nel grembo della Sua santissima Madre, Maria, e ci chiamava a Sè e ci offriva con le sue stesse mani il sacramento del suo santissimo Corpo e Sangue.

— E quando il vescovo Beneta si presentò dinanzi a Gesù, Egli ritirò il Sacramento. Egli dunque non prenderà parte al martirio.»¹

Questa predica apostolica e straziante di S. Gherardo, fatta nel giorno del suo martirio fece un mirabile effetto ai cristiani raccolti, per la luce celeste e per la forza della grazia divina. Ecco ora i fedeli del vescovo Gherardo e da questo momento compagni di martirio. Scorsero ed onorarono in lui il messo di Dio e perciò lo seguirono. La loro via li condusse sicuramente e direttamente nel regno dei cieli.

Questi pensieri del discorso di S. Gherardo furono, come se fossero scesi dall'alto, con la luce ormai e la forza della gloria eterna. Sui fratelli civili e religiosi, preparati e pronti al martirio, ebbero un influxo ed un potere beatificante ed esaltante, ma pur anche una impressione timorosa. Tutti furono profondamente impressionati, ma tutti perseverarono con fedeltà. Non ritornarono verso Fehérvár per salvare la vita terrena, ma ad uno ad uno, ubbidendo all'invito di S. Gherardo, confessarono i loro peccati, ascoltarono la santa messa, pregarono con tutto fervore e fecero la Comunione. Tutti attesero impazienti e con certezza la corona eterna del martirio e con questa infinita e inesauribile felicità la «visione beatifica...»

La fede santa innalzava quasi ai cieli le loro anime.

Nel mattino stesso del martirio, all'incirca verso le otto o le nove, sotto la guida di Gherardo, la nobile schiera dei candidati si avviava al sacrificio estremo in favore della cattolica Ungheria. Tutti procedevano a piedi. Ma il vescovo Gherardo, per la sua età, aveva ormai sessantasei anni, e per le forze diminuite per il continuo lavoro e per il suo ascetismo, non potendo andare a piedi, sedeva su di un carro e — secondo le sue stesse parole — nell'intimo dell'animo si affrettava verso l'immolazione e la felicità.

Procedevano verso il traghetto di Pest — verso l'odierna piscina Rudas. La via passava da Dyöd (Díósd) fra i due monti «Gellért e Sashegy (più anticamente Sasad) e per l'odierna Tabàn» — Su questa via, ma in senso contrario dovevano passare anche gli ungheresi rivoluzionari e pagani. Dall'attuale Buda si affrettavano verso Fehérvár. Dovevano incontrarsi e affrontarsi.²

Onorevole Accademia! Ci siamo radunati per commemorare il nono centenario del martirio del vescovo ungherese Gherardo. La data precisa ci fa ricordare le ultime ore — gli ultimi istanti — del primo martire della nostra patria, come un avvenimento sacro. Fortunamente le leggende e le cronache, rimasteci dei secoli XI e XII, ci hanno conservati molti dati interessanti, ma bisogna leggerli con fede e con animo religioso e commosso e meditarli. Non soltanto si festeggia con l'abito esterno ma soprattutto con l'anima, perchè accanto alla nostra indigenza è rimasta intatta e intera la nostra fede; rimanga anche così la nostra patria: per tutte e due Gherardo e i suoi discepoli ungheresi versarono il loro sangue.

¹ Grande leggenda XIX. 1.

² Vedi: Saggio di Némethy Ludovico. Rassegna di Archeologia 1889.

Gherardo, il primo martire dell'Ungheria, il grande predicatore, scrittore, vescovo confessore, pregusta già in sé la gloria radiosa della beatitudine eterna. Sino alla fine egli fu il duce fedele dei suoi, che poi insieme con lui furono i fortunati confessori.

Le leggende, le cronache e tutti i racconti legano al nome di Gherardo, italiano di origine ma diventato ungherese, il primo martirio avvenuto nella terra magiara; tutti i suoi compagni soffersero il martirio per il cristianesimo e per la patria ungherese. Fra i numerosi fedeli potevano esservi alcuni esitanti, più deboli nella fede, ma S. Gherardo, con la sua autorità emergeva al di sopra di ogni considerazione e sentimento umano e con il suo esempio meraviglioso e con la sua parola ispirata e soprattutto con la grazia divina incoraggiava tutti. I vescovi stessi seguivano Gherardo come un duce, e, quasi senza paura, si avvicinavano al luogo del martirio, del sacrificio, della beatitudine.

Quando le due schiere, contrarie non solo per il cammino ma anche nello spirito, disuguali ed impari di numero, si incontrarono, i pagani ungheresi gettano sassi e pietre contro i cristiani. In quella lotta decisiva questi offrivano la loro vita per la loro fede. Iddio solo conosce il loro numero. Il loro nome è scritto nel libro della vita. Perdevano soltanto la vita terrena e soltanto nella terra e ricevevano quella secondo la verità del vangelo e per l'eternità. Beati ungheresi!

La grande leggenda racconta così gli avvenimenti del martirio di Gherardo e dei suoi compagni.

«Poichè S. Gherardo era di statura bassa e nel servizio di Dio aveva consumate le sue forze, sedeva su di un carro. Quando giunsero al traghetto di Pest, Vata, con cinque dei suoi compagni, invasi dallo spirito maligno, cui servivano, si precipitarono sul vescovo e sui suoi compagni e li lapidarono.» Ma sono interessanti anche altre particolarità secondarie, che seguono.

«S. Gherardo faceva il segno della croce continuamente verso i pagani ungheresi che gettavano pietre, e seguendo l'esempio del primo martire S. Stefano, egli, come il primo martire cristiano della Pannonia, inginocchiandosi, dice con voce alta:

— Signor mio Gesù Cristo, non imputare loro questo fatto come peccato, perchè non sanno quello che fanno.»¹

I persecutori, vedendolo, sempre più irosi, si precipitarono² su Gherardo e rovesciarono il suo carro verso la riva del Danubio; lo trassero fuori del carro, lo misero su di un carretto a due ruote e lo buttarono giù. La grande leggenda, con un impeto di trionfo, aggiunge: «Il martire glorioso di Cristo dalle miserie del mondo entrava nella felicità eterna, nell'anno del Signore 1047».³

Fra i tre compagni vescovi di S. Gherardo, Böd, vescovo di Eger, morì

¹ Atti degli Apostoli 7,60.

² Atti degli Apostoli 7,57.

³ Circa la rivolta di Vata e la morte del vescovo S. Gherardo gli annuari ungheresi, conformemente alle cronache, si accordano per l'anno 1047. Le ricerche degli storiografi poterono precisare che il fatto era accaduto un anno prima, cioè nel 1046. La notizia degli annuari e delle leggende è dunque sbagliata. Si può portare un altro esempio di errore storico: nel 1015, la leggenda pone qual vescovo di Pècs, Mòr, mentre è certo che sedeva nella cattedra episcopale di Pècs il vescovo Boniperto.

subito nel primo diluvio di pietre. Beszter¹ morì in seguito alle sue gravi ferite. Il vescovo Beneta riuscì a porsi in salvo, attraversando il Danubio. Il castaldo Szolnok, che era precipitato col suo cavallo nel Danubio, si salvò per l'intervento del suo figlioccio Muntemér, che si era affrettato con una barca presso di lui e l'aveva tratto dall'acqua. I pagani ungheresi, che stavano sulla riva di Pest del Danubio, se ne accorsero e inveirono con ira rabbiosa contro Muntemér, dicendo, che se non avesse ucciso il castaldo Szolnok, li avrebbero entrambi giustiziati sulla sponda del fiume. Lo sciagurato Muntemér fu vile. Ebbe paura della minaccia. Uccise così nella barca il suo padrino.²

Non abbiamo altri dati particolareggiati scritti sugli altri ungheresi martiri. Essi ebbero i loro doni eterni. Questo è il più importante. Ora sono beati nel cielo, perchè qui, nella terra magiara vissero secondo la dottrina della religione cristiana e furono trovati degni della morte di martiri. Essi cosparsero la terra ungherese del loro sangue e questo diventò seme fecondo, ricco, esuberante di fede cristiana, secondo l'eterna verità che sanguis martyrum semen christianorum.

Ha quasi del miracoloso, come scrivono gli «Acta Sanctorum»,³ che la semplice croce, stretta nella mano di S. Gherardo, lo difese dai colpi delle pietre, scaraventategli contro. Quando gli altri cristiani morirono sotto il rovinio dei sassi, il vescovo Gherardo era salvo per la croce. Nella sua mano la croce era stata un'arma di difesa e un'arma morale. Con la forza della verità della fede cristiana, miracolosamente l'aveva protetto Iddio, fra la tempesta delle pietre.

Per questo si avventarono i pagani ungheresi, così rabbiosi, contro Gherardo, perchè la costanza nell'integrità della fede del santo, li aveva infiammati e turbati. Essi non credevano nell'insegnamento della croce e non riconoscevano alcuna potenza protettrice. Per questo avevano rovesciato il suo carro, l'avevano tratto fuori e legato al carretto della vendetta e dell'odio. E lo portarono sulla cima dell'alto monte. E là, dalla sponda della ripida roccia, tra le beffe e gli scherni della gente, lo gettarono nel fondo. «Di roccia in roccia precipitò col suo carretto il vescovo Gherardo, scrive Giovanni Karácsonyi, e, sfracellandosi, ruinò dalla sommità del monte alla sponda del Danubio».

E si può dire ancora veramente miracoloso il fatto che, cadendo dall'alto al basso e battendo sulla roccia e sulla dura terra, quest'uomo di 66 anni, Gherardo, e straziato inumanamente, respirava ancora.

Al fondo, altri pagani ungheresi aspettavano. E poichè il suo petto ancora ansima — dicono i manoscritti — e il santo vive ancora, gli trafiggono il cuore. Ma questo non bastava ancora a quei crudeli ungheresi.

Afferrarono ancora un'altra volta Gherardo e la sua testa batte selvaggiamente su di una grande roccia sporgente. Il capo di S. Gherardo si spezza, il cervello si frange e il sangue sgorgante arrossa lo scoglio.⁴

Nel codice Érdy, l'anonimo certosino, nella lingua sonante degli antenati ungheresi, così descrive la morte del santo Martire :

¹ L'opera «Indicia Sanctitatis» stampata a Nagyszombat nel 1737, nomina Beszter, alla pag. 55, quale vescovo di Nyitra, ma erroneamente. Il re Colomanno fondò il vescovado di Nyitra nel 1114; dunque Beszter nel 1046.

² Hist. Hung. Font. Dom. c. II pag. 157. — Grande leggenda XV ecc.

³ Mensis Sept. cap. VI, pag. 225 in base alla grande leggenda del sec. XIII.

⁴ Karácsonyi Giovanni : pag. 134.

«Quando — Gherardo — giunse nella parte verso il Danubio, una folla si strinse intorno a lui. Cominciarono a gettargli contro dei sassi. Il santo faceva il segno della croce dinanzi a loro, ma nessuno vi badava. Dopo questo, tutti l'afferrano col carro e lo fanno precipitare da quella parte, che si chiama Kelenfeld.¹

«Ma quando Gherardo sulla riva del Danubio ancora sospirava, lo trafissero con le lance e batterono la sua testa su di un grande scoglio e così Gherardo prese la corona dei martiri. «Il codice di Èrdy trovava ancora degno di menzione che» sulla roccia, sulla quale si era sfracellato il cervello, per sette anni nessuna acqua poteva lavare il sangue, fino a che i cristiani si adunarono colà e al venerato ricordo del nome di Gherardo costruirono una chiesa. «E continua il testo» questo sasso fu poi portato a Csanàd e posto sopra il suo altare. E, raccolto il corpo, lo seppellirono a Budapest nella chiesa della Santa Vergine.²

Mauro, il successore di S. Gherardo nella sede episcopale di Csanàd e fedele monaco di Bakonybél e coadiutore di Marosvár, chiese al re Andrea il corpo di S. Gherardo e lo fece trasportare nella sua chiesa di Csanàd, dove ancora in vita aveva scelto il luogo della sua sepoltura.

Il valoroso scrittore alla fine racconta che «per i meriti di S. Gherardo, misericordia, fatti e miracoli dimostrò il Signore Iddio con quelli che nella loro necessità ricorrevano al Santo in questa povera Ungheria... e per la sua intercessione Iddio conceda grazia e misericordia — oggi anche a noi — nella nostra vita e nel tempo della nostra morte. Così sia.»³

Lodiamo la Provvidenza divina, che l'italiano Gherardo non sia andato a Gerusalemme, ma che dopo molte persuasioni sia rimasto in Ungheria. La prova mirabile del suo zelo apostolico è che, dopo l'esempio del primo martire del cristianesimo S. Stefano, Gherardo, come primo martire della nostra Ungheria, lo segue in tutto e prega per i suoi nemici. Agli ungheresi afflitti e sofferenti, in tutti in tempi, fu esempio mirabile da imitarsi.

¹ Secondo i manoscritti, il monte oggi chiamato di S. Gherardo martire, allora era appellato Kreenfeld, Kreynefeld. Il traghetto di Pest: Portus Pest, sotto l'attuale monte di S. Gherardo. I vescovi, secondo le costumanze antiche, nel sec. XI, anzi anche più tardi, andavano sul cavallo.

² I codici latini dei secoli XI e XIII, come le antiche fonti, che usò T. Pelbárt, ed egualmente i testi sopra citati del codice Èrdy, come abbiamo visto, parlano della morte di S. Gherardo martire con particolari sorprendenti.

³ Possiamo considerare S. Gherardo, come il fondatore ungherese della predica, in quanto si può provare, con dati storici e letterari, che lui fu il primo a predicare, a Pècs, nella solennità degli apostoli Pietro e Paolo, prendendo come tema un passo della sacra scrittura.

Fu anche il primo rappresentante ungherese della scienza filosofica di spirito europeo, col famoso vescovo francese di Chartres S. Fulberto, essendo, per quanto a noi consta, tutti e due i precursori della scuola filosofica antidialettica. S. Gherardo poté aver parte nel fatto che Boniperto, vescovo di Pècs, mandò uno dei suoi preti a Fulberto, per una grammatica latina. Questo conosceva anche già la nostra letteratura; ma per capirlo più fondatamente, perchè Boniparto, vescovo di Pècs, mandò per un libro appunto in Francia e a Fulberto, quando avrebbe potuto avere una grammatica latina, anche più vicino? Perchè fra di loro vi era una relazione morale filosofica. Anche S. Gherardo e anche Fulberto erano le individualità dominanti della cosiddetta scuola antidialettica, come pensatori, scrittori ed eccellenti oratori.

S. Gherardo è anche per questo un oratore eminente, perchè è in Ungheria nel secolo XI un distinto filosofo. Egli basò le sue orazioni e le sue esposizioni teologiche su fondamenti filosofici.

E' diritto e dovere della nostra Accademia di S. Stefano ricordare in forma solenne il nono centenario del martirio di S. Gherardo: e noi abbiamo compiuto questo santo e nobile dovere.

Fonti consultate.

1. *La leggenda minore di S. Gherardo.* — Secondo la nostra supposizione fu scritta alla fine del sec. XI, da un prete della diocesi di Csanád, forse appunto il maestro Valter, il testimonio costante, oculare e auricolare, della vita disinteressata di Gherardo, del suo lavoro apostolico, e delle sue orazioni fervorose. La fonte è l'esperienza stessa dello scrittore e la tradizione orale, vivente sulla bocca del popolo ungherese.

2. *La Leggenda maggiore di S. Gherardo.* — Secondo le nuove ricerche storiche e letterarie fu scritta nel sec. XIII e l'ultimo capitolo fu aggiunto nel sec. XIV. La sua fonte è la leggenda minore e una cronaca latina in ungherese, perduta già da lungo tempo; poi le tradizioni orali dei fedeli della diocesi di Csanád. Descrive la vita del vescovo martire con vivacità di scrittore, ne illustra le virtù, dipinge lo sfondo storico e racconta la morte con sicurezza oggettiva e con precisazione meravigliosa, menzionando i funerali e i miracoli, verificatisi al sepolcro del santo. Fa una digressione sulle scene idilliche del cervo selvatico del romitorio di Bakonybél, come da una reminiscenza letteraria eterna l'antichissima canzone ungherese.

3. Le cronache conosciute sotto diversi titoli — principalmente la cronaca illustrata di Vienna — ci conservarono molti dati e circostanze della vita, che possono trovarsi anche nelle leggende; queste servono di giustificazione.

4. La biografia più antica di S. Gherardo in lingua ungherese ci restò nel codice «Érdy». Il testo fu redatto da un anonimo frate certosino, dividendola secondo il calendario dell'anno ecclesiastico. A pagina 543—45 del manoscritto elabora, in forma di predica, la vita del Vescovo Gherardo con delicatezza di scrittore e con una lingua ungherese genuina. La sua fonte è il sermone LX. II di Pelbárt di Temesvár, scrittore e scienziato francescano di fama europea. Il testo del sermone fu redatto nel 1480 e si può dimostrare che fu scritto dopo le leggende e i manoscritti dei secoli XI e XII.

5. Gli indagatori, gli scienziati e gli scrittori posteriori, — specialmente Giovanni Karácsonyi nella sua opera dal titolo: la vita di S. Gherardo, vescovo e martire di Csanád, ecc. — si servirono tutti delle antiche leggende manoscritte e delle cronache.

*

Ringrazio sentitamente il prof. dr. Luigi Leoncini, lettore italiano presso il Liceo-Ginnasio di Pannonhalma, per la traduzione in lingua italiana di questa mia conferenza. Pécs, 31 dicembre 1946.

Dr. Vargha Damiano S. O. Cist. professore d'Università, Membro onorario dell'Accademia di S. Stefano.

A Szent István Akadémia kiadásában megjelent művek jegyzéke.

A Szent István Akadémia Értesítője 1916. évi két szám, 1917. évi négy szám, 1918. évi négy szám, 1919. évi 1. szám s 1920. évi 1. s 2. szám, 1921. évi 1. s 2. szám, 1922. évi két szám, 1923. évi 1. s 2. szám, 1924. évi 1. s 2. szám, 1925. évi 1. s 2. szám, 1926. évi 1. szám, 1927. évi 1. szám, 1928. évi 1. szám, 1929. évi 1. szám, 1930. évi 1. szám, 1931. évi 1. szám, 1932. évi 1. szám, 1933. évi 1. szám, 1934. évi 1. szám, 1935. évi 1. szám, 1936. évi 1. szám, 1937. évi 1. szám, 1938. évi 1. szám, 1939. évi XXIV. kötet, 1940. évi XXV. kötet, 1941. évi XXVI. kötet, 1942. évi XXVII. kötet, 1943. évi XXVIII. kötet. Végül az 1944—1946. évi XXIX. kötet.

	Forint
Megemlékezés IV. Károly királyról. Gr. Apponyi Albert elnöktől. 1922.	—80
Szent Tamás nagysága. Zubriczky Aladár r. tagtól. 1924.	—70
Lonovics József római küldetése. Várady L. Árpádtól. Függelékül: Lonovics római naplója. 1924.	9.—
A Magyar-Horvát Unió felbomlása. Bajza Józseftől. 1925.	2.—
A Szent István Akadémiának a Magy. Tud. Akadémia alapításának százéves évfordulóját ünneplő ülése. 1925.	2.20
A Szent István Akadémiának Csernoch János bibornok-hercegprímás áldozárra szentelése ötvenedik évfordulójának ünnepsévével egybekötött VIII. rendes ünnepi ülése. 1925.	—80
Gróf Apponyi Albertnek, elnökének születése nyolcvanadik évfordulója emlékeztére a Szent István Akadémia. 1926.	3.—
A licentiatusi intézmény Magyarországon. Juhász Kálmántól. 1921.	5.—
Hajdani monostorok a Csanádi egyházmegyében. Irta: Juhász Kálmán. 1926.	5.—
A csornai kőkori lelet. Horusitzky Henrik r. tagtól. 1926.	—80
A magyar igeidők. Klemm Antal r. tagtól. 1926.	—60
Gróf Apor István. Biró Vencel r. tagtól. 1927.	—40
Ethikai tudomány-e a közgazdaságtan? Heller Farkas r. tagtól. 1927.	—60
A százéves Manzoni-regény. Várdai Béla osztálytitkártól. 1927.	—70
Bibliotheca Corvina, Mátyás király budai Könyvtára. Bpest, 1928. Szerkesztik: Berzeviczy Albert, Kollányi Ferenc és Gerevich Tibor. Írták: Fraknói Vilmos, Fögel József, Gulyás Pál és Hoffmann Edith. A magyar példány	100.—
Az olasz példány	125.—
A római kérdés szerepe a Hármasszövetség megkötésében. Balanyi György r. tagtól. 1928.	—80
Észrevétel Kronecker egyik irreducibilitási tételéhez. Grosschmid Lajos r. tagtól. 1928.	—60
A misztikus természetszemlélet alapjai. Kúhár Flóris r. tagtól. 1928.	—70
András herceg tragédiája és a nápolyi udvar. Miskolczy István r. tagtól. 1928.	1.—
Az éterrézecskek mozgásáról. Mohorovičić Stjepan vendégtől. 1928.	—60
Keresztény forma és stílus. Pitroff Pál r. tagtól. 1928.	1.—
Az N + M dimenziós euklideszi tér N dimenziós felületei. Suták József r. tagtól. 1928.	—80
Dürer Béla. Várdai Béla osztálytitkártól. 1928.	1.—
Montecorvinoi János. Balanyi György osztálytitkártól. 1928.	—80
A normák alkonya. Bognár Cecil r. tagtól. 1930.	—50
A teljes tudat, tudatvilágunk lelkialapja. Báró Brandenstein Béla r. tagtól. 1930.	1.—

	Forint
A második aversai tragédia. Miskolczy István r. tagtól. 1930.	—60
Széchenyi, Petőfi és az ellenzéki kör 1848-ban. B. Szabó László r. tagtól. 1930.	—70
Egy kis polémia Croceval a barokkról. Mihályi Ernő r. tagtól. 1931.	—40
Költői szépségek Szent Imre ős-legendájában. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
A francia nemzet missziós hite és a francia irdalom. Eckhardt Sándor r. tagtól. 1931.	—60
A gazdasági cselédek fajegészsége. Pezenhoffer Antal r. tagtól. 1931.	—60
Az ideák problémája. Somogyi József r. tagtól. 1931.	—80
Szent Imre problémák. Vargha Damján r. tagtól. 1931.	1.—
Pázmány Péter népszövetségi tervezete. Balanyi György osztálytitkártól. 1933.	—70
Az individualizmus és kollektívizmus gondolköre a büntetőjogban. Irk Albert r. tagtól. 1933.	1.—
Magyar inkvizíciós perek Velencében. Kárpáthy-Kravjánszky Mór C. R. P. vendégtől. 1933.	—60
Dramák az orvostudományban. Nékám Lajos r. tagtól. 1933.	—80
Harc a nyugatmagyarországi német helységnevek körül. Schwartz Elemér r. tagtól. 1933.	—60
Érettségizőink számának és pályaválasztásának fontosabb kultúr- és szociálpolitikai tanulságai. Szandtner Pál r. tagtól. 1933.	1.—
Báthory István erdélyi fejedelem és lengyel király (1533—1586) emlékezete születésének negyyszázadik évfordulóján. Lukinich Imre r. tagtól. 1935.	—60
A bölcséleti megismerés határainak kérdése. Jánosi József r. tagtól. 1936.	1.—
Történetiszemléletünk egysége és a történelmi Magyarország. Karácsonyi és Fraknoi szellemi öröksége. Horváth Jenő vendégtől. 1937.	—60
A szentszék és a magyarság szerepe Budavár visszafoglalásában. Balanyi György osztálytitkártól. 1937.	—50
Catalogus fontium Historiae Hungaricae. 800—1301. Gombos F. Albin r. tagtól. 1937—1938. Füzve I., II., III. kötet. Kötetenként	25.—
Kötte I., II., III. kötet. Kötetenként	28.—
A nemzetnevelő Pázmány. Schütz Antal r. tagtól. 1938.	—80
A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi Frank Antaltól. 1938.	—80
A «Hahóti kódex». Zágrábi Mr. 126. kézirat jelentősége a magyarországi liturgia szempontjából. Kniewald Károly vendégtől. 1938. Elfogyott	—.—
Magyar Katolikus Dante-Bizottság Dante-Emlékkönyve. 1924.	1.—
Szent István Akadémiai Almanach Szent István király halálának 900 éves fordulója alkalmából, a Szent István Akadémia fennállásának 23. évében kiadja az elnökség. Budapest, 1938.	1.—
Bartha József rendes tag: Tördelt sóhajok. Felesége emlékére írt költemények. 1944.	1.—

Az I. hittudomány-, bölcséleti osztály felolvasásaiiból:

I. kötet.

1. sz. Szent János apokalipsisa és a világtörténet. Székely István osztályelnöktől	2.—
2. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. I. Rész. A bibliai Jeruzsálem története. Pataky Arnold vendégtől	2.60
3. « Verworn Miksa pszichonómizmusa. Madarász István r. tagtól	2.—
4. « A haza és hazaszeretet bölcséleti alapjai. Horváth Sándor r. tagtól	1.20
5. « A bibliai Jeruzsálem az ásatások megvilágításában. II. rész. A XIX. és XX. században végzett jeruzsálemi ásatások története. Pataky Arnold r. tagtól	2.60
6. « Ismereteink egyneműsége és a hittételek. Horváth Sándor O. P. r. tagtól	3.80

II. kötet.

1. sz. Hám János szatmári püspök és kinevezett primás emlékiratai 1848—49-ből. Scheffer János r. tagtól.	4.50
2. « Adalékok az állami könyvcenzúra történetéhez Magyarországon Mária Terézia haláláig. Schermann Egyed r. tagtól	2.80
3. « A modern lélektan és a skolasztika. Kecskés Pál r. tagtól	2.50
4. « A XIII. század bölcséletének válsága és Aquinói Szent Tamás. Erdy Ferenc r. tagtól	1.20
5. « Szent Tamás apostol cselekedetei. Pataky Arnold r. tagtól	1.80
6. « Bosszúálló-e az őszövény Istene? Takáts Ernő r. tagtól	2.—
7. « Pázmány Péter teológiája. Petró József r. tagtól	—80

III. kötet.

1. sz. Árpádházi Boldog Margit szenttéavatási ügye és a legősibb latin Margit-legenda. P. Bóle Kornél M. O. P. vendégtől	2.50
2. « A pedagógia válsága és a jövő útja. Padányi-Frank Antal r. tagtól ..	1.60
3. « Mária-tiszteletünk a XI. és XII. század hazai liturgiájában. Kühár Flóris rendes tagtól	1.40
4. « Az Úr születésének évszaka (Die Jahreszeit der Geburt des Herrn). Radó Polikárp rendes tagtól	1.40
5. « Az emberért vívott harc neveléstudományi következményei. Váradi József rendes tagtól	—80
6. « Hartwick győri püspök agenda pontificalisa. Kniewald Károly zágrábi kültagától	—50
7. « Magyar ferences aszketikus élet és aszketikus kiadványok, különös tekintettel a XVII. és XVIII. századra. 12 ábrával, 105 oldalon. Takáts Ince r. tagtól. Budapest, 1942	3.50
8. « A keresztény nemzeti népiskolák jövő alakulása. Irta: Becker Vendel r. tag. 66 oldal. Budapest, 1943	5.—
9. « A nő jogi helyzete az Egyházban. Irta: Gálos László r. tag. 98 oldal. Budapest, 1944	6.—

A II. történelem-, jog- és társadalomtudományok osztályának felolvasásaiából:

I. kötet.

1. sz. A győri székeskáptalan régi számadáskönyvei. Iványi Béla r. tagtól ..	2.50
2. « A király-koronázás eredete, egyházi kifejlődése és ordóbeli kialakulása. Király János r. tagtól	2.—
3. « A katolikus autonómia főbb problémái. Hanuy F. r. tagtól	2.60
4. « Martinovicsnak istentagadó elveket hirdető, imént fölfedezett francia munkája. Fraknoi Vilmos tiszteleti tagtól	—90
5. « Tudományos történetírásunk megalapítása a XVIII. században. Szék-foglaló Hóman Bálint r. tagtól	1.50
6. « A közigazgatás és bíráskodás elválasztása a katolikus egyházban. Stolpa József vendégtől	3.60
7. « A pápai udvar lakáviszonyai a XIII. század második felétől a XIV. század közepéig. Tóth László vendégtől	2.20
8. « Adalékok a káptalanok történetéhez. Báró Forster Gyula t. tagtól ...	2.20

II. kötet.

1. sz. Br. Sennyey László S. I. nagyszombati rector római utazásai (1687, 1693, 1696). Iványi Béla r. tagtól	3.—
2. « A kánonjogi tanulmányok fontossága. Meszlényi Zoltán r. tagtól	1.—
3. « A jogfolytonosság helyreállításának jogelvi szükségessége és lehetősége. Molnár Kálmán r. tagtól	1.—
4. « A clunyi reform hatása Magyarországon. Galla Ferenc vendégtől	4.—
5. « Egykorú vélemény II. József reformterveiről. Miskolczy István r. tagtól ..	—80
6. « Csehországi Boldog Ágnes (1205—1282). Balanyi György osztálytitkártól ..	2.—
7. « I. Rákóczi Ferenc katolizálásának politikai vonatkozásai. Irta: vitéz Kárpáthy-Kravjánszky Mór r. tag	—50
8. « A hatósági orvos titoktartása. Irta: Atzél Elemér r. tag	—50
9. « A rabváltó trinitárius szerzetesek Magyarországon. 42 ábrával. Irta: Fallenbüchl Ferenc	10.—
10. « Apponyi mint közjogász. Irta: Egyed István r. tag. 1941.	2.—

III. kötet.

1. sz. A hétszázados vasvári Szent Domonkosrendi kolostor története 1241—1941. 14 ábrával, 270 oldalon. Fehér Mátyás vendégtől. Budapest, 1942.	5.—
2. « A magyarság ősi településének határai a nyugati Felvidéken. Irta: Haiczl Kálmán dr. 33 oldal. Budapest, 1943	1.—
3. « Az ágostonrendiek Magyarországon. Irta: Fallenbüchl Ferenc dr. 242 oldal, 29 ábrával. Budapest, 1943	6.—
4. « Kiserletek a magyar piaristák megtelepítésére Horvátországban. Irta: Balanyi György r. tag. 30 oldal. Budapest, 1943	1.—

Forint

A III. nyelv- és széptudományi osztály felolvasásaiából:

I. kötet.

1. sz. Cervantes élete és művei. Kőrösi Albin r. tagtól	3.—
2. „ Magyar könyvtermelés és világgönyvtermelés. Erdősi Károly r. tagtól	—60
3. „ Kódexeink legendái és a Catalogus Sanctorum. Vargha Damján osztálytitkártól	2.—
4. „ Kemény Zsigmond munkássága a szabadságharcig. Szinnyei Ferenc r. tagtól	1.20
5. „ Klasszicizmus és romanticizmus. Zlinszky Aladár r. tagtól	2.60
6. „ Egy középkori Sibylla-vers régi magyar irodalmunkban. György Lajos r. tagtól	3.—
7. „ A keresztény szellem irodalmunkban. Irta: Bartha József r. tag	—50
8. „ A clairvauxi Szent Bernátnak tulajdonított »A jó élet módjáról« című mű a magyar kódexirodalomban. Irta: Vargha Damján t. tag. 17 oldal. Budapest, 1943	1.—

A IV. mennyiség- és természettudományi osztály felolvasásaiából:

I. kötet.

1. sz. Konstant görbületű felületek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	1.20
2. „ A görbék abszolút elmélete. Suták József r. tagtól	1.80
3. „ A régi Széchenyi-lánchíd anyagának kimerülése. Rejtő Sándor r. tagtól	—60
4. „ Adatok a Mátrántúli barnaszénerület geológiai alkotásához. Székfoglaló Schafarzki Ferenc osztályelnöktől	1.20
5. „ Visszaverődés a kettősen-törő forogató közegek belsejében. Rybár István r. tagtól	—60
6. „ Az ólom öndiffúziója megolvastott és szilárd állapotban. Gróh Gyula r. tagtól	—60
7. „ Az energia átalakulásának iránya. (A történet törvénye.) Bognár Cecil r. tagtól	—60
8. „ A relativitástan csillagászati bizonyítékainak kritikája. Wodetzky József r. tagtól	1.20
9. „ Részlet Budapest székesfőváros dunabalparti területe földtani, talajtani és vízi viszonyainak ismeretéhez. Horusitzky Henrik r. tagtól	—60
10. „ Folyadék diffúziós állandójának mérése az interferenciális refraktorral. Békésy György vendégtől	—60
11. „ Magyar plankton tanulmányok. (A magyar phytoplankton két új tagja.) Gimesi Nándor O. C. vendégtől	—60
12. „ A tervezett mélybevágású Duna—Tisza-csatorna mentén elterülő szikesek ismertetése és javítási lehetőségei. 'Sigmond Elek r. tagtól	2.60

II. kötet.

1. sz. A lineáris congruentia-csoport és a négyzetmaradékok eloszlása. Grosschmid Lajos r. tagtól	4.—
2. „ A háziállatok veszettség elleni védőoltása Magyarországon. Aujesky Aladár r. tagtól	1.—
3. „ A budai hegység kialakulása. Vendi Aladár r. tagtól	1.50
4. „ A felületek orthoasymptotikus és főtörzsis görbéi. Sárközy Pál r. tagtól	2.50
5. „ Östörténeti adatok a Balaton környékéről. Laczkó Dezső r. tagtól	2.—
6. „ A Dipsacaceák virágzatának fejlődéstani értelmezése. Szabó Zoltán r. tagtól	2.40
7. „ Maximális térfogatú hexaéderek a Bolyai-féle geometriában. Vörös Cyrill r. tagtól	1.20
8. „ A magyar barlangkutatás ősrégészeti eredményei. Kadié Ottokár r. tagtól	—60
9. „ Miért pusztulnak ki véglénytenyészetek? Entz Géza r. tagtól	—70
10. „ Az állati szervezet őrei a környezetben. Ábrahám Ambrus Andor r. tagtól	2.40

III. kötet.

1. sz. Archimedes Arenarius. Grosschmid Lajos r. tagtól	2.50
2. „ A kalocsai csapadékvizonyok. Angehrn Tivadar S. J. vendégtől	1.—
3. „ Czirbusz Géza és a magyar geográfia. Haltenberger Mihály r. tagtól	—60

4. sz. A Budavári barlangpincék földtani viszonyai. 4 ábrával. Die geologischen Verhältnisse der Höhlenkeller am Budavár. Kadić Ottokár r. tagtól. 1.40
5. « A látásfolyamat dualisztikus elmélete. 1 ábrával. Die dualistische Theorie des Sehprozesses. Hoffmann Ernőtol . . . . . —.60
6. « A Mussolini-barlang ásátásának eredményei. 2 ábrával, 4. táblával. (Endresultate der Ausgrabungen in der Mussolini-Höhle.) Irta : Kadić Ottokár r. tag 2.50
7. « Az állati szervezet rithmusa. Irta : Mödlinger Gusztáv r. tag . . . . . —.50
8. « Az Amygdalaceae gyümölcsfák gutaütésének okairól. Néhai Schilbreszky Károly r. tagtól. 32 oldalon, az elhunyt szerző arcképével. Budapest, 1942 . . . . . 1.—
9. « Talajterképek és hasznuk a mezőgazdaságban. Néhai Treitz Péter rendes tagtól, 40 oldalon, az elhunyt szerző arcképével. Budapest, 1942 . . . . . 1.20
10. « A szív működés elektromos jelensége. Skrop Ferenc rendes tagtól, latin, német és angol nyelvű kivonattal, 7 ábrával, 23 oldalon. Hozzácsatolva az I., II. és III. kötet tartalomjegyzéke. Budapest, 1942 . . . . . 1.—

IV. kötet.

1. sz. Egészségügyi és szociális gyermekvédelmünk bírálata. Johan Béla rendes tagtól, az I. és II. sz. műmelléklettel, 16 oldalon. Budapest, 1942 . . . . . 1.—
2. « Új adatok a hypophysis működéséhez. Irta : Mosonyi János r. tag., 15 oldalon. Budapest, 1943 . . . . . 1.—

A Szent István Akadémia Emlékbeszédei:

I. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Dudek János felett. Mihályfi Ákos r. tagtól . . . . . —.60
2. « Emlékbeszéd Jedlicska Pálról. Zelliger Alajos r. tagtól . . . . . —.60
3. « Emlékbeszéd Nagy Béniről. Kiss Albin r. tagtól . . . . . —.60
4. « Emlékbeszéd Némethy Lajosról. Áldásy Antal r. tagtól . . . . . —.60
5. « Emlékbeszéd Lóczy Lajosról. Papp Károly osztálytitkártól . . . . . —.60
6. « Emlékbeszéd Ortway Tivadarról. Márki Sándor r. tagtól . . . . . —.60
7. « Giesswein Sándor emlékezete. Mihályfi Ákos osztályelnöktől 1.20
8. « Fejérváti László emlékezete. Hóman Bálint r. tagtól 1.30

II. kötet.

1. sz. Székely István emlékezete. Pataky Arnold r. tagtól 1.50
2. « Rajner Lajos emlékezete. Novák Lajos r. tagtól . . . . . —.50
3. « Kiss János emlékezete. Trikal József r. tagtól . . . . . —.60
4. « Békefi Remig emlékezete. Bártfai Szabó László r. tagtól 1.20
5. « Emlékbeszéd Áldásy Antaltól, Miskolczy István r. tagtól . . . . . —.60
6. « Emlékbeszéd Kmoskó Mihály r. tag felett. Pataky Arnold r. tagtól . . . . . —.60
7. « Gróf Apponyi Albert elnök emlékezete. Irták : Mihályfi Ákos osztályelnök, elnökhelyettes, Turi Béla, Kenéz Béla, Czettler Jenő r. tagok és Reiner János tiszteleti tag, főtitkár 1.50
8. « Pály Ede r. tag emlékezete. Várdai Béla osztályelnöktől . . . . . —.80

III. kötet.

1. sz. Emlékbeszéd Mihályfi Ákos volt osztályelnök, tiszteleti tag felett. Pataky Arnold osztályelnök, r. tagtól . . . . . —.80
2. « Emlékbeszéd Laczkó Dénes rendes tag felett. Lóczy Lajos r. tagtól . . . . . —.60
3. « Emlékbeszéd Tóth Tihamér veszprémi püspök, Akadémiánk I. osztályának titkára felett. Három műmelléklettel. Marczell Mihály rendes tagtól. 1940 . . . . . 1.50
4. « Emlékbeszéd Geöcze Zóárd r. tag felett. Szentágyas Barna vendégtől. . . . . 1.—
5. « Sörös Pongrácz emléke. Erdélyi Lászlótól. 1941 . . . . . 1.—
6. « Grosschmid Lajos emléke. Sárközy Páltól. 1941 . . . . . 1.—
7. « Gróf Teleki Pál emlékezete. Fodor Ferencről. 1941. . . . . 1.50
8. « Emlékbeszéd Bitter Illés (1868—1939) rendes tag felett, Kúhár Flóris rendes tagtól, 18 oldalon, arcképpel. Budapest, 1942 . . . . . 1.—
9. « Emlékbeszéd Hanauer Árpád István váci megyéspüspök fölött, Pataky Arnold másodelnöktől, 12 oldalon, arcképpel. Budapest, 1942 . . . . . —.80
10. « Karácsonyi János tiszteleti tag (1858—1929) emlékezete, arcképpel. Irta : Bíró Vencel rendes tag. 22 oldal. Budapest, 1943 . . . . . 1.—

X.

TARTALOMJEGYZÉK.

I. Ünnepi beszédek.

	Lapszám
I. A nevelés és az iskola viszonya a Családhoz, az Államhoz és az Egyházhhoz. <i>Mindszenty József</i> , Magyarország bíbornok-hercegprímásának, mint a Szent István Akadémia Fővédnökének megnyitó előadása az 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésen	3
II. Emlékbeszéd <i>Serédi Jusztinián</i> bíbornok-hercegprímás, Akadémiánk fővédnöke és elnöke fölött. A Szent István Akadémia 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésén felolvasta <i>Angyal Pál</i> egyetemi tanár másodelnök. Az I. számú műmellékleten a Megboldogult arcképével.....	13
III. Beszámoló a Szent István Akadémia 1944., 1945. és 1946. évi eseményeiről. Az 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésen előterjesztette <i>Papp Károly</i> egyetemi tanár, főtitkár, a következő fejezetekkel : I. A Szent István Akadémia 30 éves múltja ; II. <i>Gróf Apponyi Albert</i> születésének századik évfordulója ; III. Megemlékezés az 1944—1946. évek között elhunyt tagjainkról ; IV. Akadémiánk új tagjai ; V. Ülések és kiadványok ; VI. Az Akadémia tagjait ért kitüntetések ; VII. Az 1946. évi ülések tervezete	17

II. Értekezések.

Az I. hittudományi és bölcséleti osztály felolvasásaiból.

Megemlékezés <i>Árpádházi Boldog Margit</i> szenttéavatásáról. A Szent István Akadémia 1944 február 18-án tartott együttes ülésen elmondotta <i>Pataky Arnold</i> tiszteleti tag, másodelnök	28
--	----

A II. történelem-, jog- és társadalomtudományi osztály felolvasásaiból.

A világnézetek harcáról. A Szent István Akadémia 1946 május 17-én tartott, közgyűlést pótló együttes ülésén elmondotta <i>Angyal Pál</i> egyetemi tanár, a II. osztály rendes tagja, akadémiai másodelnök	31
---	----

A III. nyelvtudományi és szépirodalmi osztály felolvasásaiból.

I. <i>Szent Gellért</i> «a bölcс prédikátor» martíromsága. A Szent István Akadémia III. osztályának 1946. évi szeptember 20-án tartott ülésén felolvasta <i>Vargha Damján S. O.</i> Cist. tiszteleti tag. <i>Bartha József</i> rendes tag verses előhangjával. A II. sz. műmellékleten a Szónok <i>Szent Gellért</i> budai szobrának fényképével	33
II. <i>Bartha József</i> : Költemények. Felolvasta a Szent István Akadémia III. osztályának 1946 szeptember 20-án tartott ülésén	48

III. Társulati ügyek.

A) A Szent István Akadémia ülései.

1. <i>Jegyzőkönyv az 1946 május 17-én tartott közgyűlést pótló együttes ülésről</i>	51
Ebben foglaltatnak az 1944. év történetének fontosabb eseményei, ú. m. a) az Akadémia elnökségének 1944—1946. évkörré megválasztott tagjai; b) a megválasztott új tagok felsorolása; c) és az Akadémia 1944-ben tartott összes ülései	54
Az 1944. évi ülések : 1. I. osztály január 21; 2. II. osztály január 28; 3. III. osztály február 4; 4. IV. oszt. február 11; 5. együttes ülés február 18; 5a. február 25. tagválasztó és tisztújító ülés; 6. I. osztály március 3.; 7. II. osztály március 10; 8. III. osztály március 17; 9. együttes ülés március 31; 10. I. osztály április 14; 11. II. osztály április 21; 12. III. osztály április 28; 13. IV. osztály május 5; 14. I. osztály szeptember 29; 15. II. osztály október 13; 16. IV. osztály október 27; d) <i>Schwartz Elemér</i> rendes tag memorandum a Szent István Akadémia korszerű átalakítása tárgyában	55
2. <i>Jegyzőkönyv az 1946 május 29-én tartott XXIX. ünnepi ülésről</i>	56
3. Az I. osztály 1946 június 7-i felolvasó ülése	57
4. A II. osztály 1946 június 14-én tartott ülése	58
5. A III. osztály 1946 június 21-i felolvasó ülése	58
6. A IV. osztály 1946 június 28-i felolvasó ülése	60
7. Az I. osztály 1946 szeptember 6-i ülése	60
8. A II. osztály 1946 szeptember 13-i felolvasó ülése	61
9. A III. osztály 1946 szeptember 20-i felolvasó ülése	61
10. Együttes ülés 1946 október 4-én	62
11. A II. osztály 1946 október 11-én tartott felolvasó ülése	62
12. A III. osztály 1946 október 18-i felolvasó ülése	62
13. A IV. osztály 1946 október 23-i felolvasó ülése	63
14. A II. osztály 1946 november 15-i felolvasó ülése	64
15. A III. osztály 1946 november 22-i felolvasó ülése	64
16. A IV. osztály 1946 november 29-i felolvasó ülése	64
B) <i>A számvizsgáló bizottság jelentése</i>	65

IV. Alkalmi beszédek.

I. Megemlékezés gróf Zichy Jánosról, Akadémiánk igazgatótanácsai tagjáról. Az 1944 február 18-án tartott együttes ülésen elmondotta Pataky Arnold tiszteleti tag, másodelnök	67
II. Pataky Arnold másodelnök az 1944 február 25-én tartott együttes ülésen búcsúzik a másodelnökségről és köszönti utódját : Angyal Pál megválasztott másodelnököt	68

V. Gyászbeszédek.

I. Gróh Gyula rendes tag búcsúbeszéde Szabellédy László egyetemi ny. r. tanár, rendes tag ravatala felett a Kerepesi-temető halottas házában Budapesten, 1944 január 26-án	70
II. Gimesi Nándor osztálytitkár búcsúbeszéde Szabó Zoltán egyetemi ny. r. tanárnak, a IV. osztály rendes tagjának ravatala felett Budapesten, a Kerepesi-temető halottas házában 1944 május 22-én	71
III. Papp Károly főtitkár: Megemlékezés Horusitzky Henrik rendes tagról 1944 augusztus 20-án történt elhunyt alkalmából	72

VI. Elhunyt tagtársaink.

az 1944., 1945. és 1946. években	74
Kérelem elhunyt tagtársaink felsorolásával kapcsolatban.....	75

VII. A Szent István Akadémia tagjai

1946 december 31-én	76
---------------------------	----

VIII. Függelék = Appendice.

A Szent Gellértről szóló tanulmány olasz fordítása.

Martirio di <i>San Gherardo</i> «il Predicatore Saggio». Nell'adunanza del 20 Settembre 1946 presso l'Accademia di Santo Stefano, sezione III. leggeva <i>Vargha Damiano</i> S. O. Cist. membro onorario. Nel supplemento illustrato n. II. con la fotografia della statua di S. Gherardo in Buda.	79
---	----

IX. A Szent István Akadémia

kiadásában megjelent művek jegyzéke	94
---	----

X.

<i>Tartalomjegyzék.</i>	99
-------------------------------	----